

**T.C. KÜLTÜR VE TURİZM
BAKANLIĞI**

**©Kütüphaneler ve Yayınlar
Genel Müdürlüğü**

Eser Adı: Karamanlı Nizâmî Dîvânı

Müellifi: Karamanlı Nizâmî

Hazırlayan: Haluk İpekten

Yayın Yılı: 2020

ISBN: 978-975-17-4527-9

Ana Yayın Numarası: 3665

Kültür Eserleri Dizisi- 626

Adres: Emek Mahallesi, Wilhelm Thomsen Caddesi

N0:4 06490 Çankaya/ANKARA

Telefon: +90 312 470 80 00

Faks: +90 312 470 54 71

e-posta: yaphaz@ktb.gov.tr

www.ktb.gov.tr

<http://ekitap.ktb.gov.tr>

KARAMANLI NİZÂMÎ

DÎVÂN

Hazırlayan

Haluk İPEKTEN

Ankara

2020

KISALTMALAR

- A : *Dîvân-ı Nizâmî*, Âtîf Efendi. Ktp. 2054/2
- C. : Cilt
- Çev. : Çeviren
- E : Edirneli Nizami. Millet Ktp. Ali Emirî. Manzum 451.
- FAT : Fevziye Abdullah Tansel, *Gazel Tarzında Benzetişler*, Mezuniyet Tezi.
- G. : Gazel
- H1 : *Dîvân-ı Nizâmî*, Süleymaniye Ktp. Hacı Mahmud Ef. 3298.
- H2 : *Dîvân-ı Nizâmî*, Süleymaniye Ktp. Hacı Mahmud Ef. 3579.
- HK : Hacı Kemal, *Cami'ü'n-Nezâ'ir*, Bayezid Genel Ktp. 5782.
- Hzl. : Hazırlayan
- K. : Kaside
- Ktp. : Kütüphanesi
- M : *Mecmû'atü'n-Nezâ'ir*, İstanbul Üniversitesi Ktp. TY 1547.
- Mrb. : Murabba
- N : Edirneli Nazmi, *Mecmû'atü'n-Nezâ'ir*, Nuruosmaniye Ktp. 4222.
- P : Pervâne Bey, *Mecmû'atü'n-Nezâ'ir*, Topkapı Sarayı Ktp. Bağdat 406.
- Terc. : Tercümesi
- TY : Türkçe Yazmalar
- Yay. : Yayınları
- yty : Yayın tarihi yok

GİRİŞ

1. Karamanlı Nizâmî'nin Hayatı

Kaynaklarda Nizâmî-i Karamanî diye anılan Nizâmî hakkında bugün elimizde pek az bilgi vardır. Doğum ve ölüm tarihlerini, şiirden başka bir işle uğraşıp uğraşmadığını, nerelerde yaşadığını bilmiyoruz. XV. yüzyıl şairlerinden söz eden şuarâ tezkireleri, hayatı hakkında çok kısa ve belirsiz bilgiler vermişler ve hemen hepsi aynı sözleri tekrar etmişlerdir. Tezkirelerden ancak Nizâmî'nin Fatih Sultan Mehmed devrinde Karaman'da yaşadığını, öğrenimini tamamlamak için İran'a gittiğini, Padişah tarafından İstanbul'a çağrıldığını ve pek genç yaşta İstanbul yolunda öldüğünü öğrenebiliyoruz. Burada, tezkirecilerin verdiği bu eksik bilgiler, şiirlerinin incelenmesi sonucunda çıkarılabilen ipuçları ile birleştirilerek şairin hayatının aydınlatılmasına çalışılacaktır.

Nizâmî, Karaman Beyliği hudutları içinde, Konya şehrinde doğmuştur¹. Doğduğu tarih bilinmemekle beraber, İbrahim Bey'in Karaman Beyi olduğu sıralarda ve -daha sonra yapılacak tahminlere göre doğum tarihinin 1435-1440/839-844 yılları arasında bulunduğu kestirilebilir².

Nizâmî'nin genç yaşta iyi yetişmiş, kültür sahibi bir insan olduğu şiirlerinden anlaşılıyor. Bunu da okumuş bir aile içinde yetişmiş olmasına borçludur. Babası, Konya'nın tanınmış müderrislerinden Molla Veliyüddin adında bir kişidir. Molla Veliyüddin Konya'da öğrenimini tamamlamış, "ulûm-ı nâfi'ayı öğrenüp" müderris olmuştur³. Aynı zamanda camilerde vaaz verirdi. Kaynakların âlim, fâzıl ve kâmil bir

¹ Sehi Bey. *Heşt Bihişt*. Süleymaniye Ktp. Hamidiye 1503. 56a; Gelibolulu Âlî. *Künhü'l-ahbâr*. Süleymaniye Ktp. Fatih 4225. 152b; Riyâzî. *Riyâzü'ş-şu'arâ*. Nuruosmaniye Ktp. 3724. 141a; Fâ'izî Kafzâde. *Zübdetü'l-eş'âr*. Süleymaniye Ktp. Şehit Ali Paşa 1877. 100a.

² Haydar Ali Dirioz, kaynak göstermeden Nizami'nin İbrahim Bey'in Sultan Murad II ile yaptığı sulhtan (1444/848) yedi sekiz yıl önce doğduğunu söylemiştir (Haydar Ali Dirioz (1946). *Nizami Hayatı ve Şahsiyeti*. İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Mezuniyet Tezi. İstanbul Üniversitesi Türkiyat Enstitüsü. T 254. 9.

³ Taşköprü-zâde İsmâmeddin (1269). *Şakâ'ik-i Nu'mâniye (Mecdi Ef. Terc.)*. İstanbul. 226.

kişi tanıttıkları Molla Veliyüddin, o kadar coşkun, heyecanlı ve güzel konuşan vâiz imiş ki, “esnâ-yı va’zda hâl galebe edüp kendüyi kürsiden götürür atar ve na’re-i hây u huydan halkı birbirine kadar imiş”⁴.

İlk öğrenimini babasından gördüğü anlaşılan Nizâmî, herhalde bildiği Arapçayı da ondan öğrenmiş olacaktır. Ayrıca bir medrese öğrenimi görüp görmediğini bilmiyoruz. Yalnız bilinen; Molla Veliyüddin oğlunun o devirde medreseleri ve âlimleri ile tanınmış, Anadolu’nun bilim ve kültür merkezlerinden biri sayılan Konya’daki öğrenimini yeterli görmeyerek, onu genç yaşta, yetişmesi ve ilerlemesi için İran’a gönderdiği. Sehi Bey’in “diyar-ı Acem” diye anlattığı bu yerin neresi olduğunu bilmiyor. Herhalde, o devirde Timurlular, Akkoyunlu ve Karakoyunluların beraberce hüküm sürdükleri İran’ın tanınmış kültür merkezlerinden birine gitmiş olacaktır.

Nizâmî, İran’da hangi hocalardan ders almış, kimlerle temas etmiş ve ne gibi bilimleri tahsil etmiştir? Bu konularda da bilgimiz yoktur. Fakat anlaşıldığına göre şair, İran’da vaktini boş geçirmemiştir. Sehi Bey’in “tamâm-ı murâd üzre tekâmî-i ulûm edüp her fende mâhir ve her ilimde kâdir”⁵ olduğunu söyleyerek mübalağalı bir ifade kullanmasına rağmen, bu ilim ve fenlerin edebi ilimlerden başka ilim ve fenler olduğunu düşünmeğe imkân yoktur⁶. Anlaşıldığına göre Nizâmî, İran’daki öğrenimi sırasında şiir sanatı için gerekli bilgileri aldıktan başka Farsçayı da öğrenmiştir.

Nizâmî’nin İran’da ne kadar zaman kaldığını da bilmiyoruz. Öğrenimini tamamladıktan sonra, İbrahim Bey’in Karaman Beyi olduğu sıralarda Konya’ya dönmüştür. Bunu İbrahim Bey’e sunduğu bir kasidesinden anlıyoruz⁷.

⁴ Âşık Çelebi. *Meşâ’irü’ş-şu’arâ*. İstanbul Üniversitesi Ktp. TY. 2406. 169b.

⁵ Sehi Bey. *Heşt Bihîst*. Süleymaniye Ktp. Hamidiye 1503. 56a

⁶ Haydar Ali Dirioz, Nizâmî’nin İran’da tıp da öğrendiğinden bahsediyor. (Haydar Ali Dirioz (1946). *Nizami Hayatı ve Şahsiyeti*. İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Mezuniyet Tezi. İstanbul Üniversitesi Türkiyat Enstitüsü. T 254. 10) Bu konuda kaynaklarda herhangi bir kayıt yoktur.

⁷ Haydar Ali Dirioz, Nizâmî’nin İbrahim Bey’in ölümünden sonra Konya’ya döndüğünü yazmıştır. (Haydar Ali Dirioz (1946). *Nizami Hayatı ve Şahsiyeti*. İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Mezuniyet Tezi. İstanbul Üniversitesi Türkiyat Enstitüsü. T 254. 11). Hâlbuki *Divan*’ında şairin İbrahim Bey adına yazdığı bir kasidesi vardır (III numaralı kaside). Anlaşıldığına göre Nizâmî, İbrahim Bey’in son yıllarında, ölümünden bir iki yıl önce memleketine dönmüştür.

İbrahim Bey'in temmuz-ağustos 1464 (zilkade-zilhicce 868) tarihindeki ölümünden sonra⁸ kardeşlerini yenerek Karaman Beyi olan Pîr Ahmed Bey'e kasideler sunmağa başlayan Nizâmî, bu Bey'in devrinde edebî hayatının en parlak yıllarını yaşamıştır. Pîr Ahmed Bey, Karaman tahtına geçince,

Farz-ı 'ayn oldı bize hamd-ı Hudâvend-i ahed

K'oldı şeh kişver-i Keyhusreve Hân Pîr Ahmed (K.VIII/1)

matla'lı kasidesini cülûsiye kasidesi olarak sunmuştur⁹.

Divan'da II. kaside olarak görülen bir diğer şiirin de Pîr Ahmed Bey'in, bir ara Uzun Hasan'a yenilip Osmanlılara sığınması ve Fatih Sultan Mehmed'in yardımı ile kardeşi İshak Bey'i yenerek 1465/870 yılında tekrar saltanat tahtına oturmasından sonra yazıldığı anlaşılıyor:

Sen turur iken gayre niçün vire emânet

Bunca göz ile çarh degüldür ahi a'mâ (K.II/41)

beyti ile bu olaya ima edilmiştir.

Nizâmî'nin 53 beyitlik bu uzun kasidesi, Pir Ahmed Bey'e sunulmuş ikinci bir cülus kasidesi görünüşündedir.

Şairin Pir Ahmed Bey'e böyle üst üste iki kaside sunmasından ve onu aşırı sözlerle övmesinden, bu bey tarafından korunduğu, iltifat ve yardım gördüğü anlaşılıyor.

⁸ Mesut Koman (1946). *Şikârî'nin Karaman Tarihi*. Konya. 191.

⁹ Bu kaside Nizâmî Divânı'nın yalnız H1 nüshasında vardır ve sonu eksiktir. Herhâlde müstensihin bir yaprak atlamasıyla dokuzuncu beyitten sonra vezin ve kafiyesi tamamıyla ayrı olan,

Sensin ol âsaf-ı Süleyman-ı kahr

Ki bulunmaz sana nazîr ü adîl

Beyitli bir başka kaside devam eder ki, bu kasidenin de baş tarafı eksiktir.

Nizâmî, Fatih Sultan Mehmed'in 1467/872'de Karaman saltanatına son vermesinden sonra, bir aralık kardeşi Pir Ahmed Bey'le birlikte bey olan Kasım Bey'e bir kaside sunmuştur (Kaside VII). Divan nüshalarında kimin için yazıldığı kaydedilmemiş olan bu kasidenin Kasım Bey'e ait olduğunu Hacı Kemal'in *Câmi'ü'n-Nezâ'ir*'indeki kaydından öğreniyoruz¹⁰. Şair, bu şiirinde halinden, kötü tali'inden, fakr u zaruretinden şikâyet ederek, onun himayesine girmek istediğini anlatıyor. Buradaki şikâyetlerinden de anlaşıldığı gibi Nizâmî, İbrahim Bey'in son zamanlarında ve sonra oğullarının birbirleriyle anlaşmazlığı sırasında ve üst üste gelen istila hareketleri arasında Karaman Beyliğindeki karışıklık içinde pek güç şartlar altında yaşamış olmalıdır. Uzun Hasan'ın Karaman'ı korumak bahanesiyle gönderdiği kuvvetlerin Beyliğin büyük şehirlerini almasından sonra, Osmanlılar memleketi baştanbaşa ele geçirmişler ve Rum Mehmed Paşa'nın, Fatih Sultan Mehmed'in Konya Lârende sanatkârlarının İstanbul'a gönderilmesi buyruğunu kötüye kullanmasıyla bu iki şehir halkı yerinden yurdundan edilerek İstanbul yollarında perişan edilmişti¹¹. Nizâmî'nin bu karışıklık içinde nasıl yaşadığını ve hele bu zoraki İstanbul yolculuğundan kendini nasıl kurtardı bilmiyoruz. Herhalde bu karışık günlerde Osmanlıların gözünden uzak durmağa çalışmış, belki de şehrin düşmesine yakın, bir kısım halkla ve beylerle birlikte dağlara çekilmiştir. Yahut da Karaman fatihi Sadrazam Mahmud Paşa ile tanışarak onun yardımlarını görmüştür¹².

Nizâmî'nin, Sadrazam Mahmud Paşa tarafından padişaha övülerek tanıtılmasını bütün kaynaklar yazmışlardır. Paşa, şairi "hûb tabi'at nazmiyyesi ve şi'rden fazla nice ma'rifet-i zâ'idesi vardır"¹³. Ahmed Paşa'dan yeğdir."¹⁴ sözleriyle methetmiştir. Böyle bir övgünün ancak Ahmed Paşa'nın padişahın gözünden düşmesinden sonra yapılabileceği

¹⁰ Hacı Kemâl. *Câmi'ü'n-nezâ'ir*. Bayezid Umumî Ktp. 5782. 448.

¹¹ Mesut Koman (1946). *Şikâri'nin Karaman Tarihi*. Konya. 197.

¹² M. Turhan Tan, Konya'nın işgali sırasında Nizâmî'nin Sadrazam Mahmud Paşa ile tanışmış olabileceğini söylüyor. (M. Turhan Tan (1933). "Nizâmî". *Konya Dergisi*. (1): 5).

¹³ Latîfî. *Tezkire*. Kayseri Râşit Ef. Ktp. 1166. 148a.

¹⁴ Latîfî. *Tezkire*. Kayseri Râşit Ef. Ktp. 1166. 148a; Taşköprü-zâde İsmâmeddin (1269). *Şakâ'ik-i Nu'mâniye (Mecdi Ef. Terc.)*. İstanbul. 227; Gelibolulu Âli, Mahmud Paşa'nın bu tavsiyesini "lütfunuza karîn olursa Ahmed Paşa'dan yeğ olu" şeklinde yaptığını söyleyerek şarta bağlıyor. (Gelibolulu Âli. *Kühü'l-ahbâr*. Süleymaniye Ktp. Fatih 4225. 152b).

açıktır. Mahmud Paşa, herhalde padişahın gazabına uğrayan ve bir müddet hapsedildikten sonra İstanbul'dan uzaklaştırılan Ahmed Paşa'nın yerine başka birini koymak arzusu ile bu genç şairi Fatih Sultan Mehmed'e tanıtmış olacaktır.

Âlimleri ve sanatkârları daima beraberlerinde bulundurup, onlarla ilmî ve edebî konuşmalar ve tartışmalar yapmasını seven padişah, bütün hüner sahiplerini sarayında toplamaktan hoşlanırdı¹⁵. Nizâmî'nin ününü ve övgüsünü duyunca, onun da İstanbul'a çağrılmasını buyurdu¹⁶. Şair, padişahın bu çağrısı üzerine şiirdeki ustalığını ve Ahmed Paşa'ya üstünlüğünü göstermek için, onun "Kasr" , "La'l" ve "Güneş" kasidelerine ve bazı gazellerine nazireler söyleyerek yola çıktı¹⁷. Nizâmî'nin, Ahmed Paşa'nın Fatih Sultan Mehmed övgüsü için yazdığı ve "Kasr kasidesi" diye anılan kasidesine ve bazı gazellerine yazdığı nazireler bugün ortadaysa da, kaynakların söz ettiği "La'l" ve "Güneş" kasidelerinin nazireleri ele geçmemiştir. Divan yazmalarında bulunmadıkları gibi, bu şiirler nazire mecmu'alarında da yoktur. Özellikle Eğridirli Hacı Kemâl, Mecmu'asına Ahmed Paşa'nın "La'l" ve "Güneş" kasideleri yanında pek çok şairin naziresini aldığı halde Nizâmî'nin şiirlerini koymamıştır¹⁸. Eğer bu kasideler gerçekten yazılmışlarsa, belki ileride bulunacak daha tam bir Divan nüshasında ortaya çıkabilirler. Şimdilik, bu çağrı ile ilgili olabilecek, Fatih Sultan Mehmed adına yazılmış bir "Nergis" kasidesi elimizdedir. Fakat bu şiirde de padişahın şairi İstanbul'a çağırdığına dair bir işaret yoktur. Bununla beraber, Nizâmî, eğer bir yolunu bulup bu şiiri daha önce Fatih

¹⁵ Fatih Sultan Mehmed, kendisine elçi olarak gönderilen matematikçi Ali Kuşçu'yu İstanbul'da alıkoyduğu gibi Uzun Hasan'a elçi olarak gönderildiğinde günde bin akçe gibi o zamana kadar görülmemiş, muazzam bir yolluk verilmişti (A. Adnan Adıvar (1943). *Osmanlı Türklerinde İlim*. İstanbul. 33). Molla Câmi'yi İstanbul'a getirmek için Hoca Abdullah Kirmânî'yi memur ederek onunla Halep'e beş bin altın göndermişti. (Latîfî. *Tezkire*. Kayseri Râşit Ef. Ktp. 1166. 29b). Câmi ve Hâce Cihan'a her yıl bin duka altını gönderdi (Zeki Velidi Togan. "Câmi". *İslam Ansiklopedisi*.17). İstanbul'da daimi olarak 185 şairi bulunurdu (J. Von Hammer-Purgstall (1336). *Devlet-i Osmaniye Tarihi*. (çev. Mehmed Atâ). C. III. İstanbul. 236.

¹⁶ Taşköprü-zâde İsmâmeddin (1269). *Şakâ'ik-i Nu'mâniye (Mecdi Ef. Terc.)*. C. I. İstanbul. 226.

¹⁷ Gelibolulu Âlî. *Künhü'l-ahbâr*. Süleymaniye Ktp. Fatih 4225. 152b; Ahmed Paşa'ya galebe itmek kasd idüp Kasr kasidesine, la'l ve güneş kasidesine ve yedi dane makbul gazeline dakik dikkatler ve nazûk san'atlerle nazireler diyüp..." (Latîfî. *Tezkire*. Kayseri Râşit Ef. Ktp. 1166. 148b).

¹⁸ Hacı Kemâl. *Câmi'ü'n-nezâ'ir*. Bayezid Umumî Ktp. 5782. 199-301.

Sultan Mehmed'e sunamamışsa herhalde bu yol hazırlığı sırasında, İstanbul'a doğru yola çıkarken yazmış olacaktır.

Nizâmî, böylece padişahın çağrısına, özenerek hazırladığı şiirlerle birlikte yola çıkmış, fakat İstanbul'a varamadan hastalanıp yolda ölmüştür¹⁹. Bütün kaynakların onun İstanbul yolunda öldüğünü söylemelerine karşılık, yalnız Sehî Bey, İran'da tahsilini tamamlayıp Konya'ya döndükten sonra "Bâki ömrünü anda geçürüp âhirete nakl eyledi" diyerek doğduğu şehirde öldüğünü yazmaktadır²⁰. Tezkirelerin verdikleri bilgiden şairin İstanbul yolunda, nerede öldüğünü ortaya çıkarmak mümkün değildir.

Nizâmî'den söz eden kaynaklar, onun genç yaşta ölümünü bir sebebe bağlamak gereğini duymuşlar; başından geçen bir aşk hikâyesini anlatarak, bu olayı ölüm sebebi olarak göstermişlerdir. Dediklerine göre Nizâmî, "bir şeyh-i nâmdâr ve abd-ı perhizkârın ferzend-i dilbendi" ile arkadaşlık edermiş, "Aralarında âteş-i aşk ve nâr-ı mahabbet ile gayet-i harâret var iken"²¹ sevgilisinin kendisinden yüz çevirip başkalarına yüz verdiği kızan şair, onun hakkında hayli müstehcen bir hiciv yazıp etrafa yaymış:

Seyr etdüğinden ol sanemün her levend ile

Maksudı adı gelmek imiş lâ vü len dile (G.105/1)

matla'lı bu hicviyenin herkesin dilinde dolaştığını öğrenip pek incinen şeyh, Nizâmî için öyle can ve gönülden ve etkili bedduâlar etmiş ki, işte şairin ölümüne bunlar sebep olmuş²².

¹⁹ "Yolda ecel yolın aldı ve maksada varup maksuda iremeyüp mevt irüp..." (Latîfî. *Tezkire*. Kayseri Râşit Ef. Ktp. 1166. 148b); Âşık Çelebi. *Meşâ'irü's-şu'arâ*. İstanbul Üniversitesi Ktp. TY. 2406. 170a; Hasan Çelebi. *Tezkire*. Âtîf Efendi Ktp. 2016. 252a; Beyânî. *Tezkire*. Millet Ktp. Ali Emiri 757. 109a; Gelibolulu Âlî. *Künhü'l-ahbâr*. Süleymaniye Ktp. Fatih 4225. 152b.

²⁰ Sehi Bey. *Heşt Bihişt*. Süleymaniye Ktp. Hamidiye 1503. 56a.

²¹ Hasan Çelebi. *Tezkire*. Âtîf Efendi Ktp. 2016. 252a.

²² Latîfî. *Tezkire*. Kayseri Râşit Ef. Ktp. 1166. 148b; Âşık Çelebi. *Meşâ'irü's-şu'arâ*. İstanbul Üniversitesi Ktp. TY. 2406. 170a; Hasan Çelebi. *Tezkire*. Âtîf Efendi Ktp. 2016. 252a; Gelibolulu Âlî. *Künhü'l-ahbâr*. Süleymaniye Ktp. Fatih 4225. 152b; Gibb de bu hikâyeyi Âşık Çelebi'den naklen anlatıyor (Gibb (1902). *A History of Ottoman Poetry*. London. 373).

İlk defa Lâtifi tarafından anlatılmış ve Nizâmî'ye yer veren hemen bütün tezkireciler tarafından tekrarlanmış olan bu hikâye, şairin ölümünden sonra, sözü edilen hicviyenin yazılış sebebini açıklamak için yakıştırılmış olabilir. Öte yandan, bunun –şairin ölüm sebebi olarak anlatılması bir yana- doğru olması da çok mümkündür: Nizâmî'nin şiirlerinde sevgililerinin adları çok defa açıkça söylenmiştir: Ali Bâli, Cafer, Kapıcıoğlu Memi(gazel 38), Yusuf (gazel 60), Pirî (gazel 61), Nigârî (gazel 107), Mustafa (gazel 121), Ali (diğer şiirler III). Tezkirecilerin hikâyesini anlattıkları şeyhin oğlu bu isimlerden birinin sahibi olabilir. Yukarıda söz edilen şiirden başka, Nizâmî'nin, Divan yazmalarında bulunmayan, Hacı Kemâl'in *Câmi'ü'n-Nezâir*'ine aldığı bir müstehcen hicviyesi daha vardır ki²³, bunun da yine bir kırgınlık anında bir sevgili için yazıldığı düşünülebilir. Bütün bunlar, şiirlerinde hissedilen zevk ve safa düşkünlüğü, herhalde şairin özel hayatında da biraz hafif hareketleri olduğunu da düşündürüyor. Öte yandan, tezkirelerde bunu doğrulayabilecek işaretlere de rastlanıyor: Şairin çok güzel bir genç olduğunu söyleyen Hasan Çelebi'nin “dide-i edânî ve erâzilden âyîne-i cemâl-i bî-misâli dūr ve miyân-ı dilberânda rû-siyeh olmak havfından sâyesinde dahi harîb ve nüfûr idi”²⁴ sözlerinin herhalde bir anlamı olsa gerektir.

Nizâmî'nin ölümünde henüz babası hayatta idi. Âşık Çelebi'nin dediğine göre, zaten coşkun ve heyecanlı yaratılışı olan Molla Veliyüddin²⁵, oğlunun böyle genç yaşta ölümünden sonra büsbütün duygulanmış, coşmuştu. Camide kürsüye çıktığı zaman vaaz esnasında oğlunun bazı şiirlerini okuyup ağlar, halkı da kendisiyle beraber ağlatırdı²⁶.

²³ Hacı Kemâl. *Câmi'ü'n-nezâir*. Bayezid Umumî Ktp. 5782. 511.

²⁴ Hasan Çelebi. *Tezkire*. Âtîf Efendi Ktp. 2016. 252a; ondan naklen Bayânî. *Tezkire*. Millet Ktp. Ali Emiri. 757. 109a.

²⁵ Âşık Çelebi. *Meşâ'irü's-şu'arâ*. İstanbul Üniversitesi Ktp. TY. 2406. 169b.

²⁶ Âşık Çelebi. *Meşâ'irü's-şu'arâ*. İstanbul Üniversitesi Ktp. TY. 2406. 169b. Aynı yer; “Esnâ-yı münâsebetle iktizâ-yı makam üzre merhumun ba'z-ı ebyât-ı berâ't-âbâdını inşâd idüp girye ider ve huzzâr-ı meclis anun giryesinden müteessir olup anlar dahi giryân olurlar idi (Taşköprü-zâde İsmâmeddin (1269). *Şakâ'ik-i Nu'mâniye (Mecdi Ef. Terc.)*. C. I. İstanbul. 226).

Nizâmî'nin ölüm yılını kat'i olarak bilmiyoruz. Yalnız, divanın incelenmesinde öldüğü yılı, aşağı yukarı ortaya çıkarmak mümkün olmuştur: Nizâmî, Karaman beyi Pîr Ahmed Bey'e sunduğu kasidelerinden birinde (kaside VII.2) "yetmiş yetmişdi aded" dediğine göre şair, 1465/870 yılında hayatta ve Karaman'da bulunuyordu. Sonra Sadrazam Mahmud Paşa'nın Karaman'ı almasından sonra, Osmanlı ordusunun geri çekilmesi üzerine, kardeşi Pîr Ahmed'le birlikte beylik yapan Kâsım Bey'e de bir kaside sunan şairin, o tarihlerde, yani 1469/874 yılında yine Karaman'da bulunduğu açıktır. Şairin babası Molla Veliyüddin'in de oğlunun ölümünde henüz hayatta olduğunu ölümünün 1473/878 tarihinde de öldüğünü biliyoruz²⁷. Buna göre Nizâmî'nin ölümünün 1473'den önce fakat 1469 yılından sonra olduğu ortaya çıkıyor demektir. Yani şair, Fatih Sultan Mehmed'in kendisini İstanbul'a çağırması üzerine yola çıkmış, yolda 874/1469-878/1473 tarihleri arasında bilinmeyen bir yerde hastalanarak ölmüştür.

Şairin böyle pek genç yaşta ölümü birçoklarına dokunmuş, kalplerde ona karşı sevgi ve acıma duyguları yaratmıştır. Tezkireciler bile bunun etkisinde kalmışlar ve "hayf ve yüz bin hayf ki"²⁸ gibi üzüntülerini anlatan sözlerle şairin yaşını küçülte küçülte on dört yıla indirmişler, hatta sakalı, bıyığı bile çıkmadan öldüğünü söylemişlerdir. Tezkirecilerin bu şekilde söz birliği etmelerine Lâtîfî'nin rivayet olarak on dört yaşında öldüğünü ve "mahbûb-ı cevân-sâl ve sâde-rûy-ı sâhib-i cemâl iken fevt"²⁹ olduğunu söylemesi sebep olmuştur. Şakâ'ik yazarı, "on sekiz yaşına bâliğ olup henüz safha-i ârızî erkâm-ı hatdan sâde iken"³⁰ öldüğünü yazıyor. Gelibolulu Âli ve Âşık Çelebi de on sekiz yaşında öldüğünü söylüyorlar. Fakat yine bütün kaynaklardan daha düşünceli davranan Lâtîfî, "meh-i çâr-deh misâl çâr-deh sâle iken vefât itmişdir derler" dedikten sonra, bu sözünü kayıt altına almak gerektiğini düşünmüş, "amma fehme karîb olan budur ki zamân-ı ömri halkın tahmininden ziyâde ola" diyerek kendi fikrini

²⁷ Taşköprü-zâde İsmâmeddin (1269). *Şakâ'ik-i Nu'mâniye (Mecdi Ef. Terc.)*. C. I. İstanbul. 226; Mehmed Süreyya (1311). *Sicill-i Osmânî*. C. IV. İstanbul. 560.

²⁸ Âşık Çelebi. *Meşâ'irü'ş-şu'arâ*. İstanbul Üniversitesi Ktp. TY. 2406. 169b.

²⁹ Latîfî. *Tezkire*. Kayseri Râşit Ef. Ktp. 1166. 148a.

³⁰ Taşköprü-zâde İsmâmeddin (1269). *Şakâ'ik-i Nu'mâniye (Mecdi Ef. Terc.)*. C. I. İstanbul. 226. "Henüz beyâz-ı ârızî erkâm-ı hatdan sâde imiş ki dahi onsekiz yaşında fevt olmuş" (Âşık Çelebi. *Meşâ'irü'ş-şu'arâ*. İstanbul Üniversitesi Ktp. TY. 2406. 169b).

de eklemiştir. Gerçekten on dört veya on sekiz yaşında ölen bir insanın, o devrin eşkıyalarla, bin bir tehlike ve zorluklarla dolu yollarından İran'a gidip öğrenim yapması, Arapça ve Farsçadan başka "muteber ilimleri" de öğrenerek vatanına dönmesi ve bu yaşta bir çocuğun "bunca pîrâne maânî-i garibeyi"³¹ bulup yazması hayli zor bir iştir.

Ayrıca Nizâmî'nin kaynakların dediği kadar genç ölmediğine Divan'ındaki şu iki beyit de delil olarak gösterilebilir:

Şems-i ömr oldu Nizâmî ufuk-ı mevte karîb

Ah kim irmedi firkat şebine rûz henûz (G.44/9)

Zülfünün zencirini bend it bana didüm didi

Sakalun agardı miskin dahı uslanmaz mısın (G.83/4)

Bu beyitlerde Nizâmî'nin gerçek yaşını söyleyemediği ve hayli mübalağa ettiği düşünülse bile, yine de 14-18 yaşında bir gencin böyle "mevt"den ve "sakalının ağarması"ndan kolaylıkla söz edilemeyeceği de ortadadır.

Sonuç olarak genç yaşta öldüğünde kuşku bulunmamakla birlikte -yaşı için tezkirecilerin verdikleri rakamlara da fazlaca bağlanmayarak- şairin aşağı yukarı otuz otuz beş yıl kadar yaşadığını söylemek mümkündür. Yukarıda Nizâmî'nin doğum tarihi olarak ileri sürülen 1435-1440/839-844 yılları da bu tahmin sonucu yapılan hesaba dayandırılmıştır.

2. Eseri

Nizâmî'nin eser olarak elimizde sadece küçük bir Divan'ı vardır. Bu divanda Farsça gazel ve rubâiler ve bulunmakla birlikte, sayı ve değer bakımlarından ağır basan şiirler Türkçe şiirleridir. Şair, bu şiirler içinde de gerçek kişiliğini gazellerinde

³¹ Latîfî. *Tezkire*. Kayseri Râşit Ef. Ktp. 1166. 148a.

göstermiştir. Bununla beraber kasidelerini de bir yana itmek doğru olmaz. Bu şiirler de divan edebiyatı ölçütleri ile bütün unsurları tamam, kafiye, fikir ve mazmunları bakımlarından işlenmiş şiirlerdir; eksik, hatalı ve çirkin taraflarını bulmak zordur.

Nizâmî Divanı mürettep bir divandır: başta kasideleri, sonra gazelleri sıralanmıştır. Daha sonra da -diğer tertipli divanlarda olduğu gibi- murabba, muhammes, kıt'a, rubâi ve müfretler gelir. Sonunda da Farsça şiirler vardır.

A. Kasideleri

Nizâmî Divanı'nın bütün yazmalarından çıkarılabilen kasideleri on bir tanedir. Bunlardan birincisi na't, diğer on tanesi devirlerinde yaşadığı Karaman beyleri ve Osmanlı padişahı Fatih Sultan Mehmet adına yazılmış methiyelerdir. Bu on methiyeden ancak altısının kimler için yazıldığını bilebiliyoruz. Diğer 4 kaside de, adına yazıldığı kişinin adı geçmediği gibi, şiirlerin incelenmesinden de övülen bey veya sultanın kim olabileceğini ortaya çıkaracak en ufak bir ipucu bulmak mümkün olamamıştır. Fakat büyük bir ihtimalle *Nizâmî*, bu kasideleri de Karaman beylerinden ve en fazla kaside sunduğu Pîr Ahmet Bey ve ondan sonra Karaman beyi olan Kâsım Bey için yazmış olacaktır.

Nizâmî, İran'da öğrenimini tamamlayıp vatanına döndüğünde, ilk kasidesini o sıralarda henüz hayatta bulunan İbrahim Bey'e sunmuştur:

آفتاب از ماه رویت کر اندازد نقاب

(K.III/1) محو و ناپیدا شود چون ذره پیش آفتاب

Farsça matla'ını taşıyan bir kaside, Bey'in saltanatının herhalde son yıllarında yazılmış olacaktır ki *Nizâmî*, İbrahim Bey için -eğer memduhu belli olmayan kasidelerden biri ona ait değilse- başka kaside sunmamıştır. Buna karşı, bir kısım kardeşleri ile birleşerek babası İbrahim Bey ile kardeşi İshak Bey'i Konya'dan sürüp çıkararak onun yerine Karaman Beyliği tahtına geçen Pîr Ahmet Bey'e üç kaside (belki de daha fazla) sunmuştur.

Pir Ahmet'in kardeşi İshak Bey ile giriştiği saltanat mücadelesini kazanarak Karaman tahtına oturması, Nizâmî'yi hayli sevindirmiş görünüyor. Bu arada, Ahmet Paşa'nın Fatih Sultan Mehmet vasfında söylediği Kasr kasidesine nazire olarak yazdığı bir kasidede³² şairin iki kardeşten özellikle Pir Ahmed'i beğendiği ve beyliği ona yakıştırdığı anlaşılıyor:

Sen turur iken gayre niçün vire emânet

Bunca göz ile çarh degüldir ahi a'mâ (K.II/41)

Nizâmî'nin Pir Ahmed'e karşı, diğer beylerden daha fazla sevgi duyduğu ve onu daha çok beğendiği hissediliyor. Ona yazdığı kasideler daha coşkun ve samimidir. Sunduğu cülusiyye kasidesinde bir nesibe de gerek görmeden doğrudan doğruya ve güzel bir başlayış ile Bey'in övgüsüne girmiştir:

Farz-ı 'ayn oldu bize hamd-ı Hudâvend-i ahed

K'oldı şeh kişver-i Keyhusreve Hân Pîr Ahmed³³ (K.VIII/ 1)

Nizâmî, yerleşik bir ordugâh manzarası gösteren ve sık sık elden ele geçen, her seferinde de yağma ve tahrip edilen Konya şehrinde herhâlde oldukça güç koşullar içinde yaşamış olmalıdır. Nitekim Osmanlı ordusu çekildikten sonra, bir aralık beyliğini ilan eden Kâsım Bey'e sunduğu kasidede tali'inden, çektiği acılardan bahsettiği gibi bir gün Karaman ailesinden birinin tekrar tahta geçişini sevinçle karşılamış, Kâsım Bey'e bir kurtarıcı gözüyle bakmıştır. Ona sunduğu kasidenin ilk beytinde bu sevincini dile getirmiştir:

Şükr kim sultân-ı gerdûn-haşmet ü encüm-haşem

'İzz ile basdı bisât-ı saltanat üzre kadem (K.VII/1)

³² Ali Nihad Tarlan (1966) (hızl). *Ahmed Paşa Divanı*. İstanbul. 23.

³³ Yalnız H1 nüshasında bulunan bu kaside yarımıdır. 9. Beyitten sonra ayrı vezin ve kafiyede başka bir kaside yazılmıştır. Bu suretle Pir Ahmed Bey'e yazılan bu kasidenin sonu yoktur.

Böyle dolgun ve yüksek bir sesle başlayan ve öylece devam eden bu şiir Nizâmî'nin kasideleri içinde hemen hemen en güzelidir³⁴.

Nizâmî'nin Fatih Sultan Mehmet'in adını taşıyan ve herhalde son yazdığı kaside olması gereken bir şiiri daha vardır. "Nergis" redifli olan bu kasidenin, padişahın onu İstanbul'a çağırması üzerine yola çıkarken yazıldığı düşünülebilir. Oldukça uzun olan bu kasidenin bütününde bir zorakilik ve sun'ilik seziliyor. Kasidede şairin kendi beylerine sunduğu şiirlerdeki samimiyet ve coşkunluğun bulunmadığı muhakkaktır. Biraz ısmarlama olduğu ve aceleye geldiği anlaşılıyor.

Tezkireler, Nizâmî'nin İstanbul yolculuğuna çıkarken Ahmet Paşa'nın "Kasr", "La'l" ve "Güneş" kasidelerine nazireler söylediği ve bunları padişaha sunmak için yanında götürdüğünü yazmışlardır. Bu şiirlerden yalnız ilki divanında vardır. Üstelik bu kasidede Fatih Sultan Mehmet için değil, Pîr Ahmet adına yazılmıştır (kaside II). Diğer kasidelerin henüz ele geçmemiş, daha tam bir divan yazmasında ortaya çıkabilecekleri düşünülebilirse de, bu zayıf bir ihtimaldir. Çünkü eğer bu kasideler, tezkirecilerin söyledikleri gibi gerçekten yazılmışlarsa nazire mecmualarında da bulunmaları gerekirdi. Nizâmî'nin pek çok şiirini toplayan Hacı Kemâl, mecmuasında Ahmet Paşa'nın "La'l" ve "Güneş" kasidelerine yazılmış birçok nazireyi gösterdiği halde Nizâmî'ninkileri almamıştır.

B. Gazelleri

Nizâmî asıl şair kişiliğini belirten çok okunup beğenilmesini sağlayan şiirleri gazelleridir. Tezkireciler de şairin özellikle gazellerini beğenmiş ve övmüşlerdir. Şeyhî ve Ahmet Paşa ile Nizâmî'ye karşılaştırmaları ve onu diğerlerinden üstün tutmaları da gazelleri sebebiyledir.

³⁴ Bu kasidenin de -Divan nüshalarında ve kasidenin içinde bir işaret bulunmakla beraber- yine Pir Ahmed Bey'e sunulduğu düşünülebilir. Bu şiirde de, II numaralı kasidede olduğu gibi "Sen tururken kimseye lâıyk degüldür saltanat" mısra'ı vardır. İhtimal, kardeşleri ile olan mücadelesinden sonra beyliğini ilan eder Pir Ahmed'e bir cülusiye kasidesi olarak sunulmuş olacaktır.

Divan nüshalarında ve nazire mecmualarında bulunan gazelleri 124 tanedir. Konularını sevgiliden ve aşktan alan, şekil bakımından kusursuz, fikir bakımından ise pek derinlere inmeyerek satıhta dolaşan, basit teşbihler, mecazlar, kelime ve mantık oyunları ile süslenen bu şiirlerde -edebiyatın dar kaideleri içine sıkıştırabildiği kadar- şairin kendi hayatına ve devrin yaşayışını ait bazı ipuçları da verilmiştir. Oldukça müstehcen iki şiiri bir yana bırakılsa bile, Nizâmî'nin birçok şiirlerinde sevgililerinin adlarını açıkça söylemesi zevk ve eğlenceye aşırı düşkünlüğü, biraz hafif meşrep yaradılışlı bir insan olduğunu gösteriyor. Kaynakların, ölüm sebebi olarak ileri sürdükleri rivayetler de bunu doğruluyor. Atak, heyecanlı bir genç olduğunu ve sevgilileri ile çabucak darılıp, onlar için en ağır sözleri bir çırpıda söyleyebilecek bir yaradılıştaki olduğunu gazellerinden anlıyoruz.

Nizâmî'nin gazelleri genellikle yedişer beyitlidir. Hatta daha uzunca; sekiz, dokuz beyitlik gazelleri de vardır. Bu şiirler, kasideleri yanında dilleri bakımından daha sadedir. Türkçe kelimelere daha fazla yer verilmiştir. Bu bakımdan da anlamları daha açıktır. Teşbih, cinas sanatları fazlaca kullanılmıştır. Daha sonra verilecek misallerden de anlaşılacağı gibi Nizâmî'nin gazelleri içinde pek basit, hafif, sadece basit bir benzetmeye, küçük bir söz oyunu oyununa dayanan beyitler oldukça fazladır. Bununla beraber, bu çeşit beyitler ayıklandığında, yine bir hayli güzel şiiri kalır. Bunlar, Divan edebiyatının mantığına tamamen uygun, söylenişi kusursuz, mazmunların ve edebi sanatların başarı ile kullanıldığı şiirlerdir.

C. Nazireleri

Nizâmî pek çok nazire yazmıştır. O kadar ki, Fâik Reşad'ın Ahmet Paşa ile şairi karşılaştırarak "Paşa her ne söylemişse hemen hepsini tanzir etmiş olduğundan, Ahmet Paşa'nın divanını okuyan Nizâmî'nin de divanını okumuş olur"³⁵ sözleriyle verdiği hükmü haklı çıkaracak kadar fazla nazire söylemiştir. Tezkire-i Latîfî, Şakâ'ik ve diğer kaynakların haber verdikleri üç nazire kasideden ikisi elimizde bulunmadığı hâlde bile nazirelerinin sayısı çok kabarıktır. Divanını meydana getiren şiirlerin aşağı yukarı üçte

³⁵ Faik Reşad (yty). *Tarih-i Edebiyat-ı Osmâniye*. İstanbul. 151.

biri naziredir³⁶. Şair en fazla Ahmedî, Şeyhî, Ahmet Paşa, Atâyî'nin şiirlerini tanzir etmekle beraber, özellikle Ahmet Paşa'yı kendisine usta saymış ve en çok onun şiirlerini tanzir etmiştir. Buna rağmen Nizâmî, nazirelerin de sadece bir taklitçi olmadığını da göstermiştir. Fuad Köprülü ve Şahabettin Süleyman, şairin fazla nazire söylediğini yazdıktan sonra "lâkin Nizâmî o nazirecilerdendir ki, ilâve-i şahsiyetle ibda' derecesine çıkar, bazen taklit ettiğini fevkine yükselirler"³⁷ diyerek şairin nazirecilikteki ustalığını teslim ediyorlar. Gerçekten biraz derince bir araştırmadan ve nazirelerle ilgili asıl gazellerden birkaçını karşılaştırdıktan sonra bu hükmün doğru olduğu anlaşılır. Genellikle nazirecilik tehlikeli bir meslektir; güzel ve tanınmış şiirleri nazire söylendiğine göre, bu, nazireyi yapan için bir karşılaştırma ve zemini hazırlamaktan, bir çeşit imtihana girmekten başka bir şey değildir. İşte Nizâmî pek çok nazire yazarak bu tehlikeli yolda şairliğini denemiş, çok kere de tanzir ettiği şiirin sahibini geçmeyi başarmıştır.

Nazire mecmuaları nazireleri gösterirken ölçüyü çok geniş tutmuşlar; aynı vezin ve kafiyedeki bütün şiirleri nazire olarak aldıkları gibi bazen, vezin ve kafiyeleri aynı olduğu halde, ufak tefek benzerlikleri bulunan şiirleri bile yan yana koymuşlardır. Bazen de her türlü zaman, yer ve şartları hiçe sayarak bazı garipliklere düştükleri olmuştur. Mesela, Nizâmî'nin doğumundan en az yirmi yıl önce ölmüş bulunan Şeyhî'nin şiirini, esas olarak aldıkları Nizâmî'nin şiirlerine yapılan nazireler arasında gösterdikleri gibi, devrin en büyük şairi sayılan Ahmet Paşa'ya da, ikinci derecede bir taşra şairi olan Nizâmî'ye nazire söyletmişlerdir.

Burada nazireler tespit edilirken bu türlü çelişkilere düşülmemeye çalışıldı. Daha temkinli davranılarak, mecmualarının topladıkları ve nazire olarak gösterdikleri şiirler ayrılıp, vezin ve kafiyeleri aynı ve birbirlerine etkili oldukları ilk bakışta göze

³⁶ Divan'daki 130 şiirin 45'inin nazire olduğu tespit edildi. Nazire mecmualarına bakılırsa nazirelerinin sayısını daha da artırmak gerekir. Mesela, Eğridirli Hacı Kemâl'in *Câmi'ü'n-Nezâ'ir*'inde Nizami'ye ait 68 şiir; Edirneli Nazmî'nin *Mecma'ü'n-Nezâ'ir*'inde 43 şiir; Pervane Bey'in *Mecmu'atü'n-Nezâ'ir*'inde 47 şiir bulunmaktadır.

³⁷ Fuad Köprülü ve Şehâbeddin Süleyman (1332). *Yeni Osmanlı Edebiyatı Tarihi*. C. I. İstanbul. 212.

çarpacak şiirler nazire olarak alındı. Yoksa Nizâmî'nin gazellerinden çoğunu nazire mecmualarında bulmak mümkündür.

Nizâmî'nin yazdığı nazireler gösterilirken, en fazla hangi şairi kendisine örnek aldığı ilk bakışta görülmesi için, en çok tanzir edilmiş şairlerin sırasına göre dizildi. Örnek alınmış olan şiirin matla'nının altına nazire olan şiirin matla'ı ve nazire mecmu'alarındaki yaprak numaraları konuldu. Nizâmî'ye yapılmış nazireleri vezinlerine göre sıralandıktan ve nazire mecmualarındaki yerleri gösterildikten sonra, ayrıca şiirleri yazılmayıp, sadece Nizâmî'yi tanzir eden şairlerin isimleri kaydedilmek ile yetinildi.

1. Nizâmî'nin Yazdığı Nazireler

Ahmed Paşa Ey kaşr-ı felek-rif'at ü ey tāk-ı mu'allā
Her bāb ile beñzer kapuña cennet-i Me'vā

Nizâmî Ey şāhib-i taḥkīke tapuñ maṭlab-ı a'lā
V'ey tālib-i tevfiḳa kapuñ Mescid-i aḳşā (K.II)

Ahmet Paşa 'Āşıkun göñli şınıḳdur 'ahd u peymānı dürüst
Zāhidüñ olmaz şaçuñ küfrinsüz imānı dürüst

Nizâmî Haṭṭ-ı reyḫān kim ṭolanmıştır gülistānı dürüst
Hāledür kim devr idüpdür māh-ı tābānı dürüst (G.6; HK 59, N 42a)

Ahmed Paşa Şaçdı gül-berg üzre 'anber kākül-i müşkīn-i dost
İtdi cān bezmin mu'aṭṭar kākül-i müşkīn-i dost

Nizâmî Şaçdı kâfur üzre ‘anber kâkül-i müşkîn-i dost
İtdi cân mülkin musahhar kâkül-i müşkîn-i dost (G.5; HK 66, N 43a, P 85b, M 55b)³⁸

* * *

Ahmed Paşa Bād işigüñ pāk iderken çeşmüme yaş aındurur
Her dem āb-efşānlığı sakḳāya ferrāş aındurur

Nizâmî Gözlerüñe fitne vü āşūbı ol ḳaş aındurur
Şūḡ u fettān merdüm-i pür-meste savaş aındurur (G.24; HK 181)³⁹

Ahmed Paşa Zülf-i siyeh olmasa yüzüñde ‘aceb olmaz
Firdevs-i cināndur yañaḡuñ anda şeb olmaz

Nizâmî Gül ‘ārızuña olsa mu‘ārız ‘aceb olmaz
Kim yüzi açılmışda ḡayā vü edeb olmaz (G.47; N 157a, P 234a, HK 282)⁴⁰

* * *

Ahmed Paşa Çeksün müdām nergis-i mestüñ şarāb-ı nāz
Kim geldi ḡüsñ bezmine maḡmür-ı ḡāb-ı nāz

Nizâmî Şol deñlü içdi nergis-i mestüñ şarāb-ı nāz
K’oldı şarāb-ı nāz ile mest ü ḡarāb-ı nāz (G.43; HK 277, P 232b, M 212a)⁴¹

³⁸ P (85b), N (43a)’de Nizami’nin gazeli esas olarak alınmış, diğerleri buna nazire olarak gösterilmiştir.

³⁹ HK (181)’de Nizâmî’nin gazeli esas alınmış.

⁴⁰ HK (282)’de Nizâmî’nin gazeli esas tutulmuş.

⁴¹ P (232b)’de Nizâmî’nin şiiri esas alınarak Ca’fer, Necâtî, Sa’dî, Serverî, Fakirî, Mu’idî ve Ahmed Paşa’nın şiirleri buna nazire olarak gösterilmiş.

* * *

Ahmed Paşa Çandîl-i had kim olmış anuñ rîsmânı müşk
Pür nür u nârdır kim olupdur duḡânı müşk

Nizâmî Gül şafhasında çünki belürdi nişân-ı müşk
İtme nihân ki sa‘y ile olmaz nihân-ı müşk (G.66; HK 345, P 185a)

* * *

Ahmed Paşa Ey âfitâb-ı tal‘atuña sayebân қаşuñ
Çekmiş berât-ı ḡüsnuñe müşkîñ nişân қаşuñ

Nizâmî Peyveste mekr ü âl ile қurup kemân қаşuñ
Eyler ḡadeng-i ḡamzeñe diller nişân қаşuñ (G.57; HK 346)

* * *

Ahmed Paşa Çäk olupdur dest-i ḡasretten girîbānum benüm
Ben қuluña şefқat it devletlü sulṡānum benüm

Nizâmî Ey şaçı sünbül yüzi gül zülfi reyḡānum benüm
Yoluña olsun fedā ‘aql u dil ü cānum benüm (G.74; N 249b, P 388a)

* * *

Ahmed Paşa Ey göñül murḡı ne raḡm umarsın ol şayyāddan
Kim şafāsı var anuñ dāmındaki feryāddan

Nizâmî Ey gönül feryād idüp dād umma ol bî-dāddan
Ḥükmi kim sulṡān ider aşşı nedür feryāddan (G- 89; N 283b, P 421a)

* * *

Ahmed Paşa Miskîn gönül sevdâdadır şol tırta-i şebrenğ için
Serhoş gibi gavgâdadır ol çeşm-i şuh u şeng için

Nizâmî Dîvâne dil kim hastedür ol çeşm-i şuh u şeng için
Dâm-ı belâya bestedür bu zülf-i ‘anber-reng için (G- 90; HK 591. N 311a, P439a)

* * *

Ahmed Paşa Dil bağlamak şol âhûy-ı müşkîn-kemend ile
Ki ola kış kuşaklu yaçasuz levend ile

Nizâmî Seyr itdüğinden ol şanemüñ her levend ile
Maşûdı adı gelmek imiş lâ vü len dile (G.105; HK 707)

* * *

Ahmed Paşa Qanı ol dem kim severdüm ben seni cânım gibi
İster idüm cân virüp derdüñi dermānum gibi

Nizâmî ‘İşkuñi cânımda cânâ şaklaram cânım gibi
Mihrüñi mühr itmişem sīnemde ĩmānum gibi (G.110; N 423a, P 595b)

* * *

Ahmedî Anuñ-çün virdi saña bu cemāli ol Celīl
Kim kemal-i şun‘ına ola yüzün rüşen delīl

Nizâmî Ey sebīli ‘işkuñuñ انا هديناه السبيل
La‘l-i nābuñ çeşmesi عيناً تسعى سلسبيل (G.69; N 234b, P 368a)

* * *

Ahmedî ʿİşkuñuñ odına düştüm hâlümü şor ey habîb
Derd-mendüm derdüme ʿımār eyle ey ʿtabîb

Nizâmî Nice feryād itmesün derd ile miskîn ʿandelîb
Kimse görmez çün habîbine raqîbinden qarîb (G.3; N 35b, M 5b, P 64b)⁴²

* * *

Ahmedî Meger zülfüne irdi şubh-dem bād
Ki kıldı yir yüzini cennet-ābād

Nizâmî Didüñ itmeyem ayruq zulm u bî-dād
Mübārek oldı andan itdüñ āzād (G.8; N 60b, P 11b)⁴³

* * *

Ahmedî Nice cānumı yağa āteş-i hecr
Bu göñlüme gözüñ nice ide zecr

Nizâmî İrişdi qadr-i vaşla rūze-i hecr
سلام هی حتی مطلع الفجر (G.36; F.A.T. s.60)

* * *

Ahmedî Ne hūnī gözlerüñ ki bî-amāndur
Hemīşe qaşdı imān ile cāndur

⁴² N (35b)'de Ulvî'nin gazeli esas alınmış.

⁴³ P (111b)'de Kadirî'nin gazeli esas olarak alınmış.

Nizâmî Şol iki ruḥ ki şem‘-i kün-fekāndur
İki aydur ki gözümden nihāndur (G.15; N 124b, P 207a)

Ahmedî Egerçi kim işüñ cevr ü sitemdür
Baña senden gelen luṭf u keremdür

Nizâmî Nigārā sensüz olan dem ne demdür
Dem-i derd ü ğam u vaḳt-ı nedemdür (G.12; N 123a, P 206a)

Ahmedî Eger olmasa gözüm yaşları ḥün
Şafaḳ ‘aksinden ola mıydı gül-gün

Nizâmî Yüzi tā gündür anuñ saçları dün
Yüzi vü saçıdur derdüm dün ü gün (G- 85; P 436a, HK 606, M 415a, N 308b)⁴⁴

Ahmedî Diler kim bu cihanı ṭuta ḳamu
Kemān u tīr ile ol çeşm ü ebrū

Nizâmî Dil ü cān itdi cā ol çeşm ü ebrū
Anuñ-çün didiler anlara cādū (G- 91; HK 627, N 318a, P 470b, M428b)⁴⁵

⁴⁴ N (308b)'de Nizâmî'nin gazeline Ahmedî ve Mesihî'nin gazelleri nazire olarak gösterilmiştir.

⁴⁵ N (318a) ve P(407b)'de Ahmed Paşa'nın gazeli esas olarak alınmış.

Şeyhi يا خاتم الرسائل يا اشرف الورى
انت الذى تفرد بالفضل والاعلا

Nizâmî يا اشرف البرية يا سيد الورى
اعلى الآله ذاتك قدراً و منزلاً (K.I; Hisalî 3b)

Şeyhi Kimüñ ki cemâlün kamerine nazarı var
Hergiz başarı yok güneşe dirse feri var

Nizâmî Her sîne kim mihr ü maḥabbet eşeri var
Hoş nâle-i şeb-gîr ile âh-ı seherî var (G.30; HK 259, H 310 b, P 475a)

Şeyhi Lâlenün çehresini gül yañağun ḥāk eyler
Ġoncenün perdesini la'l-i lebün çāk eyler

Nizâmî Ayağun altına her kim yüzini ḥāk eyler
Gün gibi kendüyi tâc-ı ser-i eflāk eyler (G- 22; P 118b, HK 218, M 152a)

Şeyhi Olmadı ḥâlüme hîç muṭṭali^c ol yâr dirîğ
Bilmedi kim kıluram ḥasret ile zâr dirîğ

Nizâmî Senden ayırdı beni çarh-ı sitem-kâr dirîğ
Gör ne ğadr itdi bana ‘âlem-i ğaddâr dirîğ (G- 53; F.A.T. 71)⁴⁶

Şeyhi Gerçi ‘aynumdan nigārā şūretüñ pinhân degül
Fırkatüñden yanaram kim vaşl ile yeksân degül

Nizâmî Her cān kim gözlerüñ siħriyle ser-gerdān degül
Ehl-i diller mezhebinde cāndur amma cān degül (G.68; HK 435, N 236a, P 372a)⁴⁷

Şeyhi Serverā servi boyun hemser-i Tübī mi degül
Kāmet-i mu‘tedilüñ ḥasret-i tütī mi degül

Nizâmî Yüzüñ ey reşg-i kâmer nūr-ı tecellā mı degül
Boyuñ ey nūr-ı başar ğayret-i Tübā mı degül (G.71; F.A.T. s.71)

Şeyhi Gerçi güler luḫf ile gülşende gül
Yaraşur ol ḥār ola gülşen degül

Nizâmî Ḥüsnüñe ökgünmesün iñende gül
Ḥālüñe kılsun nażar iñen degül (G.72; HK 435, N 244b)

⁴⁶ Fevziye Abdullah Tansel, Şeyhi'nin gazelini Nizâmî'ninkine nazire olarak göstermiştir (Fevziye Abdullah Tansel. *Gazel Tarzına Benzetişler*. İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi. Bitirme Tezi. Türkiyat Enstitüsü. T. 254).

⁴⁷ N (236a)'de Adnî, P (372a)'de Ahmed Paşa'nın birer gazeli esas alınmış.

* * *

Şeyhi Benefşe zülfüñe her dem hezār aḥsente ey meh-rū
Kim añā sünbül ü ‘anber gulām olmuş eli baḡlu

Nizâmî Nigārā aldı ḥaṭṭuñdan benefşe reng ü sünbül bū
Ki bāḡı ḥurrem eyler o dimaḡı ḥurrem eyler bu (G.92; N 315b, P 463b, Ü 424a)

* * *

Şeyhi Virdi gönül yoluna revān oldu cān daḡı
Şükrān ger ḡabūl ola n’ola cihān daḡı

Nizâmî Dilber ki dil yolına revāndur revāndur revān daḡı
Yolına terk olalı cihāndur cihān daḡı (G.109; N 458b, P 636a, HK 798)⁴⁸

* * *

Şeyhi Hoş ḡırāmān ṡalınur nāz ile ol serv-i sehī
Güzer itse n’ola büstānunmıza ḡāh u gehī

Nizâmî Olalı ḡulḡ ile sen ḡüsn ilinüñ pādiṡehi
Virdi yaḡmaya gönül mülkini ‘ıṡḡuñ sipehi (G.119;HK 889,N 432b, M 559a, P 593a)⁴⁹

* * *

Adnî Ol ḡam-ı zülf-i siyeh ki ruḡ-ı cānānda yatur
Mārdur ḡalka olup ṡanki ḡülistānda yatur

⁴⁸ P (636a)’de Şeyhî’nin gazeli Nizâmî’ye nazire olarak gösterilmiş.

⁴⁹ P (593a)’de Ahmed Paşa’nın bir gazeli esas olarak alınmış.

Nizâmî Dil ki hicrānuñ ile ḥaste vü dermānde yatur
Derd ile hemdem olup ḥasret-i dermānda yatur (G.19; HK 223)

Adnî Hecr ile öğrendi göñlüm vaşl-ı cānāndan kaçar
Derdinüñ zevkin bilen elbette dermāndan kaçar

Nizâmî Tolaşup dil zülfüne çāh-ı zenehdāndan kaçar
Rīsmān bulan kişi elbette zindāndan kaçar (G.36; HK 200, P 191a)

Atâyî Zülfüñ ol seḥḥār kim pīç-i özüne ḥam tutar
Her ki tutar ise efsünla anı erḥam tutar

Nizâmî Burқа‘uñdan cān u dil mihrin ğamām-ı ğam tutar
Perdeden çık kim cemālün ‘ālemi ḥurrem tutar (G.20; HK 106)

Atâyî İdeli cānında sevdāy-ı ḥaṭuñ pinhān kalem
Oldı zülfüñ gibi ‘anber-rīz ü müşg-efşān kalem

Nizâmî Buldı çün defter-i ḥüsnüñ yazmağa fermān kalem
Kaşlaruñ tuğrāsı vaşfin eyledi ‘unvān kalem (G.77; HK 501)

Hafî-i Edirnevî Nāzil olan āyet-i ḥüsn ol perī şānındadır
Kim dil-i ‘uşşāk anuñ zülf-i perīşānındadır

Nizâmî Şol perî-peyker ki dil zülf-i perî-şânındadır
 Āyet-i hüsn ü melâḥat ol perî-şânındadır (G.21; P 198a)

Hafî-i Edirnevî Sünbülün kim sâye şalduḡça gül-i ter üstine
 Dil şanur ebr oldı ḡ'ıl şems-i ḡâver üstine

Nizâmî Berg-i reyḡândur şaḡun gelmiş gül-i ter üstine
 Mâh-ı tâbândur yüzün çıkmış şanavber üstine (G- 99; HK 730)

Kadı Burhaneddin Sen ne cânsın kim ayaḡun tozına cân dökülür
 Sen ne kâfirsın yoluna dîn ü îmân dökülür

Nizâmî Zülfünü bâd-ı şabâ depredecek cân dökülür
 Söze geldükçe lebün Çeşme-i ḡayvân dökülür (G- 31; F.A.T. s.57, HK 234)⁵⁰

Mehdî ḡusrevâ ḡaḡḡun ki gerd-i la'l-i nüşînden çıkar
 Nâr-ı ḡasret düdidür kim cân-ı şîrînden çıkar

Nizâmî Her nesîm-i cân-fezâ k'ol zülf-i pür-çînden çıkar
 Şermsâr eyler ḡoḡusı müşki kim Çînden çıkar (G-9; HK 198, P 150a)⁵¹

⁵⁰ HK (234)'de Mehdî'nin bir kasidesi esastır.

⁵¹ HK (198)'de Necâtî'nin P (150a)'de Mehdî'nin gazeli esas olarak gösterilmiş.

Nesimî Gönlümde benüm ʿışk-ı cemālũñ ezelîdür
Şol nesne kim oldı ezelî lem-yezelîdür

Nizâmî Sevdüm yine bir mâhı ki devrân güzelidür
Sevdâ-yı ğam-ı ʿışkı gönülde ezelîdür (Mrb.III; HK 141)

Safâyî Sâde vü bî-derd olup geh her dem uşanmaz mısın
Ehl-i dil humhânesi rengine boyanmaz mısın

Nizâmî Āhır ey dilber cefâ kılmakdan uşanmaz mısın
Müddet-i hüsnũñ nihâyet bula sen şanmaz mısın (G.83; HK 578 ken.)

Ulvî Hurrem ol cândur ki anı miñnetũñ mesken tutar
Enver ol gözdür ki didâruñ anı rüşen tutar

Nizâmî Her seher kim şâh-ı encüm maşrıķı mesken tutar
Laʿl-i nâbuñ yâdına câm-ı meyi rüşen tutar (G.25; HK 188)

2. Nizâmî'ye yazılan nazireler

Mefâ'îlün mefâ'îlün mefâ'îlün mefâ'îlün

Şabâ zülfün koğusından mu'athtar kıldı âfâķı

Cemālũñ nüshasın gördi yile virdi gül evrâķı (G.123; N 422b, P 434a)

Bu gazele Nihânî (N,P), Refikî (P), Zâtî (N,P), Necatî (P), Şem'î (N,P), Nazmî nazire yazmışlardır.

Mef'ülü mefâ'îlü mefâ'îlü fa'ülün

Geh var diyüp ağzuña gehî yoğ dişe 'aşık

Bu sözde ne kâzib dir aña kimse ne şādık (G.55; P 312a)

İshak Çelebi, Bakî, Fevrî, Gubârî bu gazeli tanzir etmişlerdir.

Mefâ'îlün mefâ'îlün fa'ülün

Baña yâr itdi der ü miñneti yâr

Baña yâr itdüğini itmez ağyâr (G.29; N 120b, P 214a)

Mecmualarda bu şiire Kemâl Dede (N,P), Çâkerî (N,P), Hızrî (N), Ömrî (N,P), Nâlî (N), Basirî (N,P), Zâtî (N, P), Me'âlî (P), Revânî (N, P), Münirî (N,P), Zihnî (N,P), Nazmî (N,P)'nin gazelleri nazire olarak gösterilmiştir.

Lebüñdür ta'n iden yâķüt-ı nâbe

Dişüñdür daķķ tutan dürr-i hoşâbe (G.98; N 378a)

Kâsım Paşa, Resmî, Nazmî bu gazele nazire yazmışlardır.

Nigârînüñ hayâl-i zülf ü hâli

Hayâlümnden degül bir laħza hâlî (G.107; N 451a, P 588b)

İshak Çelebi (N), Kâzım (N), Ömrî (N,P), Meâlî (N), Hadidî (N, P), Zihnî (N,P), Visâlî (N), Kıvâmî (P), Nazmî (N) bu gazeli tanzir etmişlerdir.

Mef'ülü mefâ'ilün fa'ülün

Ey Ƨal'atı ŧems-i ħüsne maƧla'

V'ey ŧaçları gün yüzine burƧa' (G.52; HK 314)

Sultan Cem'in bu gazele bir naziresi vardır.

Fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilün

Cân u dildür sen meh-i bedrũn mekânı dâ'imâ

Ol sebepden dirler ey dilber saña bedrũ'd-ducâ (G- 1; N 1b, P 9a)

P'de bu gazele nazire olarak; Adnî, Necâtî, Zâtî, Kemâlpaŧa-zâde, Revânî, ŧem'î, Zülâlî, Sürurî-i Acem, Basirî, Âtâ, Hızrî, Safâyî, Visâlî, Sehâbî, Nâlî, Remzî, Celîlî, Kıvâmî, Zihnî, Münîr, Serverî-i Müderris, Fehmî-i Saruhanî, Harîmi, Derunî, Andelibî, Nazmî'nin gazelleri kayıtlıdır.

HaƧtuñ ol pîrüzedür kim la'l-i nâb üstindedir

Leblerũñ ol la'l kim dürr-i ħoŧâb üstindedir (G.23; N 95a, P 169a)

Bu gazele Hafî-i Edirnevî (P), Kâsım Paŧa (N,P), Sultan Cem (N,P), Sabâyî (N,P), Safâyî (N), Hayâlî (P), Zâtî (P), Sabûhî (P), Harîmî (P), Gedâyî (P), Atâ (N,P), Nazmî (N,P), Kemâlpaŧa-zâde(P), Kâtibî (P) nazireler yazmışlardır.

* * *

Bâğ-ı cennetdür cemâl-i cân-fezâsı Yūsufuñ

Şubh-ı devletdür vişâl-i dil-güşâsı Yūsufuñ (G.60; HK 347)

Bu gazele Zecrî'nin bir naziresi vardır.

* * *

Ey cemâlûñ cilve-gâhı ravza-i huld-ı berîn

‘İşkuñuñ meşşâtası من عنده علم اليقين (G.84; N 278a)

Kemâlpaşa-zâde, Hafî, Ömrî, Zâtî, Revânî, Sabâyî, Gedâyî, Gelibolulu Sun'î'nin nazireleri vardır. (N 278a v.d.)

* * *

Haṭṭ-ı müşkîn kim yazılmış levh-i sîmîn üstine

Sünbül-i terdür dökülmüş berg-i nesrîn üstine (G.97; N 347a, HK 738)

Bu gazele Kemâl-i Zerd (N), Necâtî (HK, N), Sa'dî (N), Hafî (N), Şâmî (N), Revânî(N), Vasfî (N), Feyzî (N), Enverî-i Müderris(N), Gedâyî(N), Fakîrî (N), Nazmî (N)'nin nazireleri vardır.

* * *

Fe'ilâtün fe'ilâtün fe'ilâtün fe'ilün

İtmedin seyl-i fena 'ömr diyârını ḥarâb

خدمن العيش نصيباً ومن العمر نصاب (G.2; N 37b, P 63a)

Vasfî (N,P), Nazmî (N), Şâmî (N,P), Münîr (N,P), Emnî (P), Ârif Çelebi (P)'nin nazireleri vardır.

* * *

Yüzüñe ehl-i naẓar cennet-i a‘lā didiler
 Hüsñüñe pertev-i envār-ı tecellā didiler (G.16; P 213a)

Cāfer Çelebi, Rûhî, Nazmî'nin nazireleri (P 213a-b)'de kayıtlıdır.

* * *

Her seher-geh ki şabā taraf-ı gülistāndan eser
 Cān dimāgına irer nûkhet-i cānāndan eṣer (G.27; N 106b)

N (106b-108a)'da Sultan Cem, Kâsım Paşa, Kemâlpaşa-zāde, Necâti, Hafî, Cedîdî, Atâ, Ömrî, Revânî, Mestî, Me'âlî, Celîlî, Kâmî, Sun'î'nin nazireleri yazılmıştır.

* * *

Öldürür laḫzada yüz nāz ile biñ ehl-i niyāz
 Beni öldür disem eyler beni öldürmege nāz (G.48; N 149b, P 229a)

Necâtî (N), Sa'dî (N,P), Vasfî (N,P), İshak Çelebi (N,P), Celîlî (N,P), Nazmî (P), Atâ (N,P), Visâlî (N,P), Revânî (N,P), Zihnî (N,P)'nin nazireleri vardır.

* * *

Ṭutdı müşk-i Huten eṭrāfını berg-i çemenüñ
 Kuşadı sünbül-i ter dā'iresin yāsemenüñ (G.58; N 220a)

N(220a v.d.)'de Kâsım Paşa, Nişânî, Cāfer Çelebi, Necâtî, Atâ, Hilâlî, Revânî, Sabâyî, Keşfî, Münîr, Esîrî, Ferîdî, Hızrî-i Edirnevî, Nikâbî, Kadrî'nin nazireleri toplanmıştır.

* * *

Ey nesîm-i seherî müşk-feşândur nefesüñ

Vardur ol zülf-i semen-sāye meger dest-resüñ (G.59; N 217b, P 347a)

Kemâlpaşa-zâde (N), Atâ (N,P), Visâlî (N,P), Kâtibî (P), Münîr (N), Fakîrî (N), Sevdâyî (P), Bâkî (P) bu gazele nazire yazmışlardır.

Ṭal'atuñ kevkebi şır kevkebesin mihr ü mehüñ

Güneşe sāye şalar ṭurra-i ṭarf-ı külehüñ (G.62; N 222b)

Bu gazele Âhî, Revânî, Sabâyî'nin nazireleri vardır (N 222b-223a)

Yüzidir nükte atan hüsñ ile şems ü kâmere

Sözidir ṭa'ne iden ṭa'm ile şehd ü şekere (G.102b; N 353a, P516b)

Şâmî (N,P), Câmîî (P), Refikî (P), Kıvâmî (P), Zâtî (N,P)'nin nazireleri vardır.

Her perî yüzini kim ṭutdı ğam-efzây şaḳal

Gizlü 'aybını 'ıyân itdi ser-ā-pây şaḳāl (Mrb.I; HK 401)

Bu şiire Sultan Cem'in bir naziresi vardır.

Fā'ilātün fā'ilātün fā'ilātün fā'ilün

Sen yüzi gülsüz gönül bāğ istemez

Kimse bāğı kendüye bāğ istemez (G.45; HK 289)

Sultan Cem'in bir naziresi Hacı Kemâl'de kayıtlıdır.

Mef'ûlü fâ'ilâtü mefâ'ilü fâ'ilün

Çanum dökerse çanzelerüñ ey perî-şifat

Şîrîn lebünden eyle mu'ayyen aña diyet (G.4; HK 59 ken.)

Kâtibî bu gazele nazire söylemiştir.

Dilden çarâr u şabrı alup çara perçemüñ

Âşüfte itdi cânı siyeh-kâra perçemüñ (G.63; HK 365)

Nizâmî'nin bu gazeline Câmî'nin bir naziresi vardır.

İtme nihân cemâlünü ey meh niçâb ile

Dâ'im revâ degül k'ola ebr âfitâb ile (G.106; N 387a)

N (387a-b)'de Necâtî, Mesîhî, Revânî, Münîr, Sa'yî'nin nazireleri kayıtlıdır.

Ey dil görürseñ ol boyı serv-i revânuñı

Şu gibi ayağına revân it revânuñı (G.112; F.A.T. s.104)

Bu gazele Râgıp Paşa bir nazire yazmıştır.

Ġamzeñ ħadengi zaĥm uralı cāne Muştafā

Derd ü ġam ile döndi ciger kıane Muştafā (G.121; P 49a)

Gedāyî, Nasuhî'nin birer nazireleri vardır.

3. Edebî Kişiliği

XV. yüzyılda Divan Edebiyatı artık kuruluşunu tamamlamış bir edebiyattı. XIV. yüzyılda gelişme halinde olan edebiyat, Dehhanî, Ahmedî ve Kadı Burhanettin gibi değerli şairler yetiştirmişti. XV. yüzyılda edebiyatın gelişmesi, İran edebiyatından da aldığı etkilerle Şeyhî, Ahmedî ve Necati Bey ile devam etmiş, Fatih Sultan Mehmet ve Sultan Bayezid II. devirlerinde, Osmanlı İmparatorluğu'nun siyâsî güçlenmesine uygun olarak gelişmesini hızlandırmıştır. Bu devirde Türk Edebiyatının bir edebî dili meydana gelmiş, kaideleri ve bir an'anesi teşekkül etmiştir. Böylece sanat ve edebiyatla ilgilenen, kendileri de divan sahibi şairler olan padişahların ve diğer devlet büyüklerinin koruyuculuğu ile gelişen Türk Edebiyatı, yine aynı yüzyılda İstanbul'dan uzak Anadolu şehirlerinde, Beyliklerin merkezlerinde de sanatsever hükümdar ve beylerin etrafında toplanan ve edebî çevrelerini teşkil eden, küçük, büyük pek çok şair yetiştirmiştir.

İstanbul'dan uzakta yetişen şairlerden olan ve devrin büyük şiir ustaları yanında ikinci derecede bir şair sayılan Nizâmî, zamanında çok tanınmış ve sevilmiştir. Nazire mecmualarına alınan şiirlerinin fazlalığı, XV. ve XVI. yüzyıllara ait şiir mecmualarında⁵² bir hayli şehrine rastlanması, devrinde ve hatta daha sonraları sevilen ve okunan bir şair olduğunu göstermektedir. Nizâmî'den söz eden kaynaklar onun şiirini daima mübalağalandırarak ve aşırı derecede överek değerlendirmişlerdir. Bunda, genç yaşta ölümünün tezkireciler üzerindeki etkisinin de payı olsa gerektir. Verdiği bilgilerin ve edebî tenkitlerin doğruluğu ile tanınan Lâtîfî bile, Nizâmî'yi aşırı derecede övmüş,

⁵² Bunlardan birkaçı için bkz. Fehmi Edhem Karatay (1961). *Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi Türkçe Yazmalar Katalogu*. C. II. İstanbul. 253, 262, 263.

gazellerini Şeyhî ve Ahmet Paşa'nın gazellerinden üstün tutmuştur⁵³. Edirneli Mecdî Efendi de, *Şakâ'ik-i Nu'mâniye Tercümesi*'nde Nizâmî maddesine eklediği kısımda Nizâmî'nin şiirlerinin değeri konusunda Lâtîfî ile aynı görüştedir. Yazar, Mahmud Paşa'nın şairi Ahmed Paşa'dan üstün bulunduğunu söyledikten sonra “elhak ikisi dahi fenn-i şî'rde mâhir ve kemâl-i hüsn-i nazm da kâdir idi. İkisininde tab'-ı çâlâki harekâtı fikriyye ve ıstılâhât-ı şî'riyye ile meydân-ı nazmda birbirinden kalmaz idi. Amma Mevlânâ Nizâmî sirkat-i şî'riyye vâdisine uğramayup kimsesnenün ma'nâsını almaz idi”⁵⁴ diyerek Nizâmî'nin üstünlüğünü kabul ettiğini ortaya koymuştur.

Lâtîfî ve Mecdî Efendi'nin şairin bu derece aşırı övmeleri, Nizâmî'nin bu yazarların eserlerini yazdıkları XVI. yüzyılda da sevilen ve okunan bir şair olduğunu gösteriyor. Nizâmî'nin Ahmed Paşa'dan üstünlüğü fikri de, Sadrazam Mahmud Paşa'nın şairi padişaha bu şekilde tanıtmış olmasından doğmuş olsa gerektir. Mahmud Paşa, - daha önce de söylendiği gibi- çok genç olduğu halde, geleceğin ümidi saydığı şairi, Fatih Sultan Mehmed'in gözünden düşen Ahmed Paşa'nın yerini doldurabilir düşüncesiyle padişahın himayesine aldırarak istemiş olacaktır. Yoksa Nizâmî, ne şehri ve ne de Ahmed Paşa ile boy düşecek derecede bir varlık gösterebilmiştir. Ahmed Paşa, yaşadığı devirden itibaren “sirkat-ı şî'riyye” ile suçlanmış, şiirlerinin çoğunun nazire olduğu söylenmiş⁵⁵, Alî Şîr Nevâî, Sultan Bayezid'a gönderdiği 33 gazeline nazireler söyledikten sonra şiirinin düzeldiği ve değer kazandığı ortaya atılmıştır⁵⁶. Nevâî'nin gazelleri tanzir

⁵³ Eserinde, bahsettiği şairlerin doğrudan doğruya isimlerini söyleyerek söze giren Latîfî, ancak Birinci Fasil'daki şeyh şairlere hürmetinden ve üçüncü Fasil'a aldığı diğer şairlerden bilhassa takdir ettiği Ahmed Paşa, Kemal Paşa-zâde, Hamdullah Hamdi, Mihrî Hanım, Lami'î ve Necâtî gibi birkaç şairden bahsederken övücü bir başlık koymuştur. Nizami de bu birkaç şair arasındadır. Lâtîfî, Nizâmî maddesine şöyle bir başlıkla girmiştir: “Şu'arâ-yı Rûmun şâ'ir-i şîrîn-keîâmı, nâzım-ı nazm-ı belîğ Mevlânâ Nizâmî”. Ayrıca “Sultan Mehmed devrinün şâ'ir-i bülend-şânı ve sâhir-i sihr-beyânıdır... Şu'arâ-yı mütekaddimîn-i vilâyet-i Rûmun kendi zamanına gelince tarz-ı gazelde cümlesine gâlib”... “eş'âr-ı Şeyhî ve gazeliyât-ı Ahmed Paşa ol ana dek rağbet ve revâca idi. Mezkûr zuhur etdükdün sonra bunların bâzâr-ı şöhretini kudemâ ile kesâd verüp evc-i rif'atden düşürdi” gibi pek aşırı sözlerle medhini yapmıştır (Latîfî. *Tezkire*. Kayseri Râşit Ef. Ktp. 1166. 148b).

⁵⁴ Taşköprü-zâde İsmâmeddin (1269). *Şakâ'ik-i Nu'mâniye (Mecdi Ef. Terc.)*. C. I. İstanbul. 226.

⁵⁵ Fâik Reşad Bey, Ahmed Paşa'nın şiirlerinden yarısının Arap ve Acem şairlerinden tercümeler olduğunu söylüyor. (Fâik Reşad (1312). *Eslâf*. İstanbul. 40).

⁵⁶ Hasan Çelebi. *Tezkire*. Âtîf Efendi Ktp. 2016. 35a.

ettiği devirde Ahmed Paşa'nın artık şöhretini yapmış, usta bir şair olduğu bilinmektedir. Öte yandan XV. yüzyıl Türk Edebiyatında, bütün şairlerin İran şairlerini kendilerine örnek tuttıkları, onların etkisi altında kaldıkları ve onlara yetişmeye uğraştıkları bir devirde Ahmed Paşa'nın da bu yolda olduğu, İran şairlerinden mana ve hayaller aldığı doğrudur. Fakat Nizâmî de bundan kendisini kurtarmış değildir. Onun da mesela Hâfız-ı Şirazî'yi örnek aldığı, gazellerine nazireler, tahmisler söylediği görülüyor. En güzel şiirlerinden biri olan ve Pir Ahmed Bey'e sunduğu kasidenin matla'ını teşkil eden:

Vasfında ol cemâlün zikr itdüğünü bu dil

Her kim işitse eydür لله در قائل

beyti, Hâfız-ı Şirazî'nin

هر نکته که کفتم در وصف آن شمائل

هرکس شنید و کفتا لله در قائل

beytinin⁵⁷ aynı vezin ve kafiyede, kelime kelimesine Türkçeye aktarılmasından başka bir şey değildir.

Ayrıca, divanındaki şiirlerden üçte birinin nazire mecmualarında bulunması ve başta Ahmed Paşa olmak üzere tanınmış birçok şairin şiirlerini tanzir etmesi, Nizâmî'nin de nazire konusunda Ahmet Paşa'dan pek farkı olmadığını gösteriyor.

Kaynakların aslını söylemelerine karşı, Nizâmî'nin Ahmed Paşa'nın kendisinden üstün olduğunu kabul ettiğini görüyoruz. İstanbul'a gelirken üç kasidesi ve yedi gazeline nazireler hazırlayarak ondan üstün bir şair olduğunu göstermeye çalışması, hep Ahmed Paşa'ya yetişmek isteği ve kendi şiirinin onunkinden daha aşağı bir seviyede bulunduğunu hissetmesi sebebiyledir. Diğer taraftan Ahmed Paşa'da devrin şiir üstadı olduğunun idraki içinde yeni yetişmekte olan bir şair olarak Nizâmî'nin şiirini takdir

⁵⁷ Hafız (1281). *Dîvân-ı Hâfız*. Kahire. 157.

etmiş ve övmüştür. Lâtîfî'nin yazdığına göre, onun kendi şiirlerinden birine nazire olan bu gazelinin,

Müntehâ kaddinün üstinde Nizâmî togrusu
Sidre tâvûsına benzer kâkül-i müşkîn-i dost (G.5/8)

makta'ını gördüğü zaman pek beğenmiş ve hatta Lâtîfî'nin tabiriyle "hayli reşk ve gıpta" etmiştir⁵⁸.

Şeyhî'ye kaside ve mesnevi alanlarında Osmanlı şairlerinin üstadı olarak kabul eden Lâtîfî, Şeyhî'nin kaside ve mesnevisinin gazellerinden üstün olduğu fikrindedir. Bu bakımdan olacak ki Nizâmî'nin gazellerini Şeyhî'nin gazellerine tercih etmiştir. Nizâmî'nin kendisinin de divanının bir yerinde

Yaraşır sana mürid olmaga Şeyhî dediler (G.16/7)

mısra'ı ile öğünmesine rağmen bu, şairlerin daima yaptıkları gibi, bir başka şairle kendisini karşılaştırıp mübalağalı bir öğünmeden başka bir şey değildir. Böyle söylemekle beraber Nizâmî de -hemen bütün zamanını şairleri gibi- Şeyhî'yi üstad olarak kabul etmiş, divanının ilk şiiri olan na'tını Şeyhî'nin na'tına nazire olarak yazdığı gibi, Ahmed Paşa'dan sonra en fazla onun gazellerini tanzir etmiştir⁵⁹.

Nizâmî'den bahseden kaynaklar onun üç dilde, yani Arapça, Farsça ve Türkçede şiir söylemeye kudreti olduğunu söylüyorlar⁶⁰. Bugün elde Türkçe ve Farsça şiirleri bulunduğu halde Nizâmî'nin Arapça şiirleri ortada yoktur. Arapça, sadece Türkçe ve

⁵⁸ Latîfî. *Tezkire*. Kayseri Râşit Ef. Ktp. 1166.149a.

⁵⁹ Şeyhî: يا خاتم الرسالة يا اشرف الورى
انت الذى تفرد بالفضل و العلا

Nizâmî: يا اشرف البرية يا سيد الورى
اعلى الاله ذاتك قدراً و منزلاً

⁶⁰ Sehi Bey. *Heşt Bihîşt*. Süleymaniye Ktp. Hamidiye 1503. 56a; Taşköprü-zâde İsmâmeddin (1269). *Şakâ'ik-i Nu'mâniye (Mecdi Ef. Terc.)*. C. I. İstanbul. 226; Bursalı Mehmed Tahir (1333). *Osmanlı Müellifleri*. C. II. İstanbul. 434.

Farsça ile mülemmalar halindedir. Bunlarda da Arapça, ya bir mısra yahut bir cümle halinde geçer. Şairin Arapçayı divan şiirinin yazılmasında gerekli olduğu kadar bildiği şüphesizdir. Nitekim arada kullanılan cümleler, ayet ve hadislerden alınmış parçalar bunu gösteriyor. Bununla beraber, Nizâmî'nin mükemmel Arapça bildiği ve diğer iki dilde olduğu gibi, bu dilde de şiirler yazdığını şüpheyile karşılamak gerektir.

Buna karşılık Nizâmî'nin Farsçayı çok iyi bildiği görülüyor. Divanında 16 Farsça gazeli, ayrıca tahmis ve rubâîleri vardır. Zaten tezkireler de onun Farsça bilgisi ve bu dilde yazdığı şiirler üzerinde fazlaca duruyorlar. Nizâmî, tahsilini İran'da yaptığı için, hem Farsçayı iyice öğrenmiş, hem de İran şairleri ile yakından temasa gelebilmiştir. “Devâvîn-i fursün ekseri ve sanâyî ve bedâyî'inden müstefid” olarak⁶¹ şiir zevkini yükseltmiş, “Hâfız-ı Şirâzî'nin ba'z-ı gazellerini tahmis edüp” Farsçadaki bilgisini göstermeye çalışmıştır. Mecdî Efendi'nin *Şakâ'ik Tercümesi*'nde söylediğine göre, Hâfız'a yazdığı tahmislerinde hiç kimse asıl şiirle Nizâmî'nin mısralarını ayırt edemez ve bu mısralar Hâfız'ın bunlar Nizâmî'nindir diyemezmiş⁶². Sözü edilen bu tahmislerden yalnız bir tanesi *Nizâmî Divanı*'nda vardır⁶³.

* * *

Nizâmî'nin şiirinde yaşadığı devir şiirinin bütün özelliklerini bulmak kabildir: Daha sonraları çok azalacak olan Türkçe kelimelerin bolluğu, yabancı tamlamaların daha çok kısa şekillerinin kullanılması, yer yer mazmunlardan sıyrılma gayretleri, devren konuşma dilinin, örf ve adetlerinin şiire sokulması, bu yüzyılın diğer şairlerinde de olduğu gibi Nizâmî'de de görülür. Şairin İstanbul'dan uzak, bütün kültür zenginliğine rağmen bir taşra şehri sayılan Konya'da yaşaması bu özelliklerin daha da artmasına

⁶¹ Latîfî. *Tezkire*. Kayseri Râşit Ef. Ktp. 1166.149a.

⁶² Taşköprü-zâde İsmâeddin (1269). *Şakâ'ik-i Nu'mâniye (Mecdî Ef. Terc.)*. C. I. İstanbul. 226. Mecdî Efendi'nin ilave ettiği kısım; “... Hoca Hâfız-ı Şirâzî'nin ekser gazellerini tahmis eylemiştir ki ...” (Bursalı Mehmed Tahir (1333). *Osmanlı Müellifleri*. C. II. İstanbul. 434).

⁶³ Nizâmî'nin tahmisine esas teşkil eden Hâfız'ın gazeli şudur:

عیب رندان مکن ای زاهد پاکزه سرشت

که کنه دکران بر تو نخواهند نوشت (*Divân-ı Hâfız*, s. 28)

sebepe olmuştur. Bunun etkisiyle, Nizâmî'nin şiirinde mazmunlar, klâsik kaideler ve Divan Edebiyatının diğer özellikleri yanında, devrin hayatına, halkın yaşayışına, atasözlerine ait, halk şiirlerini andırır mısra ve beyitlere de rastlamak kabildir. Meselâ; leb, yakut, sual sormak yanında bir halk deyişine de rastlıyoruz:

Leblerün kıut-ı revân mı yoksa yakut-ı revân

Bilmedüğün her şeyi şormak revâdur dostum (G.80/5)

zûlf, zencir, bend mazmunu yine bir halk söyleyişine ile birleştirilmiştir:

Zülfünüñ zencîrini bend it baña dedüm dedi

Sağalun ağardı miskîñ dañi uşlanmaz mısın (G.83/5)

Divan Edebiyatında çok kullanılan rakibin kötü isimlerle anılması ve bu arada it vasfı, Nizâmî'de yine bir halk inanışı ile beraber kullanılmıştır:

Neye girdün varup ey dost rakîbün evine

Çün bilürsün ki melek girmez it olduğı yire (G.100/3)

Halkın kullandığı “eşek başı” tabiri de bir beytinde yer almıştır:

Meclisünden hâlî olmazsa rakîb olmaz ‘aceb

Çün meşeldür ki eşek başısuz olmaz bûstan (G.88/6)

Sevgilinin yanağının tazeliğı ve parlaklığından suyun utanması ve kıskançlığı, bir hüsn-i ta'lille, bir halk deyimini ifade eden şu beyit:

‘Arızundan şānemā öyle hayā eyledi şu

Ki eger yer delik olaydı geçer idi yere (G.100/2)

ve buna benzer mısra ve beyitler Nizâmî'de çok görülür:

Ki dimişler ara gün el ile dgn gibidir (G.10/3)

Her kişiye kendü Şehri yeg gelür Bağdddan (G.89/6)

Gökde istedĞi kimün k'eline yerde gire (G.100/8)

Kim Şu ierken demi urmaz yılan daği (G.109/6)

A. slp

Nizm'nin, devrinde ok beğenilmesine ve fazla okunmasına sebep olan ahenkli ve canlı bir slbu vardır. XV. yüzyıl Şairleri pek azında, hatta Őeyh ve Ahmed Paşa gibi üstadların bile pek az Şiirinde görülen bu mükemmellik Nizm'nin Şiirinin baŐlıca özelliğini verir. Şiirinin "selis ve yek-dest" olduğunda, ondan söz eden bütün kaynaklar fikir birliği etmişlerdir. Vezne hkimiyetinden doğan syleyiŐindeki kolaylık, akıcılık, ahenk -arada bir görülen imle, zihaf gibi vezin bozuklukları ve zorlamaları bir yana bırakılırsa- hemen bütün Şehirlerinde görülür. Düzgün bir ifadesi vardır. Cinas ve tevriye gibi söz sanatlarına, hece tekrarlarına fazlaca yer vermiŐtir. Bunlara rediflerin de okluğu eklenirse Nizm'nin Şiirlerinde ahengi temin eden unsurlar meydana ıkmıŐ olur. Şair en fazla bu hengi temin etmeye alıŐmıŐtır.

Şiirindeki sıfat ve isim tamlamaları daha ok iki kelimededen meydana gelmiŐtir. l ve daha fazla kelimededen kurulmuş zincirleme tamlamaları henüz o devirde ve dolayısıyla Nizm'nin Şiirlerinde de pek az rastlanır. Trke kelimelere fazlaca yer verilmiştir. Şiirlerinde ayet ve hadislerden paralar veya bunlara telmihler bulunduğu gibi, beyitler arasında Arapa ve Farsa mlemmalar da görülür. Bütün Divan Şiirinde olduğu gibi Nizm'nin Şiirinde de beyit esastır; cümle ve anlam bir beyte sıĖdırılmıŐtır. Bununla beraber, az da olsa, bu genel kaidenin, bilhassa kasidelerde yer yer bozulduğu ve anlamın, hatta cümlenin bira beyit devam ettiği görülür (mesela bk. kaside I. 34-39).

Nizâmî'nin şiirinde görülen vezin hâkimiyeti, ahenk mükemmelliği, ifadedeki kudreti, yaşadığı devirde zoraki söylenmiş, imale ve zihafarla dolu şiirler arasında onunkilere üstün bir yer sağlamıştır. Meselâ şu beyitler bu bakımlardan kusursuz sayılabilirler:

Gerd-i rāhuñ ger ire firdevse hūrīler diye

Merhabā ey tūtyāy-ı çeşm-i devlet merhabā (G.1/7)

Zülfüni bād-ı sabā depredecek cān dökülür

Söze geldükçe lebüñ Çeşme-i Hayvān dökülür (G.31/1)

Şaçdı kâfur üzre ‘anber kākül-i müşkīn-i dost

İtdi cān mülkin musahhar kākül-i müşkīn-i dost (G.5/1)

Yine dil bülbüli başladı figān eylemege

Meger ol serv-i gül-endām u semen-ber geliser (G.18/2)

Fakat mükemmel olan bu acıcılık ve ahenge karşı Nizâmî'nin şiirlerinde anlam ve fikir unsuru noksandır. Divanında, böyle dış güzelliğine önem verilerek beytin içini boş bırakan şiirler çoğunluğu teşkil etmiştir. Bu anlam eksikliği, kelime oyunları, cinas, tevriye ve hatta harf oyunları ile giderilmeye çalışılmıştır. Bazan yalnız bir teşbih veya istiare sanatı üzerine kurulmuş beyitlere rastlıyoruz:

Dil dile cevri ü cefāsın dostuñ

Göñlü kimün bal ile yağ istemez (G.45/6)

Derdi var k'ister Nizāmī hālünü

Derdi olmayan kişi dağ istemez (G.45/7)

Her yanadan ol leb-i şîrîne diller cem' olur

Nitekim üşer meges helvâ-yı rengîn üstine (G.97/6)

Sünbülün tarafında ruhsârun benefş'altında gül

Ğabgabun üzre zenehdânuş turunç üstinde sîb (G.3/4)

Nizâmî'nin en fazla kullandığı sanat cinas ve tevriyedir. Sadece bir cinas veya tevriyeye dayandırılmış pek çok beyti vardır. Şair cinas sanatının bütün şekillerini kullanmıştır:

Ƙo Sencer ve Ʀoğrul vaşfını ey Nizâmî

Sen cer murâd idersen şeh kapusına Ʀoğrul (K.VI/44)

Şol perî-peyker ki dil zülf-i perîşânındadır

Âyet-i hüsn ü melâhat ol perî-şânındadır (G.21/1)

Çeşme-i Hayvân lebindür dir raķîbüñ ben didüm

Çeşme-i Hayvândur ammâ çeşme-i hayvân degül (G.68/3)

Eksük degül ey dost raķîbüñ eşigünde

Dil nice taħammül ide bu derde bu derde (G.96/3)

Nizâmî'nin, cinas yanında tevriye de en fazla kullandığı sanatlardan biridir:

Şöyle mecrüh durur ğamzen oķından ki göñül

Kane müstağrak olup fehm idemez ķande yatur (G.19/4)

Mestdür dil k'ayağun öpmek diler

Kimse mest olmadan ayağ istemez (G.45/5)

Nizâmî'nin Arap harflerinin şekilleri, imlâsı ve bazı özellikleri ile benzetmeler ve birtakım oyunlar yapmaktan hoşlandığı da görülüyor. Divanının birçok yerinde bunlara rastlıyoruz. Böyle basit oyunlara dayanan beyitler bazen okuyucuyu bıktırarak kadar çok tekrarlanmıştır:

Göñül zülf ü dehānun dāl ü mīmüñ

Kaçan kim görse eydür dem bu demdür (G.12/3)

Ķāmetüñ ol dāle dönmüştür ki derd altındadır

Gözlerüm ol ayna benzer ki azāb üstindedir (G.23/4)

Elif ü mīmdür ağzun ile Ķaddüñ çü senün

Derdüme ol ikisin ben ne için em dimeyem (G.75/3)

Çün zülfi cim ü Ķaddi elif Ķaşı nün imiş

Dirsem n'ola serv-i gül-endāma cān daħi (G.109/2)

B. Kafiye

Divan edebiyatında şiirin asıl kuvvet merkezini üzerinde toplayan, beytin vazgeçilmez bir unsuru olan ve yarı yarıya ahengini temin eden kafiyenin usta bir şair elinde ne derece başarı unsuru olduğu aşikârdır. Nizâmî bu sebeple şiirinde kafiyenin zengin ve dolgun olmasına bilhassa dikkat etmiş, kafiyelerini daima ahenkli kelimelerden seçmeye çalışmıştır. Bunun yanında özellikle redif kullanmaya ve ahengi bu kelime tekrarlarından faydalanarak meydana getirmeye gayret göstermiştir. Öyle ki bütün şiirlerinin 68 tanesi, yani yarısı kadarının kafiye düzeni rediflidir. Bunlarda bazen şairin iki, hatta üç kelimelik tamlamaları ve redif olarak kullanıldığı görülür:

Dil ki derdine tudağundan devā kıılır heves

Şerbet-i hāş ister ü dār-ı şifā kıılır heves (G.49/1)

Şaçdı kâfur üzre ‘anber kākül-i müşkîn-i dost

İtdi cān mülkin musahhar kākül-i müşkîn-i dost (G.5/1)

C. Vezin

Nizâmî aruz veznini hatasız, hatta mükemmel kullanmıştır denilebilir. Arada bir rastlanan imale ve zihafalara rağmen, vezne hâkim olduğu her şiirinde görülüyor. Çok nadir olarak rastlanan kelime eksiklikleri ve vezin bozukluklarının şairden ziyade müstensihlere ait olduğu anlaşılıyor. Zihaf, ancak bu üç dört yerde vardır. İmale ise göze batacak kadar çok değildir. Bu, şairin yaşadığı devir için büyük bir başarı sayılabilir.

Nizâmî'nin en fazla kullandığı vezinler Remel ve Muzarî bahirlerinin çeşitli şekilleridir. Şiirlerinde kullandığı veriler bahirleri ile birlikte aşağıda gösterilmiştir:

Hezec Bahri

Mefâ'îlün mefâ'îlün mefâ'îlün mefâ'îlün,

Gazel 92, 123

Mef'ülü mefâ'îlü mefâ'îlü fa'ülün

Kaside II; Gazel 30, 33, 47, 55, 93, 96, 114; Diğer şiirler III, VI; Farsça şiirler 16

Mefâ'îlün mefâ'îlün fa'ülün

Gazel 8, 12, 15, 29, 51, 85, 91, 98, 107, 122; Diğer şiirler IV

Mef'ülü mefâ'îlün fa'ülün

Gazel 52

Reces Bahri

Müstef'ilün müstef'ilün müstef'ilün müstef'ilün

Gazel 39, 90; Farsça şiirler 14

Remel Bahri

Fā'ilātün fā'ilātün fā'ilātün fā'ilün

Kaside III, VII, IX, X; Gazel 1, 3, 5, 6, 9, 13, 20, 21, 23, 24, 25, 26, 28, 38, 41, 42, 49, 60, 61, 64, 65, 68, 69, 73, 74, 77, 80, 82, 83, 84, 86, 87, 88, 89, 97, 99, 101, 103, 110; Diğer şiirler V, X, XI, XII, XIII; Farsça şiirler 7, 9, 10, 18

Fā'ilātün fā'ilātün fā'ilün

Gazel 45, 72

Fe'ilātün fe'ilātün fe'ilātün fe'ilün

Kaside V, VIII; Gazel 2, 10, 14, 16, 18, 19, 22, 27, 31, 35, 37, 40, 44, 48, 50, 53, 56, 58, 60, 62, 71, 75, 76, 78, 81, 94, 95, 100, 102, 104, 113, 115, 116, 118, 120; Diğer şiirler I, II, VII, IX; Farsça şiirler 2, 4, 6, 13, 17, 37

Muzârî Bahri

Mef'ülü fā'ilātün mef'ülü fā'ilātün

Kaside VI; Gazel 67

Mef'ülü fā'ilātü mefā'ilü fā'ilün

Kaside I; Gazel 4, 17, 34, 43, 54, 57, 63, 65, 70, 79, 105, 106, 107, 108, 111, 112, 118, 121; Diğer şiirler VIII; Farsça şiirler 2, 11, 12, 15

Müctes Bahri

Mefā'īlün fe'ilātün mefā'īlün fe'ilātün

Gazel 124

Mefā'īlün fe'ilātün mefā'īlün fe'ilün

Kaside IV; Gazel 7, 11, 32

Seri' Bahri

Müfte'ilün müfte'ilün müfte'ilün

Gazel 72

SONUÇ

Karamanlı Nizâmî hakkında buraya kadar söylediklerimizi şöylece özetlemek mümkündür: Karaman Beyliği'nin son zamanlarında, çok karışık bir devrinde yaşayan şair, oldukça kuvvetli bir öğrenim yapmış, Farsça ve biraz Arapça öğrenmiştir. Genç yaşında öldüğünü söylemeleri çok mübalağalıdır. Herhâlde otuz-otuzbeş yaşlarına kadar yaşamış ve Fatih Sultan Memed'in çağırışı üzerine İstanbul'a gelirken yolda hastalanıp ölmüştür. Şiirlerinden ve hakkında dolaşan rivayetlerden, güzel, yakışıklı, atak, tabiatlı, zevk ve safaya düşkün bir genç olduğu anlaşılıyor.

Nizâmî'nin şiirinde daha çok dış görünüşe önem verilmiştir bu yüzden fikir noksanlığı ve anlam eksikliği şiirinin özelliklerinden biridir. Çok defa cinaslar, çeşitli benzetmeler ve kelime oyunları ile şiirindeki boşluğu örtmeğe çalışmıştır. Bununla beraber Nizâmî'nin şiirleri dış mükemmellikleri bakımından XV. Yüzyılım en düzgün söyleyişleridir. Aruz veznine hâkimiyeti, hece tekrarları ve dolgun ve rediflerin yardımı ile şiirde bir ahenk yaratabilmiştir.

Şairin devrin üstadları sayılan Şeyhî ve Ahmed Paşa'dan üstün olduğuna dair tezkirecilerin verdikleri hükümlerin düzeltilmesi gerekir. Nizâmî, bu iki şairi geçmek değil, onlara hiçbir zaman yetişememiştir. Üstelik devrinin diğer şairleri gibi onları kendisine üstad olarak kabul etmiş, etkilerinde kalmıştır. Onların birçok şiirine nazireler yazmış olması da bunun delilidir.

Nizâmî, hakikaten pek çok nazire yazmış bir şairdir. Divan edebiyatında bu konuda hemen hemen ilk saftadır. Fakat şair, nazirelerinde sadece bir taklitçi durumunda kalmamış, hatta bazen örnek olarak aldığı şiirlerden daha mükemmellerini ortaya koymayı başarmıştır.

Nizâmî'nin henüz pek genç, kendisini yetiştirdiği bir çağda, taklit devresinde ölmesi, bir kişilik kazanmasına engel olmuştur. Bir süre daha yaşasa ve İstanbul'a gelip Padişah'ın himâyesinde edebiyat çevreleriyle ilişkiler kurabilse idi, herhalde devrinin birinci derecedeki şairleri arasında sayılabilecek bir olgunluğa erişmesi mümkün

olurdu. Tezkirecilerin şairi aşırı derecede övmeleri ve genç yaştaki ölümüne acımaları bu ümidi beslemelerindendir. Ayrıca o yaşta söylediği şiirler de bunu vadediyor. Fakat bu haliyle Nizâmî, devrinin ikinci derecede bir şairi olarak kalmıştır. Bununla beraber açık, ahenkli ve dıştan mükemmel görünen şiirleriyle kendi devrinde ve hatta XVI. Yüzyılda çok beğenilen bir şair olmuştur. Şiirlerinden birçoğunun tanzir edilmiş olması, Nizâmî'nin kendi çağında da olsa devri şairleri üzerinde bir etkisi olduğunu gösteriyor.

KAYNAKÇA

- Adıvar, A. Adnan (1943). *Osmanlı Türklerinde İlim*. İstanbul.
- Âşık Çelebi. *Meşâ'irü'ş-şu'arâ*. İstanbul Üniversitesi Ktp. TY. 2406.
- Bayânî. *Tezkire*. Millet Ktp. Ali Emiri. 757.
- Bursalı Mehmed Tahir (1333). *Osmanlı Müellifleri*. C. II. İstanbul. 434.
- Diriöz, Haydar Ali (1946). *Nizami Hayatı ve Şahsiyeti*. İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Mezuniyet Tezi. İstanbul Üniversitesi Türkiyat Enstitüsü. T 254.
- Fâ'izî Kafzâde. *Zübdetü'l-eş'âr*. Süleymaniye Ktp. Şehit Ali Paşa 1877.
- Fâik Reşad (1312). *Eslâf*. İstanbul.
- Faik Reşad(yty). *Tarih-i Edebiyat-ı Osmâniye*. İstanbul.
- Gelibolulu Âlî. *Künhü'l-ahbâr*. Süleymaniye Ktp. Fatih 4225.
- Gibb, E. J. Wilkinson (1902). *A History of Ottoman Poetry*. London. 373.
- Hacı Kemâl. *Câmi'ü'n-nezâ'ir*. Bayezid Umumî Ktp. 5782.
- Hafız (1281). *Dîvân-ı Hâfız*. Kahire.157.
- Hasan Çelebi. *Tezkire*. Âtîf Efendi Ktp. 2016.
- J. Von Hammer-Purgstall (1336). *Devlet-i Osmaniye Tarihi*. (çev. Mehmed Atâ). C. III. İstanbul.
- Karatay, Fehmi Edhem (1961). *Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi Türkçe Yazmalar Katalogu*. C. II. İstanbul.
- Koman, Mesut (1946). *Şikârî'nin Karaman Tarihi*. Konya.
- Köprülü, Fuad ve Şehâbeddin Süleyman (1332). *Yeni Osmanlı Edebiyatı Tarihi*. C. I. İstanbul. 212.
- Latîfî. *Tezkire*. Kayseri Râşit Ef. Ktp. 1166.

Mehmed Süreyya (1311). *Sicill-i Osmânî*. C. IV. İstanbul.

Riyâzî. *Riyâzü'ş-şu'arâ*. Nuruosmaniye Ktp. 3724.

Sehi Bey. *Heşt Bihişt*. Süleymaniye Ktp. Hamidiye 1503.

Tan, M. Turhan (1933). "Nizâmî". *Konya Dergisi*. (1): 5.

Tansel, Fevziye Abdullah. *Gazel Tarzına Benzetişler*. İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi. Bitirme Tezi. Türkiyat Enstitüsü. T. 254).

Tarlan, Ali Nihad (1966) (hızl). *Ahmed Paşa Divanı*. İstanbul. 23.

Taşköprü-zâde İsmâmeddin (1269). *Şakâ'ik-i Nu'mâniye (Mecdi Ef. Terc.)*. C. I. İstanbul.

KARAMANLI NİZÂMÎ DİVANI

METİN

KASİDELER

I

[mef'ülü fā'ilätü mefā'ilü fā'ilün]

يا اشرف البرية يا سيد الورى
اعلى الآله ذاتك قدراً و منزلاً

و الارض اشرفت بك من نور ربها
مذ لاح شمس وجهك من مطلع الهدى

ای لمعه ز حسن تو خرشید آسمان
وی پایه ز منزل تو عرش ذو الغلا

انجا که بحر بخشش تو موج زن شود
ابر بهار غرق غرق کرده از حیا

محفوظ قدر قلّه کوه مقام قرب
محصوص صدر صقّه ایوان کبریا

سر رشته فتوت و سر چشمه کرم
سر دفتر مروت و سر مایه حیا

* *

Ey şer' ile muḥalled ü qavl ile mu'temed
V'ey ism ile Muḥammed ü vaşf ile Muştafā

* *

İzz ü celāl içinde Süleymān-ı vaqt olur
Her mūr üzre kim şalasin sāyesin hümā

Yoğruldı ḥāk-i kaleb-i Ādem ki tā bula
Ḥışt-ı vücūdun ile şeref kaşr-ı enbiyā

‘İsî çü maḳdemüñ ḥaberin virdi ‘āleme
İtdi demine mu‘ciz-i iḥyā-yı Ḥaḳ ‘atā

Dir ḥulḳuña ‘azîm ü oḳur nefsüne kerîm
Teşrîf idüp şifâtı ile zâtuñı Ḥudā

Zâtuñ tenezzühiyle şifâtuñ bilinmege
Şānuñda itdi süre-i و النجم اذا هوا

Luṭfuñ na‘îmi āb-ı ḥayât gibi rûh-baḥş
ḥulḳuñ nesîmi bād-ı şabā gibi dil-güşā

N’olaydı topraḡ olayıdum diyü reşk ider
Sen yire basduḡuñ görüp ervāh-ı aşfiyā

Çün şadr-ı bârgāh-ı اتم اذا dür yerüñ
Faḳr ile faḥr eylesen olur saña sezā

Şer‘ün esāsı olmaya şāhā ḥalel-pezîr
لو بستت الجبال او انشقت السماء

Yazmış ezelde ḥil‘at-i vaşfuñ ṭirāzına
Kilk-i kazā ki دامك العزو والعلا

Kevneyne zātı ‘illet-i ġāyî degülmise
Levlāk ile ḥitāb olaydı ‘aceb añā

Ger olmasa vücūdüñe ‘ālem muḳaddime
Arz u semāya olmaz idi emr-ı اننا

Lâyık kerîm dimek aña kim hıṭâb idüp
İşitmedi dilinden anuñ bir kimesne lâ

Lafzı rumûzı maḥzen-i esrâradur künüz
Ayağı tozı dîde-i ervâḥa tûtyâ

Kim diye saña Yûsuf-ı şânî cemâl ile
Yûsuf görürse ḥüsnüñi sâni olur saña

Alnuñ ḳaşuñ nümûzecedür bedr ile hilâl
Zülf ü ruḥuñ nümûnesidür şubḥ ile mesâ

Ey mâh-ı çâr-deh-şebe diyü hıṭâb ider
Ḥaḳ saña anda kim didi Ḳur'ânda ط و ها

Ḳaddüñle zülf ü aḡzuña eyler işâreti
Ḳur'ânda her ne yirde elif lâm u mîm ola

Ḳaşuñla alnuñ ile boyuñdan kinâyedür
Ḳavs-ı nehâr şems-i duḥâ ḥaṭṭ-ı istivâ

Zât-ı şerîfüne ne 'aceb sâye olmasa
Nûruñ olur mı sâyesi ey faḥr-i enbiyâ

Çeşm-i çerâḡ-ı cümle-i âfâḳdur tenüñ
Her yañadan görünür anuñçün على السوا

Alnuñ yüzüñ şıfâtını işitdi didi 'aḳl
آمنت بالذى خلق النور و الضيا

Hürşid tal'atuñdan utañup baķar yire
 Çün bedr gördi yüzüñ anuñçün ķalur ķaña

Tādebēn dertev-i 'ālemüñden cemāl-i fetḥ
 كالنور في الظلام و كالبدر في الدجى

Düşerdi mu'cizeñle bir aylıķ yola nehīb
 Başsan rikāba ayaġuñı ķaşd idüp ġazā

Bir zaḥm ile ķılır siper-i māhı iki şaķ
 Engüş-t-i mu'cizeñ ne 'aceb tiġ olur şehā

Vaķt-ı ḥaṭarda çüb aña samsām-ı ābdār
 Vaķt-ı ḥazarda ḥāk aña cām-ı cihān-nümā

Geh bir avuç şu ile sipāhını ķandırur
 Geh bir avuç toz ile ider düşmenin hebā

Teslīm iderdi mihr ile kendüyi geh şecer
 Tesbīḥ iderdi cehr ile avcındaki ḥaşā

Maṭlūb araķ olur aña kim saña uymaya
 Maḥbūb-ı Ḥaķ olur saña kim ķıla iķtidā

Nekbet aña ki reddüñ eli anı men' ider
 Devlet anuñ ki sen diyesin aña merḥabā

Ķalursa yād raḥmet-i Ḥaķdan 'aceb degül
 Her kim maḥabbetüñle senüñ olmaz āşinā

Tiz azdırurdu hîle ile ‘aqlı gûl-ı nefis
Şem‘-i şerîfün aña olımasa reh-nümâ

Ğavvâş-ı ‘aql bula mı haddin sıfātuñuñ
Çün kûlzüm-i şifātuña yok hadd ü intihâ

Kimdür ki medhın ide-bile zât-ı pākünüñ
Ger hüd belâgat ile Ferîd-i zamân ola

Medhünde tapuñı neye kim beñzede ider
Beñzetdüğine medh ü sitâyiş saña hicâ

Kimdür ki vaşf-ı zātuña ikdâm ise senüñ
Hâk kendü ‘izzetiyle ider çün saña senâ

Olsun saña vü âlüne aşhabuña selâm
ما دامت السما و ما دامت الثرا

Anları kim kevākibe teşbih idüp didün
Kim bulur ihtidâ iden anlara iktidâ’

Şer‘ün sarāyı şoffasınuñ çâr rüknidür
Ol çâr-yâr k’anları Hâk kıldı müctebâ

Şiddik k’oldı sâni-i isneyn gârda
K’itmişdi şıdk ile yoluña cân u dil fedâ

Fârük k’itdi fark hatâyı şavâbdan
Eşfâ-yı eşfiyâ idi evlây-ı evliyâ

‘Osmān ki buldı gözleri nūreynüñ ile nūr
Hem ma‘den-i ‘aṭā idi hem menba‘-ı ḥayā

Kimdür ki vaşf-ı zātuñı ‘add ide Ḥaydaruñ
Ḥaḳḳında هل اتى ile çün geldi لا فتى

Nūreyn iki dürr-i biḥār-ı Muḥammedī
Biri Ḥasan birisi Ḥüseyn-i ḥasen-liḳā

Birisi zehr-i ḳahr ile itdi revān revān
Birisi Kerbelāda çeküp kerb ile belā

Olsuñ rızā-yı Haḳ ḳamuñuñ rūḥına ḳarīn
Kim dīn yolında çekdi bular zaḥmet ü ‘anā

يا شافى الخلايق يا قانع الضلال
يا جامع الفضائل يا راجع النهى

اشفع خطيبي و ذنوبي وذلي
كن لي وسيلة و دليلاً الى المنى

Sen ümmetüñi zıkr idesin nefsiñi ḳoyup
Anda ki nefsiñi nefsiñi diyü cümle enbiyā

Gerçi ki emrüñün birisin biñde ṭutmadan
Luṭfuñdan umaruz diyesin يا مضى مضى

Ol bezmde ki devr ide ke’s-i şefā‘atüñ
Hāşā ki bizi sākī-i luṭfuñ şusuz ḳoya

Yâ Rab Muḥammedüñ şeref ü fazlı hürmeti
Bu ḥaste-i günâha sen it raḥmetüñ şifâ

Sensin viren aña daḥi mülk-i kerâmeti
والمملك في يحينك توتى لمن قشا

‘Afv it Nizâmînüñ keremüñden ḥaḫâların
Şehden ‘aḫa çü ‘âde durur bendeden ḥaḫâ

* * *

Ol bunca cürm ile saña tutar ümîdini
Sen bunca luḫf ile ḫosañ anı degül revâ

Çün sen kemâl-i luḫf ile لا تقنطوا didüñ
Cürmüm ne deñlü çoğ ise ḫaḫ itmezem recâ

Ey Bâķî ḫoma zerrece bâķî zünûbdan
Ol dem ki şehir-i ‘ömr finâsın tuta fenâ

II

[Mef'ülü mefâ'ilü mefâ'ilü fe'ülün]

Ey şâhib-i taḥkîka ṭapuñ maṭlab-ı a'lâ
Vey ṭâlib-i tevfiqa ḳapuñ Mescid-i aḳşâ

Bu fazl ile tasvîrde Mânîsi cihānuñ
Erjeng-i taşavvurda saña yazı beduḥ tā

Şu Aḥmed-i Yūsuf-şifat u Hızr-ḳadem kim
Anda buluñur 'işmet-i Yaḥyâ dem-i 'İsâ

Müstağnidür aḥlâkı anuñ şerḥ ü beyāndan
Muḥtâc degül şem' ü çerâğa şeb-i ḳamrâ

Ol şeh ki anuñ câh u celâli zikirinde
Mişâl-i ḥabâb ola buña ṭâḳ-ı mu'allâ

Ḥâḳân-ı Bijen-mertebe Pîr Aḥmed-i sâ'id
Kim ḥükmini tâc-ı ser ider Behmen ü Dârâ

Ol kim götürür çulter-i zer-beftini dūşa
Öñince yeler çarḥ-ı felek bî-ser ü bî-pâ

Ḥarc itmege bezmüñde vifâ itmeye bir gün
Ger şîşesi eflâküñ olursa ṭolu şahbâ

Ögin diremez baḥr 'aṭâñı işidelden
Yüzine anuñçün şu seper ebr ü semâ

Çetr ile bisât için olupdur saña pür pest
Bu kubbe-i haðrâ ile bu şoffa-i ğarrâ

İhsānuña kim cümle-i ihsānı ider kul
Sen ‘āleme mevlāsın u ‘ālem saña mevlā

Āvāze-i hükümüñ çü semāvāta irişdi
İki bükülüp didi سمعنا و اطعنا

Serheng-i felek kelb tutar asġar u ekber
Sekbānlıġuñ idem diyü ‘azm idecek ava

Her şubh gelüp eylemese secde kapuñda
Olmazdı yüzinde güneşüñ revnağ-ı seccā

Şevk ile gelür pencere-i kaşruña her gün
Şems itmek için şemse-i tākūñı temāşā

Ol hān ki kazā defteri içinde buluñmaz
Hūşına nazar nükte-i mermüz-ı mu‘ammā

İñledi kamer reşk-i ruhuñla şu kadar kim
Pehlūsı süñügi görünür zāhir ü peydā

‘Ahdüñde ne egri var ü ne uğrı meger kim
Ebrūsı dil-ārām ola çeşmi dil-ārā

Bezmüñde kılalar diyü muṭrıblaruñ inşād
Bir hūb u hoş-āyende ğazel eyledüm inşā

Ey gülşen-i Firdevs-cenâb ol ruḥ-ı zîbâ
Vey ḥûşe-i bâğ-ı İrem ol zülf-i çemensâ

Ağzuñ lebüñ içinde eyâ mışr-ı melâḥat
Bir pisteye beñzer ki ola ḳandla murabbâ

Zülfüñ girihin sînede naḳş itdi raḳîbün
Kâfir gibi kim yaza Kilisâda çelipâ

Şordukça lebüñden dehenüñ sırrını dir kim
Cân sırrı durur eylemek olmaz anı ifşâ

‘Arızda mu‘anber şaçuñ ol zâhide beñzer
Kim şala kerâmet ile şu üzre muşallâ

Meh nür uğurlamaḳ için mihr-i ruḥuñdan
İner resen ile gice bâmuñdan aşığa

Elin kesüben yüzi şuyın nişe dökerler
Ger ḥüsn uğurlamadı senden gül-i ḥamrâ

Ol nür-ı İlâhî ki tufûliyyet içinde
Mihr imiş ana dâye meh imiş aña lâlâ

Ḥâlüñ gibi sevdâlılaruñ yüzine yüz ur
Zülfüñ gibi başdan çıkarup şalma ayağa

Ger yıllar ile başını ḫaşa döge tîşe
Nuḫkuñ gibi bir gevher-i pâk itmeye peydâ

Düşmen gibi gözler bizi ol yār raķībūñ
Kim bile neler itdi yine göñline ilķā

Cān merkeb ile kūyuña varmağı görüp ‘ayb
Ķodı teni tenhā özi girdi teni tenhā

‘Ahdüñde çıkar turre-i dilber gibi başdan
Kim ider ise zılm elin uzatmağa sevdā

Ednā Ķuluñuñ haşmet ü cāhını görenler
Ķayretde Ķalup dir ki teĶaddes vü te‘ālā

Ben nāzır olup Ķāline bu Ķahr-ı sipihrüñ
ĶarĶ olmuş idüm baĶr-ı tefekkürde ki āyā

Gice kim Ķuruldı bu Ķargāh-ı muraşsa‘
Gündüz kime uruldı bu kürsī-i mu‘allā

Ķün aldı tefekkürde taĶayyür beni nā-gāh
Cibril-i Ķired eyledi ilhām ile ilķā

K’ey ‘ālem-i ‘ulvīnūñ olan rāzına tālīb
Vey vaż‘-ı semāvātuñ olan sırrına cūyā

Bu Ķubbe ki geh sāde olur gāh mūnaĶķaş
Bu şoffa ki geh tīre olur gāh muşaffā

Ķāķān-ı Ķazanfer-fer içün oldu müreţteb
Sultān-ı Sikender-der içün oldu müheyyā

Ey rif'at ü iclâle apuhn menba' ü ma'den
Vey devlet ü ibâle apuhn mebbe ü menşe'

Sen urur iken ayre niun vire emânet
Bunca göz ile arh degüldür ahî a'mâ

adrüñ felegüñ ehresine urdı apâna
Yüzi anuñ iun gögerüpdür emen-āsâ

Cenk ire ne bir 'adü gizlene rumhuhn
Barmağ ile gösterüp ider 'äleme rüsvâ

Ey tîrine per şehper-i bâl-i melekü'l-mevt
aynağı ucu naşl-ı perî merg-i müfa'câ

Ol gün ki 'adü cengine leşker idesin 'arz
Eflâke döner beyza-i pülâd ile sahrâ

Bir âb durur hanerün ey şâb-ı cihângîr
Cânından anuñla yur elin düşmen-i bedrâ

Tîgün ne adar eglene düşmen zırhında
Ne deñlü arâr ide şu albîrde şâhâ

Hanerüñi an imege her diş bileyeni
ahruñ atına oya eyâ şâh-ı tüvânâ

adrüñi ader yazmağa ebâk-ı sipihrüñ
Evrâkın ider mühre-i mihr ile mücellâ

Ey Husrev-i cem tahtuñ ider alb-i adūyı
hūşenk ü Ferīdūnuñ olan resmini ihyā

Düşmen ne adar çoğ ise yulduz gibi durmaz
Sen azm-ı neberd eyleyicek gün gibi tenhā

Her end ki resm-i şuarādur özin ögmek
Ögmez bu Nizāmī özini şır ile inşā

ađ derdüñi ihsāna sipās eyledüğümdür
Bu bir iki destānumı kim eyledüm imlā

III

[Fā'ilātün Fā'ilātün Fā'ilātün Fā'ilün]

آفتاب از ماه رویت کر بر اندازد نقاب
محو و نا پیدا شود چون ذره پیش آفتاب

Ey yüzün āyine-i cāndur ki 'aksinden anu
Mürtesim iki cihānuñ naqşıdur من کل باب

Beñlerünüñ noqţasıdur 'ayn-ı hūrşide sevād
Leblerüñün çeşmesidür āb-ı hayvāna zihāb

La'lünüñ medħin dilüm zıkr itse ey hoşka-dehen
Nazm olur ağzumda dendānuñ gibi dürr-i hoşāb

Fırkatünüñ hurkatinden nār-ı telḡ olur na'ım
Vuşlatuñuñ ni'cetinden 'azb olur su'ü'l-'azāb

Āfitāb-ı 'ālem-efrūzī sen ü ben zerreyem
Ṭal'atuñ nūrından ammā 'āleme düşdi hiçāb

Sidreden 'alā ḡayāl itdi gözüm ḡaddüni rāst
Müntehādur bu nazār والله اعلم بالصواب

Göñlümüñ güncinde sākindür ḡayāli ağzuñuñ
Kim olur genc-i nihānuñ meskeni dā'im ḡarāb

Ġayret odında kebāb oldı göñül ey şem'-i cem'
Hemdem olalı leb-i la'lüñ ile cām-ı şarāb

Dün ü gün gül meclisinde ‘ıyş u nūş-ı bādeden
Kimisi mest-i ħarāb ü kimisi maħmūr-ı ħ’āb

Gūşede mest ü ħarāb olmış yatur fettān gözüñ
Sanki ‘ayn-ı fitnedür devrinde şāhuñ buldı ħ’āb

Ĥusrevā ger medħ idüp evşāfuñı ‘add eylesem
Biñde birisi tamām olmaya tā yevmü’l-ħisāb

Şehriyār-ı ferruħ-aħter māh-ı burc-ı salţanat
Şehsuvār-ı heft-kişver pādişāh-ı kāmıyāb

* *

Şeh Birāhim bin Meħemmed Ĥān ki olmışdur añā
Āsmān ħargeħ ķamer kürsī vü efser āfitāb

Adı Rüstemlük ile destān olaldan ‘āleme
Ĥāk-i dergāhına ħādım bir nice Efrāsiyāb

Ķible-i ħācet durur anuñ cemāli Kā‘besi
Kim teveccüh eyler ana her ţarafdan şeyħ ü şāb

Ķaddi ħayretten hilāle döndi çarħuñ kim niçün
Ĥāk-i pāyün gevherine yüz sürer zerrīn-rikāb

Ĥağda giryāndur seħāsı feyzi-çün ebr-i bahār
Berķa muđħaķdur vücūd-ı cūdı üstinde seħāb

Perdesi kânûn-ı şer'üñ şaklıdur devrinde kim
Kimse Zühre çengine düşmez meger çeng ü rebâb

Küh-peykerdür Burâk-ı bād-pâyı berç-seyr
Seng-sümdür 'ūd-demdür hemdemidür müşk-i nâb

Ey ki tîğüñ gevherinden cirm-i kūha düşse 'aks
Hün-ı la'linden ola hārāsı yüz rengin hîzâb

Bu Nizâmî neşri der medhüñ kitâbında kalem
Bu durur sevdâ dilinde kim ola bir fetḥ-i bāb

Murtażā medhüñde çün gördi kemālin ehl-i dil
Didiler taḥsîn ki Ḥassāne budur nā'ib münāb

Hâtırında şöyle rüşendür şavāb-ı fikr anuñ
Şanki devr-i kuṭb-ı merkezdür medār ile şihāb

Niçe kim çetr-i hümāyün tuta ferrāş-ı felek
Her seher ḥayṭ-ı şu'ā'-ı āfitāba vire tāb

Ḳubbe-i mînāda her şeb kim yana kandil-i māh
Zühre şem'-i meh çerāğı göstere şem'-i 'ucāb

Ḥayme-i 'ömrün sütün-ı miḥver-i gerdün ola
Miḥ ola evtād-ı 'ālem müddeti gibi tınāb

Cān gibi çeşm-i çerāğı sen cenābuñ zerrece
Bulmasuñ bahtuñ günü hergiz zevāl ü inḳılāb

Bu du'ā-yı müstecābı müstecāb olmağ-içün
Her kim āmîn dir ise olsuñ du'āsı müstecāb

IV

[mefâ'ilün fe'ilätün mefâ'ilün fe'ilün]

صفات ذات جميل تو ای خجسته خصال
صفات ذات جميل خداست جلّ جلال

نیامده است ز شهر عدم بملك وجود
بحسن صورت و سیرت ترا نظیر و مثال

جهان پناه و فلك صولت و ملك صورت
قضا سپاه و قدر قدرت و سپهر مثال

خدایو انس و ملك سرور سریر سرور
شه سماك و سمك خسرو جنوب و شمال

خدایکان افاضل که نامدار خدای
جمال و حسن جهان و جهان حسن و جمال

Sen ol emîn-i zamānsın ki elsen-i āfāk
Bulup kelālک emālũñde oldı کل کل

Fezâ'ilũñden alur nem 'Adende dürr-i vücūd
Şemâ'ilũñden urur dem çemende bād-ı şimāl

Zamāne 'adlũñ ile bulmuş idi nūr-ı Hudā
Cihānı zulm ile muzlim iderdi zıll-ı zılāl

'Aceb mi Hātem ü Cemşidũñ olsa defteri tay
Ki hatm oldı vücūduñda resm-i cūd u celāl

Seḥāb-ı dest-i seḥān ile buldı baḥr nevā
Muḥīṭ-i ceyb-i ‘aṭān ile gördi ebr nevāl

Kemāl-i māl içün itmezler ehl-i māl āmāl
Ki māl-i ‘adlūñ ile oldı mülk māl-ā-māl

جهان برای تو دارد همیشه روی مراد
که هست ذات شریف تو قبلهٔ آمال

بچشم قدر تو سیم و سیم خاک مغاک
بدست جود تو یاقوت و لعل سنک و سفال

نوشته است بکلك قضا بلوح قدر
بطوف رقعهٔ تو قیغ بر مثال مثال

مثال خط تو طغرای دفتر دولت
نشان نام تو عنوان نامهٔ اقبال

Felek ğamuñla büküldi ne ḥācet ana delīl
Ki oldı şūret-i ḥāline dāl şūret-i ḥāl

Diler sımāṭuña kim çarḫ-ı aṭlas ola bisāṭ
Zihī taşavvur-ı bāṭıl zihī ḥayāl-i muḥāl

İrişse bezmüñe Cemşid iderdi cārū-rū
İşitse rezmüñi Rüstem ṭutardı hey’et-i Zāl

ز دست جاه تو تا بسته اند تیغ و کمر
باوج برج فلک سر کشیده اند جبال

چو رمح صدر نشین تو عرض طول کند
بود محل قضا و قدر بصف نعال

عدو که تشنه بخون خود است تیغش زن
مه هیچ به نبود تشنه را ز آب زلال

بکام رزم ز سهمت حکایت دشمن
همان حکایت عیسی و حربه نجال

Kem āl iderse sipāhuñ kıllur cihānı siyāh
Zihī kemāl-i celāl u zihī celāl-i kemāl

Me'āl kılsa taşavvur 'adūy-ı nā-fercām
Virürdi mülk ile mālın ki baña tütma me'āl

مراد من بجز این نیست تا بود دائم
چنانکه بود بماضی بحال استقبال

محب ذات شریفست چو لعل سیمبران
قرین عشوه و ناز و رفیق غنچ و دلال

عدوی جاه و جلالت چو زلف سروقدان
همیشه رو سیه و دل شکسته و پامال

ز زخم سهم تو افکنده کیو چرخ سپر
ز سهم زخم تو افکنده نسر طائر بال

Sarāy-ı devletine şemse şems-i tāk-ı felek
Maḡām-ı 'işretine cūy cām-ı Cem salsāl

Celîs-i ĥalvetine rūy-pūş-ı rumĥ vişāĥ
 ‘Arūs-ı fikretine pāy-bend-i ġam ĥalĥāl

Murād u maġsada bulsuñ müdām dūşmen ü dost
 Biri vişāl-i firāġ u biri firāġ-ı vişāl

بزیر پای تو لایق بجز سمنند تو نیست
 خجسته طالع و فرخنده رای فرخ حال

سرای صحن سرای تو جز حصار تو نیست
 بلند قدر و ملک منزل و فلك منوال

فر از قلعهء جاهت کمینه شعلهء ماه
 برای سمّ سمنندت کمینه نعل هلال

مرا بسوی تو رهبر صفات ذات تو شد
 بحسن ماه ز نورش کنند اسدلال

اگر چه مدحت من لایق جناب تو نیست
 که هست پیر خرد تو پیش کم از اطفال

چرا که چون تو مرا نیست خسرو عالی
 ترا چو بنده هزاران هزار هست بمال

ولی بوصف تو جولان از آن نمود دلم
 که نقص بنده بیوشند خسروان کمال

غلام در که خاصیم در که و بی گاه
 بحال بنده نظر کن بعین استدلال

میان ما و غلامانت این قدر فرقیست
که للحرروب رجال و للثرید رجال

برو که شاه بچود مسلسل سائل
چرا که دور تسلسل بود محل سؤال

کجا روم چکنم حال خود نمی دانم
که عمر رفت بلا حول در همه احوال

ز دور چرخ کهن گشته‌ام بمویه چو موی
ز زور دور زمان مانده‌ام ز ناله چو نال

نه اهل حال درو خرمست در همه وقت
نه اهل وقت درو بی غمست در همه حال

Yanında vezn ile hemtā dırāz-gūş u Mesîḥ
Ḳatında ḳadr ile yeksān Muḥammed ile muḥāl

بدر گه تو برای تظلم آمده‌ام
که داد من بستانی از این لثیم فعال

مبین چو نظم دگر من که فرق نیست
میان حزهء صراف و طبلهء بقال

Nizāmī nazmuñı görse Nizāmī-i Gence
Oḳurdu künc-i laḥidden ki تمّ فيك مقال

Degül bu ehl-i ma‘ānīḳatında lāf-ı kabīh
Tehaddüs-i ne‘am eydür bu ḥāle ehl-i makāl

طناب چتر سمن را مکن دلا اطناب
که تا بخاطر عاطر رسد کزند و ملال

دعای دولت عالی جناب را در یاب
که نیست در صفت شه ترا مجال مقال

همیشه تا که بود چتر چرخ اطلس رنگ
کشیده بر سر سلطان چار طاق جلال

مدام تا قمر و آفتاب عالمتاب
فراز چرخ بکوبند کوی حسن و جمال

Celāl-i savletüne irmesün kūsūf-ı fenā
Cemāl-i ʔalʕatuñı görmesün ħusūf-ı zevāl

Makām-ı ʕiṣrete ir lahza lahza māh be-māh
Merām-ı devlete yet hafte hafte sāl be-sāl

Kemāl-i saṭvet ile بالعثی و الابکار
Celāl-i haṣmet ile بالغدو و الاصلال

V

[Fe‘ilâtün Fe‘ilâtün Fe‘ilâtün Fe‘ilün]

Ṭoldurup çün cigerinden ḳadeḫ-i zer nergis
Nūş ider la‘l-i lebūñ yādına sāğar nergis

Bir ayak cām-ı şarāb ile ki var başında
Şöyle mest oldu ki ṭoğrı ṭutamaz ser nergis

Bükülüp beli şaradı dişi ditrer başı
Ṭıfl iken oldu meger pīr-i mu‘ammer nergis

Sin içindedür ayağı yine mağrūr oluban
Nev-cevān bigi ṭutar sebze de sāğar nergis

Ehl-i dil gibi şabāḫ içmek için cām-ı şabūḫ
Dökdi sīmīn ḳadeḫe bāde-i aḫmer nergis

Gözi dünyāya baḳarken ḳomaz elden ayağı
‘Acabā ḫamr ile mi oldu muḫammer nergis

Nükhēt-i pīrehen-i Yūsuf-ı gülden açılır
Nitekim dāde-i Ya‘ḳūb peyāmbere nergis

Sebze göz nūrını arturduğın işitdi meger
K’eyledi manzarasın şāḫ-ı şanavber nergis

Yed-i beyzā vü ‘aşā vü şecer-i aḫzer-i nār
Cümlesin eyledi şeklinde muşavver nergis

urı tciyle ‘açısını klur ‘leme ‘arz
filer gibi ttup Şekl-i müdevver nergis

Köse oynatmağ ile bada ttup hengme
Bir avuç sm  zer itdi Őanasın cer nergis

ihr ile Şu‘bede ‘ilminde kemli yoğ ise
Bes ne hleyle alur avcına zer nergis

rdi üstine ttup çetr-i Sleymn lle
Geldi başına urup tc-ı Sikender nergis

Sanasın düşdi ncmıyla felek ‘aksi yire
an-ı bğ olalı sebz ile ser--ser nergis

Selb  söz ile zeyin eyledi her biri iegi
emen içinde  ‘arz eyledi leşger nergis

Hükm kıldı ki cihnı tnada bd-ı bahr
n emen mlkine Őh oldu muarrer nergis

‘Alem  sancağ-ı zer-keş ne sebebden götürür
Ger serr-i emene olmadı server nergis

Aldı hançer eline Şöyle ki Rüstem ssen
odı gürz omuzına niteki Nvzer nergis

Lciverd siperi virdi gl-i nl eline
Urdı z başına altın Őulı miğfer nergis

Leşger-i verdi çü cem' eyledi bu şüret ile
 'Asker-i berdi helāk eyledi yekser nergis

Gözini göge diküp başı dikildi sünüye
 Oldı şan düşmen-i Dārā-yı dilāver nergis

'Arz ider sünbüle mizān şıfatın sünbül ü gül
 Gösterür şüret-i delv ile dü-peyker nergis

Nice dilber k i yüzi şem'ine eylerse nazār
 Yandurur şevk ile pervāne gibi per nergis

Bir gazel gözleri vaşfında didüm kim yiridür
 Ger ide çeşm-i beyāzında muharrer nergis

Dir idüm gözlerüñe şivede beñzer nergis
 Olsa saña rü-siyehkār u sitemger nergis

Ƙaldırup başını baƘmadı hasedden yuƘaru
 Servüñ üstinde görelden iki 'abher nergis

Şararup beñzi 'aşāya ne sebebden tayanur
 Haste olmasa gözüñ mekri ile ger nergis

Yüz urup toprağa ol yüzleri özler lāle
 Göz açup bāğda ol gözleri gözler nergis

Başdan ayağa göz oldı yüzüñi görmek için
 Ey yüzi gül şaçı sünbül boyı 'ar'ar nergis

Gözleri vardur ahi başda degüldür a‘mā
Ger ider kendüzin ol çeşme berāber nergis

Dehenüñ gibi olur ger ola emleḡ piste
Gözlerüñ gibi olur ger ola a‘ver nergis

Ṭıfl-ı mekteb gibi başını önine bıraḡur
Gözlerüñ şivesi vaşfin ider ezber nergis

Dün ü gün çünki gözüñ vaşfını tekrār iderem
Ne ‘aceb ger ola şı‘rümde mükerrer nergis

Bāḡ-ı hüsnüñ gibi bir bāḡ bu ‘ālemde ḡanı
K’anda gül giye zırh yā ṭuta ḡançer nergis

Barmaḡı ucın ısrısa ne ‘aceb ḡayret ile
Gördi çün ḡāmetün ey ḡaddi şanavber nergis

Gösterür olduḡı-çün çeşmüñe bir vech ile ḡul
Naḡş-ı şıfr u elif ü aşfar u aḡzer nergis

ḡanı aḡzuñ gibi bir şiveye mazḡar ḡonce
ḡanı çeşmüñ gibi bir nūr-ı muşavver nergis

Dehenüñ ḡoḡḡasınüñ dürci leb-ā-leb gevher
Gözlerüñ ḡānesinüñ bāḡı ser-ā-ser nergis

Ger naḡar ola Ḥudāvend-i ḡader-ḡudretten
Gözlerüñ gibi ola midḡate derḡōr nergis

Bir Hudāvend-i cihān-baḥş u semā-ḳadr ki anuñ
Bāğ-ı ḳadrinde meh ü mihr ola kemter nergis

* *

Kimdür ol hüsrev-i āfāk Mehemmed Hân kim
Gerd-i rāhından ider dīde münevver nergis

* *

Husrevā ger naẓar-ı terbiyetüñ ṭaşa ire
Nice nā-ḳābil ise bitüre mermer nergis

Keşf ola gözlerine gayb-ı semāvāt ile arz
Tāb-ı nūr-ı naẓaruñdan bula ger fer nergis

Ger şifāḥāne-i luṭfuñdan iče şerbet-i ḥās
Yereḳān renci ile olmaya ebter nergis

Zer devāt ile zümürüd ḳalem ü müşk midād
Ṭıtduğı bu iki senüñ medḥüñi yazar nergis

Naẓaruñ vaşfını ger yazmağa destūr bula
Gözlerinüñ varaḳından düze defter nergis

Ağız açup gözedür yoluñi ey şāh-ı cihān
Yüzüñi görmek ola diyü müyesser nergis

Sen felek-ḳadri melek şana eger görse gözi
Ādemī olduğına itmeye bāver nergis

Gözi görürse kemîn çākerüñ ola ger ola
Kulluğuñ ile şeh olmağda muhayyer nergis

Götürüp ellerini yüzini göklere tutar
Devlet-i ‘ömrüñe kıлмаğa du‘ālar nergis

Gerd-i rezm içre nazār eylese tiğüñle saña
Zulmet içinde göre Hızr u Sikender nergis

Bulmaya cāh ile kemter kuluñuñ mertebesin
Ger ide hükmine āfākı musaḥḥar nergis

Tāc-ı zer uruñuban geçdi zümürüd tahta
Olalıdan berü sen ḥusreve çāker nergis

Gice kirpiklü gözin yummayuban şubḥa degin
Bir ayağ üzre turup ḥıdmetüñ eyler nergis

Gözi görmez yüzü uñanmaz eyā şāh-ı cihān
Ol sebebden urunur karşıña efser nergis

Nūr-ı rāyuñdan eger māye ire nāmesine
Meh-i bedr ola gül ü Zühre-i ezher nergis

Götürüp başına altuñ nire isterse gider
‘Adl-i ‘ahdüñde eyā şāh-ı mużaffer nergis

Çigzinür başı kararur gözi zulmetde meger
Südde-i ‘āliyeñi eyledi manzar nergis

Ger zer ü sîmi gözinden bırağursa ne ‘aceb
Böyle kem cūduñ ile oldu tūvānger nergis

Haşmet ü cāh ile düşmen saña ol vaqt irişür
Kim ola tācı ile hemser-i Kayşer nergis

Țoldurur ağızını dürr ile sehergeh şebnem
Vaşf-ı zātuñda meger oldu sühan-ver nergis

Ol şehūñ gerd-i semendinden idūñ sürme didüm
Țodı barmaq göze bir çeşm diyüp her nergis

Bitmeye ekme vü ebraş dañi gülşende şehā
Ger Mesih-i nefesūñden bula bāver nergis

Yaşağūñ cāmi‘-i ezdād idügin işideli
Penbe içinde nihān eyledi aħker nergis

Sākī vü meş‘ale-dāruñ oluban elde tutar
Țadeh-i sîm semen meş‘ale-i zer nergis

Kā‘beteyninde gelür naqş çü dā’im iki şeş
Ne sebebden ola pā-beste-i şeşder nergis

Bāğ içinde ne kadar dürr ü reyāhîn var ise
Cümlesin kendüzine eyledi növger nergis

Cennete döndi yine bād-ı bahār ile çemen
Aldı çün rüşen ele sāğar-ı Kevser nergis

Hazer iderdi meger şo'uguñ ef'isinden
Ki zebercedden ider bâliş ü bister nergis

Şanasın rumh ile sulţān-ı zemīn ü zamānuñ
Çıkarup itdi 'adūsı gözin a'ver nergis

Nice kim bâğ-ı cemālinde perī-çehrelerüñ
Yüzden ü gözden ola tâze gül ü ter nergis

Sebze-zār-ı felek üstinde ola hayme-gehüñ
K'anda hūrşid ü kamerdür gül ü ahter nergis

VI

[Mef'ülü Fā'ilātün Mef'ülü Fā'ilātün]

Vaşfında ol cemālūñ zikr itdüğünü bu dil

Her kim işitse eydür لله درّ قائل

Yüzine karşı gözüm yaşını kim görürse

Oldı şanur süreyyā hūrşid ile muqābil

Ol zülf ü bināgūş su'bān u dest-i Mūsī

O hāl ü zenaḥdān Hārūt u çāh-ı Bābil

Pür-ḥışm çeşmüñi çün kaşuñ içinde gördüm

Şandum ki eylemişdür Mirrīḥ kavısı menzil

Dīvānedür görelden şu 'Arızuñ şafāsın

Bād-ı şabā anuñçün urur aña selāsil

Tiğ ile heykelini sī pāre eyleyeydüm

Boynuña her kişi kim kılın kıılır ḥamā'il

İns ü perī n'olur kim hūr u melekde yoḡdur

Bu ḥüsn ü bu leṭāfet bu şekl ü şemā'il

Şöyle laṭif ü pāk ü bī-ğill u ğış durur kim

Olmasa bili dirdüm yoḡdur teninde bir kıl

Bu şüret ile Leylī eger seni göreydi

Mecnūn gibi olurdu elbeṭte 'aḳlı zā'il

La'l-i hayât-bahşuñ kanum dökerse tañ mı
Çün t̄ali'ümde olur āb-ı hayāt k̄atil

Maḥmūr-ı h̄'āb olursa ğamzeñ 'aceb mi çünkim
Her fitneyi uyutdı 'ahdinde şāh-ı 'ādil

Ol kıble-i e'ālī ol ka'be-i me'ālī
Ol menba'-ı me'ānī ol mecma'-ı fezā'il

Sulṭān-ı bü'l-fezā'il Pīr Aḥmed ol melik kim
Bir baḥrdur ki bulmaz 'aql ana hiç sāhil

Ol kim katında dünyā bī-kādrdür nitekim
Cāhil katında 'ālim 'ālim katında cāhil

Rāyāt-ı 'izz ü devlet rāyında oldı 'ālī
Āyāt-ı feth ü nuşret şānında oldı nāzil

Na'l-i süm-i semendün t̄ac-ı ser-i selātīn
Ḥāk-i der-i sarāyuñ āb-ı rüy-ı efāzil

Cemşid gibi ḥükmüñ ins ile cinne nāfiz
Ḥürşid gibi feyzün berr ile baḥra şāmil

Ey ḥaṭṭ-ı istivāya 'adlün senüñ muvāzī
V'ey saṭḥ-ı āsmāna kaşruñ senüñ müşākıl

Baḥr-ı muḥiṭ olupdur kapuñ gedālarından
Görmez misin ki dirler her kişi aña sāyil

Eṭbāk-ı āsmānı ƙahruñ oda yaƙardı
Ger ara yirde luṭfuñ olmasa idi ḥā'il

Ḥükmüñ ƙatında şāhā kūh-ı girān sebük-seyr
'Azmün ƙatında haƙƙā berƙ-i 'acül kāhil

Bin ḥaşmet-i Süleymān bir mūra vire Yezdān
Ger himmetün hümāsı üstine bırağa zıll

Rāyuñ şu'a'ı ile āfāk rüşen idi
Evc-i felekde encüm yandırmadan meşā'il

Keyvān ki eylemişdür yedinci ƙarḥı mesken
Ƙaşruñda pāsbāna olmaz daḥi mümāsıl

Bercīs kim olupdur aƙze'l-ƙuzāt-ı gerdün
İrmez saña ne deñlü 'ilm içre olsa kāmil

Mirrīḥ kim tutupdur ḥışm ile elde ḥançer
İster ki düşmenüñle olsa senüñ muƙābil

Ḥürşid kim tutupdur ḥüsn ile kā'inātı
Bir zerredür cemālüñ ƙatında eyle bilgil

Yıllar durur ki Zühre ta'lim-i sāz eyler
Bezmünde tutmaga çeng olmadı daḥi ƙābil

Bendeñ gibi 'Uṭārid almış eline ḥāme
Medḥüñ yazup düketmez ey şāh-ı mihrībān-dil

Meh Ka'be-i h̄arîmün idem diyü ziyâret
Dünyâyı hep tolanır kaç' eyleyüp menâzil

Hükümüñ cerîdesinde zihnüñ te'emmül itse
Sırr-ı kader içinde kalmaya kılca müşkil

Sen şehriyâr vaşfin itmekde fikr 'âciz
Sen şehsuvâr medhîn kılmakda 'aql râcil

Her 'ömr kim kapuñda geçmedi 'ömr-i zâyî'
Her fikr kim degüldür medhünde fikr-i bâtıll

Ol Husrev-i zamân kim 'azm-i neberd idicek
Şebdizi cünbişinden 'âlem tolar zelâzil

Geh ta'n-ı nîzesinden çeşm-i zırır döker kan
Geh hanceri şuyından a'dâ içer helâhil

Erzânî oldığıçün virdi vü viriser Hâk
'İzz ü şafây-ı 'âcil câh u celâl-i âcil

Sı ayağın hasüduñ farkında yok çu sūdî
Kes başını 'ādūnuñ tahtında yok çü tã'il

Tîg-i 'adū-şikāruñ keff-i kerem-şi'āruñ
Güşişde berķ-i hâtif bahşişde fark-ı hâtil

Ger meclisünde sākî cur'añ yire dökeydi
'Azm-i remîm olurdu fi'l-hâl rûha kâbil

Ger terbiyet göziyle hâk-i siyâha baksañ
La'î ü 'aķık ola seng müşk ü 'abîr ola kil

Fazl u şerefde şâhâ burhân saña ne hâcet
Hürşide hüsni içinde lâzım degül delâ'il

'İzz ü celâl içinde fazl u kemâl içinde
Her kıl kapuñda Dârâ her kıl tenüñde Herkıl

Kullar gibi kapuñda tapuñ iderler idi
Bu 'aşra kalsa şâhâ Şeh Sencer ile Toğrıl

Ko Sencer ile Toğrıl vaşfını ey Nizâmî
Sen cer murâd iderseñ şeh kapusına toğrıl

Çün zâtı vaşfa sıgmaz ey dil sözi uzatma
K'ola şudâ'a müncer hatm eyleyüp du'â kıl

Ol şeh ki cüdi vaşfın biñ yılda âhîr itmez
Ger yüz biñinde birin naql eyler olsa nâķıl

Nice ki ola 'ömrüñ mizânı gün ile yıl
Nice ki ola medhüñ 'âlemde mevrîd-i dil

Halkuñ dilinde medhüñ olsuñ müdâm olsuñ
Her bir yiluñ tümen gün her bir günüñ tümen yıl

'İzzet başuñda efser devlet kapuñda çâker
Maţlûb hep müyesser maķşûd cümle hâşıl

VII

[Fâ'îlâtün Fâ'îlâtün Fâ'îlâtün Fâ'îlün]

Şükr kim sulţân-ı gerdün-ھاşmet ü encüm-ھاşem
 'İzz ile başdı bisâţ-ı salţanat üzre  adem

Rezm-i Behrâmî-le Y n n tahtını fet  eyley p
  aşr-ı Key usrevde D r  gibi  ttd  bezm-i Cem

D rr -i  ar -ı cel l u d rr-i dery -y  kem l
   m -i k fr   d l l u c m -i h l -i Őiyem

 fit b-ı evc-i devlet m h-ı burc-ı salţanat
 Menb -ı c d u m r vvet ma den-i lu f u kerem

Őehriy r-ı nev-cev n sulţ n-ı h sn ol Ő h kim
 H srev-i ' l - alemd r v l -i v l -himem

H srev  sensin bug n ol Ő h-ı Ő hib- adl   d d
 K' b-ı t g n yir y zinde  omad  gerd-i sitem

Server  beş barma u dadur kin yet c d ile
  fit b u m hit b ile se  b u k n u yem

Ba r  l p c du n  amıyla gevheri oldu yetim
 B r-ı i s nu la t   ttd  felek puŐtını  am

 ar -ı a'zam h  n-ı i s nu la buldı imtil 
 Ger i kim başdan aya a dek v c dudur Şikem

Ben nice teşbîh idem füşhatde seni ‘âleme
Kim seniñ işüñ keremdür ‘âlemün efsün u dem

Sen тұrurken kimseye lâyıķ degüldür salţanat
Gün var iken aya lâf-ı hüsñ degmez lâ-cerem

Қible-i iķbâl iderlerdi ayağüñ ٱpragına
Bulsaldı Қayşer-i Rüm ile Kistrā-yı ‘Acem

Dā‘vî-i haşmet saña degdügine şāhid bu kim
Қāđî-i çarĥ işigün ٱpragına içer қасem

Ol Sikendersin kim oldı şarĥ u ġarb ana muţî‘
Ol Süleymānsın kim oldu ins ü cin aña ĥadem

Hem celāl-i қadr ile қaşruñ işigidür felek
Hem kemāl-i emn ile mülküñ ĥarīmidür ĥarem

Sidre-i cennet gibi қadrüñ maқāmı müntehā
Sāĥat-ı şaĥn-ı ĥarem gibi ĥarīmüñ muĥterem

Çarĥ-ı gerdün ger temāşā ide çetrüñ қubbesin
Nîlgün şekli ĥacāletden ٱuta reng-i baқam

Luţ ile iĥsānuñı zıkr idicek cān bülbüli
Dem-be-dem bu maţla‘ı tekrār idüp eyler neġam

Ey ki kapuñda bulam mı diyen enva[‘]-ı ni[‘]am
Olmaz ihsānuñ lisānından cevāb illā ni[‘]am

Ṭālib-i ma[‘]rūfdan yoğdur kulağı kimsenüñ
Kim senüñ ağzuñdan ol işitmiş ola lā vü lem

Zātuñı bu luğf u cūd ile gören dir mağharī
Rāzık-ı mu[‘]ti'n-ne[‘]amdur Ḥālīk-i muḥyi'r-remem

Ey Mesīḥa-dem nesīm-i luğfuñ esse [‘]āleme
Yir yüzinde kalmaya derd ü elem renc ü sitem

Ḥağmet ile düşmenüñ ol dem irişür saña kim
Ḥağ қаtında bula Aḥmed ḥürmetini bü'l-ḥikem

Düşmenüñ [‘]ömri güninüñ yarını dünden geçer
Şöyle kim sür[‘]atle gider kandedür diyü [‘]adem

Sevmeyenler zātuñı bir derde olsuñ mübtelā
K'anlaruñ derdine olmaya ölümden ğayrı em

Düşmenüñüñ eylesün ḥādis vücūdın mümteni[‘]
Ol kim anuñ zātınuñ vaşfına lāzımdur kıdem

Yoluña baş қomayanlaruñ ḥarīfidür belā
Kapuña қul olmayanlaruñ nedimidür nedem

Kimse işitmiş degül [‘]ahdüñde feryād u fiğān
Çeng ü berbağdan meger kim nāle-i zīr ile bem

‘Adlũñ eyyāmında ey Sulţān-ı ‘ādil-dil hemīn
Zũlf-i dilberdür perişān çeşm-i sākīdür dijem

Serverā āḫir yaşaḡuñ irişe bir ḫadde kim
Bāz u tihū hemdem olup şulḫ ide zı’b ü ḡanem

Ḥāl-i ‘ālem şöyle bula nazm rāyuñdan k’ola
Merta‘ı āhū-yı Çinüñ pişe-i şır-i ‘Acem

Rāyuñuñ nūrına nisbet Ḥusrevā bir zerredür
Gün ki tābından cihānı ṭoldurur her şubḫ-dem

Sīnesinde aduñı çün naḡş idüpdür Ḥusrevā
Ḥalk içinde muḫterem olsa ‘aceb olmaz direm

Ḥusrevā ger ‘aks-i tīgün düşse ‘ummān baḫrına
La‘l gibi dürr şadef içinde ola ḡarḫ-ı dem

Āferīn eylerler idi görselerdi rezmüñi
Erdeşir ü Rüstem ü hem Pürişeng ü Güstehem

İrmeye ḫadrün rikābın öpmege dest-i ḫayāl
Ger ṭoḡuz kürsīsın eflākün ḫoya taḫtü’l-ḫadem

Yaraşur saña Ḥudāvendā bu miḫdār ile kim
Çenber-i ṭabl ola gerdün u güneş tāc-ı ‘alem

‘Aḡl ezelde işigün kim çarḫa nisbet eyledi
Çarḫa girdi çarḫ ol zevḫ u şafādan ṭutdı dem

Biñde birin medhünüñ yazmağa irmez Husrevā
Baħr ħibr olup olursa müddet-i devrān ҡalem

Çünkü rāyūn oldu ŧāhā Ҡahramānı ‘ālemüñ
Olmaya ŧimden girü zulum ile gerdūn müttehem

Var ümidüm Haḳḳa kim Haḳḳ ile bāḳıl fark ola
Ol ikinüñ arasında çünkü ħükmüñdür haḳem

Yıllar oldu kim ŧehā sa‘y ile itdüm cüst ü cū
Defter-i ḫālī‘de bulmadum sa‘ādetden raḳam

Buñı buldum çāre kim bir sa‘d ile olam ҡarīn
Ola kim feyz ola zātından sa‘ādet baña hem

Sensin ol ehl-i sa‘ādet kim vücūduñdan senüñ
Nice benüm gibiler oldu vü olur muḡtenem

Terbiyet ҡılıp güneş dirler ki ḫaşı la‘l ider
Ne güneşden sen aḫaḡasın ne ḫaşdan ben de kem

Olmuşam ŧāhā haḳāret topraḡında pāymāl
Beni topraḳdan götür çün sen güneşsin ben de nem

Başumı eflāke irür ‘izz ü cāh ile benüm
Ya‘ni kim ҡapuñda kemter ҡullaruña eyle zam

‘Ārife bir ḫarf besdür didiler ehl-i kemāl
ŧeh çü ‘ārifdür ne ḫācet kim sözi taḫvīl idem

Nice zevk ü elemdür hemdem-i şādī vü ğam
Nice kim şādī vü ğamdur mūcib-i zevk ü elem

Hemdem olsuñ Hüsrevā dā'im saña vü düşmene
Saña şādī ile zevk ü düşmene derd ü elem

Eksük olmasuñ cihān içinde zātuñ 'izz ile
Arta çursuñ devletün sâ'at-be-sâ'at dem-be-dem

VIII

[Fe‘ilâtün Fe‘ilâtün Fe‘ilâtün Fe‘ilün]

Farz-ı ‘ayn oldı bize hamd-ı Hudāvend-i ahed
K’oldı şeh kişver-i Keyhusreve Hân Pîr Aḫmed

Mülke kılduḫda sefer o sene-i hicretten
Râst sekiz yüz ile yetmişe yitmişdi ‘aded

Ol şehinşâh-ı felek-ḫadr u melek-şüret kim
Eyledi tal‘atı nūrına meh ü mihr ḫased

Muşḫaf-ı ḫüsninüñ âyâtına kıldıḫca nazar
Tıfl-i mekteb gibi ḫayretde ḫalur pîr-i ḫired

Şüret-i fâtiḫa-i ḫüsnine ḫırz olmag için

الله الصمد okuram قل هو الله احد

N’ola İskender-i devrân dir isem k’olmuşdur
Ḥükmi dīvârı zamân fitnesi ye‘cücine sedd

Gören ol ḫınk-ı felek-seyr ile seyr itdüğini
Meh-i tâbâna mekân oldı şanur burc-ı esed

Hem saḫâvetde ider defter-i Ḥâtemleri tayy
Hem şecâ‘atde kıılır ḫamle-i Rüstemleri red

Devlet ol mülke ki bir sencileyin mâliki var
Baḫt ol şâha ki olupdur mesned

IX

[fe‘ilātün mefā‘ilün fe‘ilün]

Sensin ol Āşaf-ı Süleymān-ķahr
Ki bulunmaz saña nazır ü ‘adil

ķahruñuñ ķahramānidur eflāk
Luťf ile ‘uñfin eyledi tebdil

Yaraşur bārgāh-ı devletüne
Olsa cārüb şehper-i Cibril

ķadrüne nisbet āsumān nāzil
Cūduña nisbet āfitāb baķil

Lafz-ı ‘azbuñ me‘ānī ehline
Çeşme-i Selsebīli itdi sebil

Şoffana çarķdur kemīne kemer
Ol kemerde ķamer durur ķandil

ķatre luťfuñ ķatında çeşme-i Hızır
Zerre cūduñ ķatında hū‘ān-ı Hālil

Bişnev ey şehriyār-ı şehr-i kerem
Vaşf-ı hāli mücerredāna taťvıl

مفلس بی نوا و تجریدم

نیست دنیا و یم قلیل و کثیر

İrişür hâşş u ‘āma in‘āmuñ
Beni daħi bu ikinüñ biri bil

Ḥamdüli’llāh şehā ki bilürsin
Her kişi hālını refiķ ü ḥalil

Nazar-ı merḥamet ger itmez iseñ
Geçdi ‘ömr-i ‘aziz ḥ‘ār u zelil

Ḳalması şabr kıлмаğa tākāt
Nice nice ta‘allül ü ta‘lil

Ḥayrdur çünki ey ḥıdīv-i kerem
Ḥayr işi işlemek gerek ta‘cıl

Eyle sa‘y-ı cemil tā bulasın
Yār-i kıdemde ecr-i cezil

Sen sebeb ol o rızķ-ı maḳsūma
Ki Ḥudāvend-i ‘ālem oldu kefil

حسبنا الله وحده و كفى
انه خير ناصر و خير

Ḥaşr irişince ḥālümü dir isem
Biñde birisi olmaya tafşil

‘Ömrün olsuñ kemāl-i ḥaşmet ile
İmtidād-ı zamāne gibi tāvil

Şikem-i ehl-i hâcet ide du'â
Müstecâb eyleye Hudâ-yı Celîl

Hâşıl olsun cemî'-i maşşûduñ
İtmedin himmet itmege tafđil

X

[Fā'îlâtün Fā'îlâtün Fā'îlâtün Fā'îlün]

Husrev-i mülk-i mürüvvet dâver-i 'âlem-penâh
 Āfitâb-ı evc-i devlet sâye-i luṭf-ı îlâh

Ḳal'a-i cāhuñda kemter pāsban Keyvāndur
 H'ân-ı iḳbālünde kemter ḳurşa ḳurş-ı mihr ü mâh

Nisbet itmiş sihr ile luṭfuñ nesîmine özin
 Ol günâhiy-çün ḳılur bād-ı seḫergeh her gün âh

Hınk-ı gerdün-gerd ile seyyāreveş seyr eyleseñ
 Devlet ü baḫt u şeref öñünce olur peyk-i râh

Cūd u cāh ile irişdi şöhretüñ bir ḫadde kim
 Ḥâtem ü Behrām-ı gūruñ şöhreti oldı tebâh

Olmadı teşvîş-i Fir'avn-ı ḫavâdisden emîn
 Her kime kim ferr-i 'avnuñ olmadı püşt u penâh

Şehriyâra ḳandı luṭfuñ ḳandına çün ḫâşş u 'âm
 N'ola biz ḳullara hem luṭf eyler isen gâh gâh

Baḫr-i medḫüñde Nizâmîye nazar ḳıl Husrevâ
 Dürr-i luṭfuñ isteyüp baḫrî gibi eyler şinâh

Nice kim ferrâş-ı çâpük-şive-i leyl ü nehâr
 Geh döşeye ferş-i 'anber geh ṫuta çetr-i siyâh

Devlet ü iķbāl ü ‘izz ü Őevket ile her zamān
Őaĥn-ı taĥt u baĥt u etr-i ĥayre olsun pādiŐāĥ

Saĥna dūŐmen olanuĥ olsun libāsi dā’imā
Tende taŐĥıf-i ķabā baŐında maķlūb-ı kūlāĥ

XI

[Fâ'îlâtün Fâ'îlâtün Fâ'îlâtün Fâ'îlün]

Ey Tehemten-ten Sikender-der hıdîv-i rûzgâr
V'ey mü'eyyed-yed muzaffer-fer emîr-kâmkâr

Sür'at ile yelse bin yıl yel gibi fülk-i felek
Bulmaya câh u celâlün baħrına ħadd u kenâr

Şehriyâr-ı şehri rif'at Āşaf-ı Cem-mertebet
Āfitâb-ı evc-i devlet sâye-i Perverdigâr

Ey Muħammed-hilm ü Haydar-ilm ü 'Ömer-ma'celet
V'ey Ĥasan-ħulķ u Ĥüseyn-aħlâķ u nûr-ı Girdgâr

Tîĝ-i berķ-âsân ile 'âlî-cenâbuñ vaşfidur

لا فتى الا الى على لا سيف الا ذو الفقار

Unuduldı ħatm olaldan sende cûd u şafderî
Ĥatem ü Behrâm u Zâl u Rüstem ü İsfendiyâr

Na'l-i sümm-i esbüñe beñzetmese özin hilâl
Olmaz idi gûşe-i gûş-ı felekde gûşvâr

Ĥulluĝuñ ile Süleymân olmaĝı 'arz itseler
'Āķıl oldur kim senüñ Ĥulluĝuñ eyler iħtiyâr

Südde-i bâb-ı sebîlüñ mesken-i erbâb-ı fażl
Şoffa-i şaff-ı ni'âlün menzil-i şadr-ı kibâr

İtlerüñ ayağına dün dün de aylar sîm atar
İşigüñ toprağına gün günde eyler zer nisâr

Leşker-i düşmen ne deñlü çoğ ise yıldız gibi
Âfitâb-ı şal'atuñ gördükde olur târmâr

Nice kim erbâb-ı cehlün nîk-ı h'âhidur felek
Nice kim ashâb-ı 'ilmün düşmenidür rûzgâr

Mihnet ü renc ile 'izz ü baht ile olsuñ müdâm
Nîk-ı h'âhuñ tâcdâr u kîne-ı h'âhuñ tâcı dar

Hağ te'âlâ devletüñ pâyende kılsuñ Husrevâ
Bu Nizâmî bendeñe budur du'â leyl ü nehâr

GAZELLER

1

[Fâ'îlâtün Fâ'îlâtün Fâ'îlâtün Fâ'îlün]

Cân u dildür sen meh-i bedrüñ mekânı dâ'imâ
Ol sebebdendirler ey dilber saña Bedrü'd-dücâ

Va' desine hecrünüñ gâyetde cân eyler hâsed
K'andan artuk kimseye 'âlemde itmezsın vefâ

Dil ham-ı zülfüñde vaşl ister niçün olmaz kabûl
Çün şeb-i Kıadr içre dirler müstecâb olur du'â

Şefkat itdüğinden acır sâğar-ı şahbâ beni
İçi yandüğünden ağlar şem'-i cem'-ârâ baña

Ağzuñı öpsem didükçe sen şorarsın la'lüñi
Yoğ yire ben hastenüñ cânına eylersin cefâ

'Aşıkun boynına kol şalmağ günehdür dir iseñ
Sen günâhından kayurma tola benüm boynuma

Gerd-i râhuñ ger ire Firdevse hüriler diye
Merhabâ ey tütü-yı çeşme-i devlet merhabâ

Leblerüñ üstinde düşmişdür gözüñ gâyetde hûb
Hûb olur heyvâ-yı şirîn üzre kim bādâm ola

Yaşuñuñ bārân komışlardur Nizâmî adını
Hağ dimişler تنزل الاسما من صوب السما

2

[Fe‘ilātün Fe‘ilātün Fe‘ilātün Fe‘ilün]

İtmedin seyl-i fenā ‘ömr diyārını ħarāb

خذ من من العيش نصيباً و من العمر نصاب

فتح باب حرم عيش زميخانه طلب

رحم الله لمن علمني فتح الباب

‘Ayş it ey ‘aşık-ı şeydā ki bahār irdi yine

زين الروضة كالجنة بالورد و طاب

Göñlüñi bencileyin bir büte vir kim diyeler

يسر الله لمن اعتقه حسن مآب

سرو نازی که زر خاره تو روز شود

لو تجلی لك فی الظلمة من غیر حجاب

ازغش اینجا بجان من دلسوخته است

لو وضعنا اثرأ مه علی الصخر لذاب

Baña senden ġam u endūh u ġinā oldı naşīb

قسمتی منك بلاء و عناء و عذاب

کنج سودای تو در کنج دلم معتکف است

مسکن الکنز و مأوی خراب و بیاب

Miḥnet-i hecre Nizāmī nice bir eyleye şabr

سادتی احترق القلب بشوق الاصحاب

3

[Fā'îlâtün Fā'îlâtün Fā'îlâtün Fā'îlün]

Nice feryād itmesün derd ile miskîn 'andelîb
Kimse görmez çün ḥabîbine raķîbinden ķarîb

Ravza-i cennet cemālũñ gülşeninden bir varak
Āteş-i düzaḥ firāķuñ sūzişinden bir lehîb

Yüzüñi kim görse aydur الصّلا اهل الصّلوّة
Zülfüñe kim baksa dir kim الصّليب اهل الصّليب

Sünbülũñ tarafında ruḥsāruñ benefş altında gül
Ĝabġabuñ üzre zenaḥdānuñ turunc üstinde sîb

Ĝabġabuñ luṭfindan āġāḥ olmayan بئس الغيى
Leblerũñ vaşfında ser-gerdān olan نعم اللبيب

Dem-be-dem kūyuñda āḥ itsem ta'accüb itme kim
Ĝülsitān içinde olmaz nāle-i bülbül ġarîb

Burc-ı ḥāverden 'ivaздur zülfüñ ey ķāfir-nijād
Çāḥ-ı Bābilden beterdür çeşmũñ ey cādũ-firîb

Aydum ey cefā ki geçdi 'ömr ü irişdi ecel
Dün geçerdi yār gördüm çün 'aķîbinden raķîb

Ey Niżāmî cur'a her dā'im naşîb-i ḥāk olur
Ḥāk-i rāḥ ol cur'a-i vaşlından isterseñ naşîb

4

[Mef[‘]ülü fâ[‘]ilâtü mefâ[‘]ilü fâ[‘]ilün]

Çanum dökerse ğamzelerüñ ey perî-şifat
Şîrîn lebüñden eyle mu‘ayyen aña diyet

Ğamzeñ gelürse kaçduma ehlâ vü merhabâ
La[‘]lün içerse çanumı şahhâ vü ‘âfiyet

Ten kaldı ğâret itmedüĝi gözlerüñ hemîn
Gör nice kara çölde kodı beni ‘âkıbet

İRmez bisâţ-ı kurba göñül kimse sa‘y ile
Devlet anuñ ki tãli‘i eyler mu‘âvenet

Eflâke irdi âhı Nizâmîñüñ ey ‘aceb
Niçün işitmez ol meh-i hürşîd-menzilet

5

[Fâ‘ilâtün Fâ‘ilâtün Fâ‘ilâtün Fâ‘ilün]

Şaçdı kâfûr üzre ‘anber kâkül-i müşkîn-i dost
İtdi cân mülkin musahhar kâkül-i müşkîn-i dost

Örtmez idi zulmet-i küfr ile imân yüzini
Ger degülmeseydi kâfir kâkül-i müşkîn-i dost

İtdi etrâfı münevver çehre-i gülgün-ı yâr
Kıldı âfâkı mu‘aţtar kâkül-i müşkîn-i dost

İrişürdi ey gönül ser-rişte-i maşşûde el
Olsa el virmek müyesser kâkül-i müşkîn-i dost

Çıkşa zülfi gibi başından ‘aceb olmaya kim
Boynına şalınmağ ister kâkül-i müşkîn-i dost

Zülfi ile çıkdığı-çün başa ‘ilm-i fitnede
Oldı mülk-i hüsne server kâkül-i müşkîn-i dost

Ayağına düşüben yüz sürdügi-çün dem-be-dem
Oldı cân farkına efsar kâkül-i müşkîn-i dost

Müntehâ kâddinüñ üstinde Nizâmî toğrusı
Sidre tãvusına beñzer kâkül-i müşkîn-i dost

6

[Fā'ilātün Fā'ilātün Fā'ilātün Fā'ilün]

Hatt-ı reyhān kim tolanmışdur gülistānı dürüst
Hāledür kim devr idüpdür mäh-ı tābānı dürüst

Dāne-i hāl-i siyāhı yār-ı gendüm-gūnumuñ
Odlara yandurdı ğamdan hırmen-i cānı dürüst

Çorçaram öldürmege 'ahd itdüğinden beni kim
Bulmadum 'ālemde bir 'ahdı vü peymānı dürüst

Mürşid olmaz muşhaf-ı hüsnuñ revān itmezse şeyh
Kim imān eyler anı bilmez çü Qur'ānı dürüst

Meh ne lāf eyler senüñle h'ān-ı hüsni açmağda kim
Gezmedük kapu kıomaz bulınca bir nānı dürüst

Beni gördükçe senüñle mihr idüp n'eyler raķīb
Cān virürken kıāfirüñ hōd olmaz imānı dürüst

Hānķāh içinde itseñ āstīn-efşān-ı semā'
Kalmaya bir hırķa ehlinüñ girībānı dürüst

Tiz ider şirīn lebüñe şeyh dendān-ı tama'
Gerçi kim bir dāne yok ağzında dendānı dürüst

Göñlini yıķma Nizāmīnūñ ki yapılmaz daħi
Şişe kim uşansa kimdür eyleyen anı dürüst

7

[Mefâ'îlün fe'îlâtün mefâ'îlün fe'îlün]

Ƙılalı sâķî-i bezm-i ezel şalâ-yı ƙadeĥ
Göñül ider heves-i cām u cān hevâ-yı ƙadeĥ

Şadâ-yı çeng ü şafâ-yı şarâbı ĥoş gör kim
Şadâ şadâ-yı nağamdur şafâ şafâ-yı ƙadeĥ

Raķîb yüzini görmek şarâb-ı la'îlün için
‘Aceb midür ki cehennem olur cezâ-yı ƙadeĥ

Cemâl-i sâķî ile revnaķ u şafâ bulalı
Mükedder eyledi cām-ı cihân-nümâyı ƙadeĥ

Cihân diler ki ƙadeĥ tuta bezm-i ‘ışķuñda
Ki eyledi şafaķı bâde gibi ay-ı ƙadeĥ

Şafâ bulalı şarâb ile tâl‘atuñ bildüm
Ki cānlar âyînesine virür cilâyı ƙadeĥ

Nizâmî ģamzeñ ile leblerüñi yād ideli
Du‘â-yı seyfi oķur ģâh geh du‘â-yı ƙadeĥ

8

[Mefâ'îlün mefâ'îlün fe'ülün]

Didüñ itmeyem ayruḡ zılm ü bî-dād
Mübārek oldı andan itdüñ āzād

Çü kesdi başını murḡ-ı esîrüñ
Gerekse çözsün ayaḡını şayyād

Ne aşşı Husrevüñ acıduḡından
Çü şîrîn cāndan ayru düşdi Ferhād

Raḡībüñ ben tuturken dökme ḡanın
Beni öldürüp itme düşmeni şād

Perîler yiri dirler çeşme olur
Gözümnden gitme bir dem ey perî-zād

Ne yoldur 'ıḡḡuñuñ yolu ki anda
Ġam u derd ü belā vü ḡuşşadur zād

Cihānuñ şādîsi girmez gözine
Olaldan göñlümüz 'ıḡḡuñla mu'tād

Nizāmî aduñı şanuñı terk it
Cihān içinde ḡo sen daḡı bir ad

9

[Fâ'îlâtün Fâ'îlâtün Fâ'îlâtün Fâ'îlün]

Her nesîm-i cān-fezā k'ol zülf-i pür-çînden çıkar
Şermsār eyler koḡusı müşki kim Çînden çıkar

Sögdüğüñce çıkmadı dilden ḡayāli zülfüñüñ
Gerçi dirler yahşi söz ile yılan inden çıkar

Yāri benden yaranuñ çıkmaz ḡayāli sîneden
Dîni yok kâfir degüldür dūzaḡ içinden çıkar

Çün yüzüñ dîndür n'ola ḡaṡṡuña kâfir dir isem
Kâfir olur şübhesiz şol kimse kim dînden çıkar

Dîdeden çıkısa leb ü dendānı yāruñ hecr ile
La'l u dürri 'ālemüñ çeşm-i cihān-bînden çıkar

Rāh-ı vaşl añ didi 'āşık çıkdı la'linden cevāb
Ya'nî dir 'āşık bu yolda cān-ı şîrînden çıkar

Ey Nizāmî umma yāruñ çîn-i zülfinden ḡalāş
Kim görüpdür peşşeyi kim çeng-i şāhinden çıkar

10

[Fe‘ilâtün Fe‘ilâtün Fe‘ilâtün Fe‘ilün]

Gün yüzüñ görmeyeliden ki günüm dün gibidür
Baña biñ yılca gelür gerçi saña dün gibidür

Rûz u şeb zülf ü ruħuñ fikri enîsüm olalı
Ne gicem giceye beñzer ne günüm gün gibidür

Şād u mâtem ki firākuñ baña maḥşüş degül
Ki dimişler qara gün il ile dügün gibidür

Sen zer ü sîm ile şayd olduĝuñı işideli
Gözlerüm gümüşe döndi yüzüm altun gibidür

Yandurup yaşumı dökse ne ‘aceb zülf ü ruħuñ
Ki biri āteşe beñzer biri dütün gibidür

Gitse gözümde olur gözüme ‘ālem qarañu
Ol ki alnı aya beñzer yañaĝı gün gibidür

Ey Nizāmî lebi üstindeki ḥāl ol şanemüñ
Ğuşşadan ‘aşığı cânındaĝı dügün gibidür

11

[Mefâ'îlün fe'îlâtün mefâ'îlün fe'îlün]

Tebessümiyle nigārum ki atlı-i merdüm ider
Bu hāsteyi daı öldür disem tebessüm ider

Raıb hālüme niün teraum eylemeye
Ki görse hālümi kāfir daı teraum ider

Belā vü minet ü derd ü am ile 'ay iderem
Kimüñ ki bu adar esbābı var tena'um ider

Yüzüñde zülfüñi gördi vü didi hāste göñül
Ne sāyedür bu ki mihr üstine teaddüm ider

apuñı koyup eger Ka'be apusına varam
Harem hāmāmeleri oturunca um um ider

Nazarda 'arızuñı görmeyüp şuya baaram
Kimüñ ki eline şü girmeye teyemmüm ider

Nizāmıye yüzüñ açsañ harāb ü bī-hūd olur
Güneş tülü' idicek zerre kendüzin güm ider

12

[Mefâ'îlün mefâ'îlün fe'ülün]

Nigārā sensüz olan dem ne demdür
Dem-i derd ü ğam u vaqt-i nedemdür

Boyuñ Ƨübā lebüñdür Āb-ı Kevser
Özüñ ħürî yüzüñ Bāğ-ı İremdür

Göñül zülf ü dehānuñ dāl u mīmin
Ƨaçan kim görse aydur dem bu demdür

Ƨaşuñ mihrābına ger secde kılmaz
Hilālüñ Ƨaddi niçün böyle ħamdur

Müseccel şacı Dāvūdî zırıldur
Mu'anber zülfî 'Abbāsî 'alemdür

'Aceb mi yār benden 'ār iderse
Ki ben ğāyet ħaķır ol muħteremdür

Ayağ başmış ki Ƨanum dōke dilber
Bi-ħamdi'llāh yine demdür Ƨademdür

Nizāmî nazmuñı ağz ile ħatm it
Ki Ƨamu nesnenüñ şonı 'ademdür

13

[Fâ'îlâtün Fâ'îlâtün Fâ'îlâtün Fâ'îlün]

Lezzet-i rûh-ı revānuñ la'l-i pür-pūşındadır
Fitnesi āhır zamānuñ çeşm-i medhūşındadır

Gūşesinde māhuñ eyler hūşe-i Pervīne ta'n
Gūşvārıdır ki dildāruñ bināgūşındadır

Çünkü her şeyden tecellî sensin ey dilber iden
Kānde kim baksam cemālūñ gözlerüm tuşındadır

Hızrdur k'anuñ maqāmıdır leb-i Āb-ı Hayāt
Haṭṭ-ı sebzi kim kenār-ı çeşme-i nūşındadır

Kaşlaruñ mihrābını görse birağur dideden
Zāhid ol seccāde-i peşmīni kim dūşındadır

Ṭurra-i ruhsārına baķup temāşā it göñül
Rūmī-i rūzı ki hindū-yı şeb āgūşındadır

Kulağūnda olsun ey dilber Nizāmī sözi kim
Yaraşur sīmīn-beden dilberlerūñ gūşındadır

14

[Fe‘ilâtün Fe‘ilâtün Fe‘ilâtün Fe‘ilün]

Şemse-i şemse irür haclet ü şerm aya düşer
Çün yüzüñ şa‘şa‘ası tāk-ı mu‘allāya düşer

Her ki leylī şaçuñ āşüftesidür nāfe-şifat
Post-pūş olur u Mecnūn gibi şahrāya düşer

Ġamzesin ister-iseñ düş zeķanı çāhına kim
Sehm-i a‘lāya iren kadḥ-i mu‘allāya düşer

Nice kim ğamzelerüñ ķanumı dōkmek dileye
Zülfüñ ayaĝa düşüp gözlerüñ araya düşer

Dişlerüñ ‘aksi kaçan kim düşe gülgün lebüñe
Beñzer ol jāleye kim lāle-i ḥamrāya düşer

Āşiyān-ı ser-i zülfüñde çü gördi zeķanuñ
Daḥi dil murĝı kaçan beyze-i beyzāya düşer

Her ne zāhid ki leb-ā-leb lebi cāmını görür
Dürd-i bī-derdi ķoyup şāfi-i şahbāya düşer

İrem-i vaşla Nizāmī didüm āsān ire mi
Didi bedrāya irem dir ise bed-rāya düşer

15

[Mefâ'îlün mefâ'îlün fe'ülün]

Şol iki ruḥ ki şem^ç-i kün-fekāndur
İki aydur ki gözümnden nihāndur

Ele cān virmek ile girse vaşluñ
Be kız ucuz degüldür rāyegāndur

Yaraşur kirpigüñ қаşuñ gözüñle
Ki bu tîr ü kemān ol Türkmāndur

Dehānuñ yoқluğu қаṭ^çi degüldür
Arada söz daḥi var kim gümāndur

Dehānuñla bilüñ sırrına vāqıf
Ḥudā-yı bî-nişān u gayb-dāndur

Ne hoş ṭāvus durur zülfüñ nigārā
Ki menzil-gāhı ṭarf-ı gülsitāndur

Қаşuñ ser-nāme-i ḥüsn ü melāḥat
Gözüñ ser-fitne-i āḥir-zamāndur

Senüñ bir baḥrdur 'ıṣkuñ ki cānā
Anuñ kemter ḥabābı āsümāndur

Қара топрақча қадрүн yoқ Nizāmī
Egerçi sözlerüñ āb-ı revāndur

16

[Fe‘ilâtün Fe‘ilâtün Fe‘ilâtün Fe‘ilün]

Yüzüñe ehl-i nażar cennet-i a‘lā didiler
Hüsnüñe pertev-i envār-ı tecellā didiler

Zāhidüñ yüzüñe baķmadugını işidicek
Pertev-i şemsi n’ider dīde-i a‘mā didiler

Gördiler beni maķalleñde melāmet ehli
Vāy ne bulmuş yirin ehluhu maķallā didiler

Dāyeler mehd-i melāķatde yüzüñe baķıcaķ
Halk-ı ‘ālem ķamu bu tıfla tufeylā didiler

Ehl-i ma‘nā göricek şūretüñ āyīnesini
Hak bilür kim n’ola bu şūrete ma‘nā didiler

Halk artuķ yana cennetde cehennemden eger
Saņa fi’l-cümle müşābih ola hūrī didiler

Ey Nizāmī göricek nazmuñı erbāb-ı nażar
Yaraşur saņa mürīd olmağa şeyhī didiler

17

[Mef'ülü fâ'ilâtü mefâ'ilü fâ'ilün]

Dāg-ı ğamuñ ki mihr ü maḥabbet nişānıdır
Sīnemde şaqlaram ki sa'ādet nişānıdır

Ḳaddün ḳıyāma gelse firāḳuñ düşer dile
Zīrā ḳıyām-ı fitne ḳıyāmet nişānıdır

İşḳuñ nişānesin baña her kim şorar direm
Başda belā vü dilde medāmet nişānıdır

Ḳaddüm muḳavves olalı hecrüñle cān u dil
Āmāc-ı ğamda tīr-i melāmet nişānıdır

Şād ol Nizāmī saña itüm didüğine yār
Çün ḥürmet ehl-i zillete devlet nişānıdır

18

[Fe‘ilâtün Fe‘ilâtün Fe‘ilâtün Fe‘ilün]

Müjde ey hâtır-ı pejmürde ki dilber geliser
Cân serîrine emîr olmağa server geliser

Yine dil bülbüli başladı figân eylemege
Meger ol serv-i gül-endâm u semen-ber geliser

Nefes-i bād-ı şabā ğāliye-sā oldı meger
K’ol şaçı nāfe-i ter zülfi mu‘anber geliser

Gidiser miḥnet ü derd ü ğam u endūh u belā
Yirine rāḥat u şādî vü şafālar geliser

Şeb-i firḫat geçiser miḥnet-i hicrān gidiser
Şubḥ-ı vaşl irişiser mihr-i münevver geliser

Nice bir sa‘y ideyin vaşluña irişmek için
Dem-i fiṭratda ne kim oldı muḫadder geliser

Sen nigār ile Nizāmî gibi ‘ālemde daḫi
Şanemā şanma ki bir bî-dil ü dilber geliser

19

[Fe‘ilâtün Fe‘ilâtün Fe‘ilâtün Fe‘ilün]

Dil ki hicrānuñ ile h̄aste vü dermānde yatur
Derd ile hem-dem olup h̄asret-i dermānda yatur

Künc-i qalbümde vaṭan ṭutdı h̄ayāl-i dehenüñ
Bildi kim genc-i nihān gūşe-i vīrānda yatur

Āferīn h̄āl-i siyekār-ı cefā-pīşeñe kim
Berg-i nesrīn düşünüp şahn-ı gülistānda yatur

Şöyle mecrūh̄ durur gāmzeñ oqından ki göñül
Ḳana müstağraq olup feh̄m idemez Ḳanda yatur

Dil şaçuña irüben daḫi ḳarār itdügi bu
Gice her ḳande kim irürse garīb anda yatur

‘Ārīzuñ üzre yatur ṭurre-i zülf-i siyeküñ
Şan Bilāl-i Ḥabeşī ravza-i Rıdvānda yatur

Vuşlatuñ nūrına irişmedügi h̄asretile
Bu Nizāmī şanemā āteş-i hicrānda yatur

20

[Fâ'îlâtün Fâ'îlâtün Fâ'îlâtün Fâ'îlün]

Burka'ından cān u dil mihrin ğamām-ı ğam tutar
 Perdeden çık kim cemālūñ 'ālemi ħurrem tutar

Veh ne zālimdür kaşuñ kim götürür bî-ictināb
 Ol kadar bār-ı tazallum kim bilini ħam tutar

Gözüme tuş olıcağ yüzi ħayādan dürr döker
 Gör nice nāzūkdür ol yüz kim bulutdan nem tutar

Göreliden dāl-i zūlfūñle dehānuñ mīmīni
 Şofī-i āşūfte vü şeydāyı her dem dem tutar

Gördügince ben za'îfi saña kağı eyler raķīb
 İt süñük gördükde kaçan aĝzını epsem tutar

Zūlf-i kâfir-kîşi kim düşmiş leb-i cān-baĥşına
 Şanki sulţān-ı Ĥabeşdür elde cām-ı Cem tutar

Ĥulķ ile el-bir idüp tutdı cemālūñ 'ālemi
 Toĝrı dirler ittifaķ itse kişi 'ālem tutar

Vuşlatuñ 'ıdine irem diyü sen 'isī-demüñ
 Yıllar olmışdur ki göñlüm rûze-i Meryem tutar

Aĝzuñuñ luţfını yād itse Nizāmī şād olur
 Gör ne eblehdür ki göñlin yok yire ħurrem tutar

21

[Fâ'îlâtün Fâ'îlâtün Fâ'îlâtün Fâ'îlün]

Şol perî-peyker ki dil zülf-i perîşânındadır
Âyet-i hüsn ü melâhat ol perî-şânındadır

Selsebîlün luţfi vü Âb-ı Hayātuñ Lezzeti
Kevserüñ hâşiyyeti la'î-i dür-efşânındadır

‘Anberîn hâlün leb-i la'îlünde ey sîmîn-beden
Dâg-ı hasretdür ki ben dil-ğastenüñ cânındadır

Cennete girmezse kâfirler nigârâ zülfüñüñ
Bes ne yüzden meskeni hüsnüñ gülistânındadır

Gevheri eyler hacîl yâkûtı kılur şermsâr
Ol leţâfet kim leb-i la'îyle dendânındadır

Zülfinüñ çevgânına başını top itmek gerek
Her kişi k'ol şehsüvâruñ ‘ışkı meydândadır

Hey di bî-dîn ıturraña şâhâ Nizâmî ğastenüñ
Cânını zulm ile aldı kaşdı imânındadır

22

[Fe'îlâtün Fe'îlâtün Fe'îlâtün Fe'îlün]

Ayağũñ altına her kim yüzini hāk eyler
Gün gibi kendüyi t̄ac-ı ser-i eflāk eyler

Zerrece bulmaduğundan dehenũñ sırrına rāh
Ġonce dil-teng oluban yaķasını çāk eyler

Leb ü dendānuña baķduķca gider ġuşşā vü ġam
Dürr ü yāķũta nazār cānı feraħ-nāk eyler

Zülfũñũñ t̄abını men' itdüġi āb-ı dehenũñ
Bu ki bī-tāķat u zor ef'iyi tiryāk eyler

Ṭutuban elde gözüm merdümi cārũb-ı müje
Ġayrıdan gözlerümüñ ġüşesini pāk eyler

Dile endũh u ġam ol ṭurre-i bī-dīnden irür
Cāna cevr ü sitem ol ġamze-i bī-bāk eyler

Zāhid ol ṭurre vü ruħsārı Nizāmī ne bilür
Giceden gündüzi a'mā kaçan idrāk eyler

23

[Fâ'îlâtün Fâ'îlâtün Fâ'îlâtün Fâ'îlün]

Haṭṭuñ ol pîrûzedür kim la'l-i nâb üstindedür

Leblerüñ ol la'l kim dürr-i hoşâb üstindedür

Yüzüñ üstinde vaṭan ṭutsa gözüñ olmaz 'aceb

Menzil-i Mirrîh ki dirlar âfitâb üstindedür

Çeşm-i giryânumda ey dilber ḥayâli ḳaddünüñ

Bir niḥâl-i tâzedür kim cûy-ı âb üstindedür

Kâmetüm ol dâle dönmişdür ki derd altındadır

Gözlerüm şol 'ayna beñzer kim 'azâb üstindedür

Ḥâk ol ey dil pertev-i ḥüsninden istersen naşîb

K'âfitâbuñ tâbına menzil türâb üstindedür

Zülf ü ebrûnı görenler dir hezârân âferîn

Ol mu'anber çetr kim müşkîn tınâb üstindedür

Ey Niḫâmî vaşla şâd olma vü hicrâna melûl

Kâ'inâtuñ ḥâli çünkim inḳılâb üstindedür

24

[Fā'îlâtün Fā'îlâtün Fā'îlâtün Fā'îlün]

Gözlerüñe fitne vü āşübı ol kaş andurur
Şüh u feṭṭān merdüm-i ser-meste savaş andurur

Göñlüme cān kaṭı göñlüñden şikāyetler kıılır
Gör nice bî-âḳldur dīvāneye taş andurur

Dil şeb-i hicrānda kūyuñ itlerini yād ider
Yalnızlık ḥasteye ḡurbetde yoldaş andurur

Gözlerüm ḥālını 'arz it ey şabā ol şāha kim
Ḥālını sakkālaruñ sultāna ferrāş andurur

Ḥüsn-i Leylidür viren Mecnūna Mevlādan haber
Naḳş-ı dil-keş ma'rifet ehline naḳḳāş andurur

Çarḥa cevır ol ḡamze-i ḡammāz u hūn-rîz öḡredür
Dehr ḳahr ol çeşm-i ḳāfir-kîş ü ḳallāş andurur

Āferîn eyler Nizāmî gördüḡince ḥüsnüñi
Süret-i mevzūn nazār ehline sābāş andurur

25

[Fâ'îlâtün Fâ'îlâtün Fâ'îlâtün Fâ'îlün]

Her seher kim şâh-ı encüm maşrıķı mesken tutar

La'l-i nâbuñ yâdına câm-ı meyi rûşen tutar

Âteş-i ruhsâre şalmış 'ūd-ı hâlinden buhūr

Zengî-i zülf-i siyâhı üstine dâmen tutar

Yüzüñe gözükmek için şaķlar ey cân cümlesin

Merdüm-i çeşmüm elinde bunca kim sūzen tutar

Yaşum aķduđına niçün luţf u yâ ķahr eylemez

Çün müneccim hayr u şerri cümle emcümnden tutar

Uştur-ı sermest eger götürse hicrânuñ yükin

Zülf ü hâlün gibi kâfir cenneti mesken tutar

Haddi devrinde Nizâmî tutduğı kûyın vaţan

Bu ki gül vaķtinde bülbül gülşeni mesken tutar

26

[Fā'îlâtün Fā'îlâtün Fā'îlâtün Fā'îlün]

Ṭolaşup dil zülfüñe çāh-ı zenaḥdāndan kaçār
Rîsmān bulan kişi elbette zindāndan kaçār

Görse yüzüñ muşḥafın zāhid qarār itmez gider
Ġālibā şeytāndur ol kāfir ki Ḳur'āndan kaçār

‘Aql kūy-ı ‘ışqdan niçün kaçār didüm didi
Rüstāya şehr içi zindān gelür andan kaçār

Kūy-ı yāre ta'n-ı düşmenden kaçan varur kaçan
Ka'beye varmaz şu kim ḥār-ı muğaylāndan kaçār

Tîg alup gelür güneş senüñle ceng-i ḥüsne lîk
Ḳorkusından dîtrer endāmı vü meydāndan kaçār

Ol leb ü ḥad ile kaçsa eşk ü āhumdan ne tañ
Kimde kim var şem' ü şekker bād u bārāndan kaçār

Ey Nizāmî ol şanemden kaçsa zāhid tañ degül
Neylesün ḥuffāşdur ḥürşid-i tībāndan kaçār

27

[Fe'îlâtün Fe'îlâtün Fe'îlâtün Fe'îlün]

Her seher-geh ki şabâ taraf-ı gülistândan eser
Cân dimâgına irer nûkhet-i cānāndan eṣer

Rûz-ı Nevrûz u şeb-i Kādri bir arada görür
Her kim ol turre vü ruhsâr-ı dilârâya irer

Nice bir perdede pinhân idesin tal'atuñı
Yüzüñ ayına naẓar kılsa ne zarr ehl-i naẓar

Merhem-i luṭf ile ol la'lı müdāvālar ider
Nitekim ğam-zedeler sînesin ol ğamze deler

Dilüñi lezzet ile şekkere nisbet idenüñ
Olsu ey mıṣr-ı melâḥat dili ağızında şeker

Zülfi yüzine baş urduğın dil gördi didi
Görüñ ol hindü-yı bed-mezhebi kim oda tıpar

Ĝamzeñ oğları kaçan iriṣe cānuma diyü
Bu Nizāmî gözedür anca ki cānına geçer

28

[Fā'ilātün Fā'ilātün Fā'ilātün Fā'ilün]

Göñlini 'āşıkларуñ bu zülf-i 'anber-reng alur
Cānını bī-dillerün ol çeşm-i şūh u şeng alur

Yār nemdür didügüm-çün göñlümi jengār-ı gam
Tıtsa olmaya 'aceb k'āyīne nemden jeng alur

Zühre k̄anūn u güneş def depredür āheng için
Çengine ol muṭrıb-ı meh-çehre çünkim çeng alur

Göñlin alam diyü leb virme raḳībün ağzına
Kim virür yāḳūtı vü bī-ḳadr ü ḳıymet seng alur

Luṭf-ı haddünden şikest āyīne-i Çīnī bulur
Naḳş-ı ḥüsnüñden hacālet nüṣḥa-i Erjeng alur

Dil ki kana boyanur sīnemde yüzüñ şevḳi-le
Kān içinde la'le beñzer kim güneşden reng alur

Ḳande saḳlar çünki yok bir zerre yiri ḥıfz için
Bunca diller kim Nizāmī ol dehān-ı teng alur

29

[Mefâ'îlün mefâ'îlün fe'ülün]

Baňa yār itdi derd ü miḥneti yār

Banā yār itdügini itmez aġyār

Neden bî-mihrsin dirsem ider ḥıṣm

Baňa bilsem neden ḥıṣm eyler ol yār

İnanmaz miḥnet-i hecre raḳîbüñ

‘Azāb-ı ḥaṣre ḳāfir eyler inkār

Şaḳuñuñ ‘anber-i sārā ġulāmı

Gözüñe nergis-i ṣehlā perestār

Yüzüñe geldi kes zülfüñ ucını

Gerekdür dīne girse ḳaṭ‘-ı zünnār

Didüm ayaġuña düşmek olur mı

Te’emmül itdi bir dem didi duṣvār

Nizāmī çeṣm ü zülfüñ yād idicek

Olur kendü perişān göñli bīmār

30

[Mef'ülü mefâ'ilü mefâ'ilü fe'ülün]

Her sînedeki kim mihr ü maḥabbet eṣeri var
Hoş-nâle-i şeb-gîr ile âh-ı seherî var

‘İşk ehli siper tîrine yāruñ ciger eyler
Gelsün berü meydāna kimüñ kim cigeri var

Nergis nicesi gözlerüñe öyküne ey dost
Görmez mi gözüñ fitnessin āḥır başarı var

Her ḥalkada müşkîn şaçuñuñ zikrin iderler
Her güşede fettān gözüñüñ fitneleri var

‘Älemde zihî tāli‘-i ferḥuñde anuñ kim
Bir sencileyin yüzi gün alnı kameri var

Ey dürr-i girān-māye gözümünden sefer itme
Dünyā seferinüñ çü bilürsin ḥaḫarı var

Men‘ itme Nizāmî ruḥ u zülfüñ gözedürse
Kim devr-i teselsülde ḥaḫīmün nazarı var

31

[Fā'îlâtün Fā'îlâtün Fā'îlâtün Fā'îlün]

Zülfüni bād-ı şabā depredicek cān dökülür
Söze geldükçe lebüñ çeşme-i hayvān dökülür

İşiden āhumı ağlar yañağüñ devrinde
Mevsim-i gülde çü yel deprene bārān dökülür

Gelicek ğonce-lebüñ ğonce-i şādān açılır
Gülicek gül yañağüñdan gül-i handān dökülür

Dökülürse ne 'aceb hevl-i kıyāmetde nücüm
Çü gözüm yaşı firākuñda firāvān dökülür

Kesicek zülfüñ ucın yaş yerine kıan dökerem
'İşk olan yirde nice baş kesilür kıan dökülür

Ṭağıdur zülfüñi ruhsāruña bād-ı seheri
Şanki gül hırmenine sünbül ü reyḥān dökülür

Leb ü zülfüñ şıfatın yazsa Nizāmī şanemā
Nāfe-i Çin şaçılır la'l-i Bedaḥşān dökülür

32

[Mefâ'îlün fe'îlâtün mefâ'îlün fe'îlün]

Dilâ bu yolda cihânda saña güzer görünür
Ki 'aşık olana yâ şabr u yâ sefer görünür

Yüzüñ hayâli gözümde 'aceb mi ağlar isem
Ki burc-ı âbiye gelse kâmer maţar görünür

Yire ge er uţanup her gice cemâlüñden
Güneş ki ħüsn ile 'âlemde mu'teber görünür

Şu deñlü atdı gözüñ câna tîr-i ħamzelerüñ
Siper yirine hemân nâvek-i se-per görünür

Yüzüñde naķş-ı dehânuñ ħayâl ü vehm gelür
Güneş katında beli zerre ol  adar görünür

Hemîşe 'arız u  addi şîfâtıdur zîkrüñ
Nizâmî nazmuñ anuñ- ün revân u ter görünür

'Aceb mi şî'r ile 'âlemde fa r eyler iseñ
Ki 'aybı her kişinüñ kendüye kemter görünür

33

[Mef'ülü mefâ'ilü mefâ'ilü fe'ülün]

Şevkı yüzüñüñ zerreye düşse kamer eyler
Zevkı sözüñüñ zehre irişse şeker eyler

Ğamzeñ çü raķıb ile olam kaçd-ı dil itmez
Ağzı ne kadar cust ise itden hazer eyler

‘Aql u dil alup komadı ğamzeñ ki harāmī
Hem raħt u metā‘ı alur hem kaçd-ı ser eyler

Dil k’ister idi cevriñi tā kendünüñ oldı
Şimdi baña her cevri ki göñlüm diler eyler

Çeşmün gibi bir ğüşe-nişin rind-i siyeh-püş
Görmez nice kim ehl-i başiret nazār eyler

Her kişi ki kaçmak diler ol müy-miyānı
Bir kılca kılup cānını kaçdın kemer eyler

Sen şanma Nizāmī sañadur cevri raķıbüñ
Görseñ ki ħabıbe daħi ol it neler eyler

34

[Mef'ülü fâ'ilâtü mefâ'ilü fâ'ilün]

Bel bağlayup ki cūnuma aşd ol abīb ider

Nāzūk ayāl bağlar u aşd-ı ğarīb ider

O gibi ben 'abīdi özinden ba'īd idüp

Yā gibi kendüzine raībī arīb ider

Terk idüp uysa zülfüñe īmān-ı maz̄dur

Tesbīi kendüzine ki ofī alīb ider

Yīsün raīb meyve-i valı ki rūzgār

Yimiūñ iyisini oñuza naīb ider

ol deñlü ıldı āh ile zārī Nizāmī kim

Beñzer ki nālesini anuñ 'andelīb ider

35

[Fe‘ilâtün Fe‘ilâtün Fe‘ilâtün Fe‘ilün]

Yine dil murğı qadîmî vaţanuñ yâd eyler
İRmege irmez eli nâle vü feryâd eyler

Yâr kûyına çü irdüñ beni terk eyle göñül
Hayr için hacca varan bendeler âzâd eyler

Şâm-ı zülfinde dil añmaz yüzi rûmını ki üns
Her kişinüñ vaţanın kendüye Bağdâd eyler

Buq‘a-ı cevre göñüldeñ qoduğı yâr esâs
Muħkem olsun diyü ben taş ile bünyâd eyler

Beñlerüñden beni âhumdur iden derd ile dūr
Dânelerden nitelim kâhı cudâ bâd eyler

N’ola luţf ile göñül mülkini yapsañ dir isem
Başıma hışt ile seng urmağı bünyâd eyler

Ger bakup hâline handân ola ol gonce-dehen
Rûhını ‘aşık-ı sevdâ-zedenüñ şâd eyler

Dağı yanumda Nizâmî adını añmañ dir imiş
Gör ne luţf ile bu bî-çâresini yâd eyler

36

[Mefâ'îlün mefâ'îlün fe'ülün]

İrişdi qadr-i vaşla rûze-i hecr

سلام هی حتی مطلع الفجر

İtine kulluq it küyuñ dilerseñ

'İbâdet idene cennet olur ecr

کیانرا خنجر از زجرت لیکن

مرا بی زجر آن مهرو بود حجر

Demidür luṭf u iḥsân u vefâ kıl

Nice bir derd ü renc ü miḥnet ü zecr

غم آن ماهرورا منع نبود

بلای آسمانی چون بود حجر

نظامی روز حسرت بر سر آمد

بدا نور التقای مطلع الفجر

37

[Fâ'îlâtün Fâ'îlâtün Fâ'îlâtün Fâ'îlün]

Her seher-geh ağlayup bülbül tazallum gösterür

Gül anuñ ağladuğın görüp tebessüm gösterür

Luḡfına inanma bu dehrüñ ki dihḡān-ı felek

Cev şatar ma'nide vü şüretde gendüm gösterür

Ol raḡîb-i rû-siyeh niçün baña raḡm eylemez

Kim görürse ḡālûmi kâfir ṡeraḡḡum gösterür

Cân u dil şürîde vü ḡayrân olur ṡāvus-vār

Vech büstânında çün zülf u ruḡı dum gösterür

38

[Fâ'îlâtün Fâ'îlâtün Fâ'îlâtün Fâ'îlün]

Ħüsn bâzârında ŧimdi añılan azzâzdur
At meydânında arŧu ŧalınan cânbâzdur

Ol 'Alî Bâlî ŧeh-i ħübândur añma Ca'feri
Bir niħâl-i tâze biri biri serv-i nâzdur

apucı-oğlı Memînüñ gözlerinden âh âh
ŧehsüvâruñ ŧevine bin âh idersem azdur

Dilrübâlar arasında ŧüh-ı zeyrekdür Memî
Muŧafâ bâzâr-ı ħüsn içre güzel bezzâzdur

Deste-i gül çevresinde çünki bağlanur giyâh
Ey Nizâmî sen de bundan soñra aduñ yazdur

39

[Müstef'îlün Müstef'îlün Müstef'îlün Müstef'îlün]

Cânâ meleksin ya perî kim saña insân kef geçer
Gördükçe sen meh manzarı 'aql u dil ü cân kef geçer

Yâ Rab ne âdem cânısın kim görse hüsniñ ravzasın
Hür-ı cinân hayrân olur rıdvân u gılmân kef geçer

Büy-ı semen-sâ zülfüñi bād-ı şabâdan işidüp
Sünbül düşer sevdâlara hayretde reyhân kef geçer

Haṭṭuñla haddüñ göricek hacletden ey serv-i revân
Ġarḳ-ı 'araḳ olur çemen gülberg-i reyhân kef geçer

Emse Nizâmî leblerüñ kanardı ey maḥmûr-çeşm
İçmez mey ü ma'cûn yemezse mest ü hayrân kef geçer

40

[Fe‘ilâtün Fe‘ilâtün Fe‘ilâtün Fe‘ilün]

Yine ol mäh sefer ‘azmine maħmil bağlar
Ey göz ağla ki yolın kâfilenüñ kil bağlar

Göreyin heykelini kim göre se päre raķīb
Ger qolın vehm ile boynına ħamāyil bağlar

Ger muğannī bili vaşfin ide meclisde edā
Luţf için çenge birişim yerine kıl bağlar

Gözlerüñ vaşfi nigārā beni lāl itdi didüm
Didi kim bilme misin sāħir olan dil bağlar

‘Ömrini bencileyin yok yire zāyi‘ eyler
Dehenüñ naķşına her ğam-zede kim dil bağlar

Zülf-i zülfin gözüme siħr ile bağlar şanasın
Cisr çün şan‘at ile şaţta selāsil bağlar

Giceden gündüzi farķ itmek için ğāħ gehī
Şems-i ruħsāre şeb-i zülfini ħāyil bağlar

Bağlamaz itleri yerine Nizāmī seni yār
Anı ādem yerine merdüm-i cāhil bağlar

41

[Fâ'îlâtün Fâ'îlâtün Fâ'îlâtün Fâ'îlün]

İşigüñ tozın 'aceb mi tutsa çeşm-i ter 'azîz
Cevheri olan katında çün olur gevher 'azîz

Zülf ü ebrüñi 'aceb mi dutsa baş üzre gözüñ
Çün çelîpâ ile zünnârı dutar kâfir 'azîz

Götürüp başda atuñ na'lin ne fahr eyler raķîb
Çünkü efsâr ehlini itdügi yok efsar 'azîz

Zâhidâ 'izzet gerekse gel sebû-yı mey götür
Yük götürmekden olur 'âlemde çünkim ħar 'azîz

Nice Yûsuf-ħüsni ħabs itdi zenaħdânuñ çehi
Mısr-ı ħüsne çünkim olduñ ey lebi şekker 'azîz

Her kişi k'ışigüñe çıkar iner zenbîl ile
Gökden inmiş gibi zenbîl ile tutarlar 'azîz

'İzzet isterseñ Niżâmî nefsüñi ħor eyle kim
Nefsini ħor eylemekden buldı 'izzet her 'azîz

42

[Fā'îlâtün Fā'îlâtün Fā'îlâtün Fā'îlün]

Var mıdur bir fitne kim ol çeşm-i hūn-rîz eylemez
Yā cefā vü cevri k'ol zūlf-i dil-āvîz eylemez

Ruĥlaruñ devrinde la'îlūñden nice perhîz idem
Ehl-i dil meyden çü gül vaqtinde perhîz eylemez

Gerçi tîgin tîz ider ğamzeñ beni öldürmege
İntizāriyla ben öldüm kim niçün tîz eylemez

Bî-güneh kıanum yire dökmeclige ğamzeñ gibi
Dem mi var kim gözleruñ bin dürlü engîz eylemez

Ĥüsn içinde işveñi kılmaz gül-i şad-berg-i bāĝ
Ĥüzn içinde nālemi murĝ-ı seĥer-ĥîz eylemez

Kılmaz āfāķı mu'aţţar tā kim enfās-ı nesîm
Gerd-i rāhuñ gevherini 'anber-āmîz eylemez

Ol leb ü dendānı şerĥ itmez Nîzāmî nazm ile
Tā ki şi'rin şekker-āmîz ü güher-rîz eylemez

43

[Mef'ülü Fā'ilātü Mefā'ilü Fā'ilün]

Şol deñlü içdi nergis-i mestüñ şarāb-ı nāz
K'oldı şarāb-ı nāz ile mest ü ħarāb-ı nāz

Gördüm yüzüñi perde-i zülfüñde ey şanem
Didüm seĥāb-ı fitnededür āfitāb-ı nāz

Rūz-ı ĥisāb u rūz-ı 'iķāb ol gün ola kim
Nāzın ĥisāb ile ide dilber 'itābın az

Şol deñlü nāz u şīve bilür ol nigār kim
Gören şanur anı k'oķumışdur kitāb-ı nāz

Ey muşĥaf-ı cemāl cemālüñ kitābınuñ
Her faşlı faşl-ı şīve vü her bābı bāb-ı nāz

Yağmurda fetĥ-i bāba var ümmīd ben daĥi
Ağladugum budur k'idesin fetĥ-i bāb-ı nāz

Bir nāzenīne baĥladı gönlin Niķāmī kim
Derdi devā vü cevri vefādur 'azābı nāz

44

[Fe‘ilâtün Fe‘ilâtün Fe‘ilâtün Fe‘ilün]

Olmadı gül yañağuß şem‘-i şeb-efrüz henüz
İrmedi bülbüle pervâne gibi süz henüz

Cân u dil mışrını luţfeyle ‘imâret ide-gör
Olmadan Rūma Habeş leşgeri pîrüz henüz

Sen cefâ ile ğubārum yile şavurduñ u ben
Korķaram ħāţıruña kona diyü toz henüz

Mihr-i mihrüñ felek-i dilde tülū‘ itmiş idi
Olmadı mäh-ı felek saţına merküz henüz

Ġamzeñüñ irmedi eyyām-ı bahārına kemāl
Ĥüsñüñüñ mevsimidür olmadı nevrüz henüz

Bunca ‘ilmiyle senüñ mekteb-i ‘ışķuñda degül
Pîr-i dānā-yı ħired tıfl-ı nev-āmüz henüz

Cāme-i şabrumı çāk eyledi miķrāz-ı ğamuñ
Olmadın ğamzelerüñ süzeni dil-düz henüz

Māl-i Kārūnca egerçi ki ķazandı ğamuñı
Toymadı ğuşsaña bu cān-ı ğam-endüz henüz

Şems-i ‘ömr oldı Nizāmî ufuk-ı mevte ķarîb
Āh kim irmedi firķaţ şebine rüz henüz

45

[Fâ'îlâtün fâ'îlâtün fâ'îlün]

Sen yüzi gülsüz gönül bâğ istemez

Kimse bâğı kendüye bâğ istemez

Gönlüm uçup kûyuña varmağ diler

Dünyede kimdür ki uçmağ istemez

Haste ister gözlerün 'âşıkları

Şayru olan kimseyi şağ istemez

Zâhidün meyl itmedügi la'lüne

Bu ki tütî tu'mesin zâğ istemez

Mestdür dil k'ayağñ öpmek diler

Kimse mest olmadan ayağ istemez

Dil dile cevr ü cefâsın dostuñ

Gönli kimüñ bal ile yağ istemez

Derdi var k'ister Nizâmî hâlünü

Derdi olmayan kişi dâğ istemez

46

[Mef'ülü mefâ'ilü mefâ'ilü fe'ülün]

Çün oldı şabâ taraf-ı çemenden yine gül-rîz
Sâķi berü şun cām-ı şarāb-ı tarab-engîz

Ben nicesi perhîz idem ol yüzde lebüñden
Cennetde çü olmaz şanemā Kevsere perhîz

Bir kılda asam cānuñı zülfümde dir aşmaz
Bir kıldan aşar cānumı ol şūḫ-ı dil-āvîz

Kesildügi cürminden utanup kılıcuñdan
Maḫtül-i hevā başın öñine bırağur tîz

Cān viridi meger serv-i çemen ḫaddi yolında
K'ider başı üstinde fiğān murğ-ı seḫer-ḫîz

‘Āşıķlaruña va‘de-i hecrüñ dehenüñden
Bir zehrdür ey dost ki ola şeker-āmîz

Çün teşne şudan kaçduğı yok vehm ide şanup
Gösterme Nizāmî ḫuluña deşne-i ser-tîz

47

[Mef'ülü mefâ'ilü mefâ'ilü fe'ülün]

Gül 'arızıña olsa mu'arız 'aceb olmaz
Kim yüzi açılmışda hayā vü edeb olmaz

Ṭübā iremez luṭf ile sen serv-i bülende
Bī-aşl olanuñ hem-seri 'ālī-neseb olmaz

Gönlümde gözüñ fikri ile zevk u şafā yok
Bir evde ki bīmār ola 'ayş u ṭarab olmaz

Añılsa lebüñ cān u göñül cenge düşerler
Mey meclisi bī-fitne vü şūr u şağab olmaz

Ol ḳadd u zenaḳdān u leb eyler beni ḳayrān
Kim serv-i sehī meyvesi sīb ü ruṭab olmaz

Yüz sürmege irmez eli sen serv ayağına
Her kim şu gibi dīde-ter ü teşne-leb olmaz

'Aşıkларуña ḳışm ile ḳancer ne çekersin
Ceng etmege çün mihr u maḳabbet sebeb olmaz

Ayduñ ki yüzi nārına yanmaya raḳībe
Kim bu lehebüñ yanıcısı Būleheb olmaz

Gelmez yüzi şevḳiyle Nizāmī göze zülfi
Her gūşede kim pertev-i şems olsa şeb olmaz

48

[Fe‘ilâtün Fe‘ilâtün Fe‘ilâtün Fe‘ilün]

Öldürür laḥzada yüz nāz ile biñ ehl-i niyāz
Beni öldür disem eyler beni öldürmege nāz

İrūben la‘lüñe zülfüñi getürsem elüme
İrişem Çeşme-i Ḥayvāna bulam ‘ömr-i dirāz

Aḡzuñı açubanı söyleme her cāhile kim
‘Ārif olan kişi açmaz şanemā kimseye rāz

Ḳaşı miḥrābına farz oldu sücūd ol güneşüñ
Ḥācib-i şemsde mekrūh olur gerçi namāz

Zülfini alup ele kesmege ḳaşd itdi ḥabīb
Didüm itme bu Nizāmī ḳuluñuñ ‘ömrini az

49

[Fâ'îlâtün Fâ'îlâtün Fâ'îlâtün Fâ'îlün]

Dil ki derdine tudağundan devâ kıılır heves
Şerbet-i hâs ister ü dâr-ı şifâ kıılır heves

Hancer-i ğam bula cānı ıŝkuñuñ maktüline
Dirlik el yete ki senden hün-bahâ kıılır heves

Ārzü eyler bisâṭ-ı ħurba yol bulmağlığa
Bu gedâ gör nice vaşl-ı pâdişâ kıılır heves

Ĥazretünden bir 'atâ kıılır temennâ her kişi
Bu dil-i âşüfte teşrîf-i belâ kıılır heves

Ayağuñ öpmege irmezken Nizâmînüñ eli
Dest-büs eyler tevağğuc merhaba kıılır heves

50

[Fe‘ilâtün Fe‘ilâtün Fe‘ilâtün Fe‘ilün]

Mest ü dil-ḥasteyem ol nergis-i medḥūşdan uş
Murğ-ı pā-besteyem ol sünbül-i gül-pūşdan uş

‘Ayş it cām ile Cem gibi cihān bāķī iken
Ki bir ad ḳaldı hemān Sām u Siyāvūşdan uş

Sen uş uş ḳahr idem ü ben uş uş eyleye diyü
Geçdi ‘ömrüm günü uş uş ile uş uşdan uş

Sözüm altuñ küpe olduğınuñ assısı ne dost
Geçürür ḥalka-i zülfi gibi çün gūşdan uş

Husrevā aduñı ceḥd it ki ola dād ile yād
Ki bir ad ḳaldı hemān Sām u Siyāvūşdan uş

‘Ukde-i re’si dutup dutduğı ayuñ yüzini
Görmedün ise gör ol zülf-i ḳamer-pūşdan uş

Kiş-i Bahreyn-i göñül ‘ışķuñ ile cūşa gelüp
Taşra düşdi nice dürr-dāneler ol cūşdan uş

Gelmege cān u dil u hūş ise māni‘ berü gel
Ki Nizāmî geçer ol ‘aḳl u dil ü hūşdan uş

51

[Mefâ'îlün mefâ'îlün fe'ülün]

Harâmî gözlerüñ yağmaya düşmiş
Zihî cādū ne hoş sevdāya düşmiş

Neden düşmiş mu'anber zülfüñe táb
Meger şol vech ile kim aya düşmiş

Gözüñ şol sünbül-i hindū-şifat kim
Nice hürşid ile hem-sāye düşmiş

Yañağūñdan şaçūñ başın götürmez
Şabāyı gör ne 'ālî bāba düşmiş

Mey ü şāhid bu gün şekker harāmdur
Ana kim kışsa-i ferdāya düşmiş

Ene'l-ḥaḳ çağırur çeng ü def ü ney
Ne ḥālet lā ile illāya düşmiş

Nizāmî ḳurbānuñ oldı ḳaşuñ-çün
Ne ḳurbān kim anuñ tek pāya düşmiş

52

[Mef'ülü mefâ'ilün fe'ülün]

Ey ʔal'atı Őems-i hűsne maʔla'
Vey Őaçları gűn yűzine burʔa'

'Aleml kamu ʔoldı zűlmet ile
Gűster yűzűñ ey meh-i műberka'

Dűvān-ı melāḥat iĉre ʔaŐuñ
Ḥaʔḥ-ı lebűñ ile ĉār műŐra'

Seylāb dűker gűzűm seḥābı
Giyse ne 'aceb yűzűm műŐemma'

Bir ĉeŐme durur gűzűm bıñarı
Kim baḥr-ı dil oldı aña maŐna'

Bű-rahm gűzűñ cefāya ma'den
Őűrűn ʔudaguñ vefāya menba'

Ol mehde Nizāmű hűsn olur ḥatm
Ziy maʔla'-ı hűsn ű hűsn-i maʔḥa'

53

[Fe‘ilâtün Fe‘ilâtün Fe‘ilâtün Fe‘ilün]

Senden ayırdı beni çerh-i sitemkâr dirîg
Gör ne gadr itdi baña ‘âlem-i gaddâr dirîg

Vaşlınuñ dâr-ı şifâsından ırağ itdi firâk
İrmedi haste gönül derdine tîmâr dirîg

Bu dirîg ile dirîgâ bizi terk itdügine
Dimedi raħm idüp ol yâr-ı sitem-kâr dirîg

Terk idüp yâr bizi guşşayı yâr itdi bize
Bize yâr itdüğünü eylemez ağıyâr dirîg

Yâr-ı gam-ğ̃âreden ayru düşeli ħasret ile
Yâr ħayf oldı Nizâmîye bu gam-ğ̃âr dirîg

54

[Mef'ülü fâ'ilâtü mefâ'ilü fâ'ilün]

Ey pertev-i liķāñ ile bî-nūr u fer çerāğ
Nisbet yüzüñe şems-i felek muhtaşar çerāğ

Dilden olunca sūre-i nūrı göremedi
Tā Muşhaf-ı cemālüñe kıldı nazār çerāğ

Ey Muşhaf-ı cemālüñe nūr u ziyā varak
V'ey şām-ı zülf ü haţtuña şems ü kamer çerāğ

Barmağını götürdi imām-ı Mecūsî-ken
İmāne geldi yüzüñi gördi meger çerāğ

Vuşlat şebinde pertev-i hüsnüñden ey perî
Göñlüm serāçesinde yanar ol kadar çerāğ

Kim beñzer aña kim tuta Qadr u Berātda
Şahn-ı harîm-i Ka'be yüzün ser-be-ser çerāğ

Mihr-i ruķuñ göñülde ne vech ile gizlene
Olmaz nihān çü hūrşide ey sîm-ber çerāğ

Şeb zulmetinde görmege nūr-ı yakîn yüzün
Şem'-i cemālüñi bilür ehl-i nazār çerāğ

Gördüm yüzüñi ķāmetün üstinde ey şanem
Sandum ki şāh-ı Sidrede tutdı maķar çerāğ

Cilveñ görüp dirilse ‘aceb midür ehl-i dil
Pervâne cem‘ olur olıcağ cilve-ger çerāğ

Cān virse şubḥ-ı vaşla irüp şem‘-i dil n’ola
Şubḥ iricek cihāndan ider çün güzer çerāğ

İrmez cemāl-i şüret ile saña ey perī
Ger bula ḥüsn-i ḥür ile şekl-i beşer çerāğ

Da‘vā-yı ḥüsnde ne kadar dili cerb ise
Senüñle lāf-ı ḥüsn idemez ey püser çerāğ

Ḳandīl karşıña boğazından aşılduğın
Gördi ḥasedden odlare yakdı ciger çerāğ

Alnuñdan aldı dinse yañağuß ḥaṭā mı nūr
Zīrā ḳamer hemīşe güneşden yaḳar çerāğ

Zāhid cemāl-i ṭal‘atuñı görmek istemez
Çün bī-başardur isteye mi bī-başar çerāğ

Başında uğrı bigi müdām od yanar şehā
Nūr u ziyā yüzüñden uğurlar meger çerāğ

İçi yağın eritdi düşüp nār-ı şevḳuñe
Olsa hevāñ ile ne ‘aceb nām-ver çerāğ

Yaḳsan Nizāmīyi ne ‘aceb cevruñ odına
Pervānesini oda yaḳar çünki her çerāğ

55

[Mef'ülü mefâ'ilü mefâ'ilü fe'ülün]

Geh var diyüp ağzuña gehi yok dise 'āşık
Bu sözde ne kâzib dir aña kimse ne şādık

Di gözlerüñe kim ide ılan içmege perhiz
Zirā kim olur hasteye perhiz muvāfık

Ben mesti lebüñ fikri 'aceb ger ide huşyār
Kim gördi süçiden buñı kim mest ola ayık

Çok kana girer gamzeñ uyup kavlı-i raqıbe
Ġammāze muvāfık görünür rāy-ı münāfık

Her vaşluñ eger āhiri hicrān ise ey dost
Benden bu cüdālık nite bulmadı cüdālık

Ağzuñla bilüñ nüktesini fehm idemez dil
Dīvāne ne fikr ile ide fehm-i daqāyık

Lāyık yüzüme sürse Nizāmī yüzini dir
Kim her kişinüñ sözi olur yüzine lāyık

56

[Fe‘ilâtün Fe‘ilâtün Fe‘ilâtün Fe‘ilün]

Yüzüñi görmese çeşmüm n’ola giryân olıcağ
Āfitābı göremez kimsene bārān olıcağ

N’ola bir bŭse ‘aṭā kılsa lebinden baña dost
Birine biñ vireyin şonra peşimān olıcağ

Yā ilāhī nice bī-mihr imiş ol meh-ruḥsār
Fark ider ‘āşık-ı bī-dil ü bī-cān olıcağ

Diler imiş ki beni dilbere öldürde raķīb
Olur ise n’ola ḳan arada şeyṭān olıcağ

Ağladuğuña Nizāmī n’ola yār olsa feraḥ
Gül güler bülbül-i şūrīdesi nālān olıcağ

57

[Mef'ülü fâ'îlâtü mefâ'îlü fâ'îlün]

Peyveste mekr ü âl ile urup kemân auñ
Eyler adeng-i amzeñe diller niân auñ

avs-ı uzahı mı k'eyledi mâh üstini maâm
Yâ nûn ki nûr üzredür ey dil-sitân auñ

Yazmı ceride-i üle mük-i Hıâ auñ
Çekmi öñül berâtına urâ-yı cân auñ

Diler vilâyetinde ını yay mı atdı kim
Uramaz oldu ol yaña nâ-mihribân auñ

Ebr-i siyâh içinde alur an hilâl-i 'id
'Anber-feân auñda olur çün nihân auñ

Güyâ ki â-ı Kistrâ vü zencir-i 'addür
Mükîn auñla ey lebi Nüîn-revân auñ

Tâb içredür hemie Nizâmî ınâb-vâr
Sultân-ı üsnüñe olalı sâyebân auñ

58

[Fe‘ilâtün Fe‘ilâtün Fe‘ilâtün Fe‘ilün]

Ṭutdı müşk-i Ḥuten eṭrāfını berg-i semenüñ
 Ƙuşadı sünbül-i ter dā’iresin yāsemenüñ

‘Anberīn zülfüñe öykündüğini işidicek
 Tende Ƙanı Ƙurıdı Ƙahr ile müşk-i Ḥutenüñ

Sīb her Ƙande ki olursa şu üstinde olur
 ‘Acabā ‘ārızuñ altında nedendür zeƘanuñ

Ḥaddüñi ḥurrem iderse n’ola gözüñle yüzüñ
 Nergis ü güldür aḥī çeşm ü çerāğı çemenüñ

Ḥüsn vechiyle nazar eylese vech-i ḥasene
 Ḥasenāta yazılır görmege vech-i ḥasenüñ

Cān u dil murğını şayd itmege dām ise yeter
 Dāl zülfüñ vü elif Ƙāmetün ü mīm dehenüñ

Ḥalk dirlere ki olur çeşme periler vaṭanı
 Sen perisin ki meger gözlerüm oldı vaṭanuñ

Ƙılca noƘşān yoğ idi varmısa ey dost bilüñ
 Zerrece eksügüñ olmaz idi olsa dehenüñ

Şanemā serv-i çemen Ƙaddüne beñzerdi eger
 Olsa ḥürşid-i felek meyvesi serv-i çemenüñ

Cānuñı zülfi arasında Nizāmī arama
 Bir Ƙıl içinde Ƙaçan bulına bunca resenüñ

59

[Fe‘ilâtün Fe‘ilâtün Fe‘ilâtün Fe‘ilün]

Ey nesīm-i seherī müşk-feşāndur nefesüñ
Vardur ol zülf-i semen-sāye meger dest-resüñ

Ben ki cān bülbülinüñ nāzına қatlanmaz idüm
Çekerem sen gül için cevriñi her hār u hasuñ

Fırқatuñda gözüm üstinde gören қаşumı dir
Köpri kim yaptı ‘aceb üstine Nıl ü Arasuñ

‘Anberin beñlerüne beñzedügi ni‘metine
Şükr idüp el yüze sürmekdür işi her megesüñ

Yüz қarası ile ger huld maқām ister iseñ
Zülfinüñ izine yüz sürmege olsuñ hevesüñ

Ne bilür hālümü ‘ışkuñda raқıb ile benüm
Bilmeyen қışşasını bülbül ü zāğ u kafesün

Rāh-ı küyuñda virür nāle dil ehline şafā
Nitekim Ka‘be tariқında fiğānı ceresüñ

Micmer-i tende Nizāmī dil ü cān ‘ūdını yaқ
Ger dilerseñ қıla eṭrāfi mu‘aṭṭar nefesüñ

60

[Fâ'îlâtün Fâ'îlâtün Fâ'îlâtün Fâ'îlün]

Bâğ-ı cennetdür cemâl-i cân-fezâsı Yūsufuñ
Şubh-ı devletdür visâl-i dil-güşâsı Yūsufuñ

Gülşen-i cennet hevâsına nazar itmez göñül
İreliden cân meşâmına hevâsı Yūsufuñ

Mısr-ı gâmda hüzn-i Ya'kûb ile olsuñ mübtelâ
Her ki bu hüsni ile olmaz mübtelâsı Yūsufuñ

İşkî yolında Zelîhâ gibi sâdık olana
Yeg gelür mihr ü vefâsından cefâsı Yūsufuñ

Görmez idi baht u taht u tâc u devlet yüzini
Gerd-i rāhı olmasa ger kuhl cilâsı Yūsufuñ

Ey Nizâmî cân u dilden yâd olup yâd eyleme
Olmağ istersen hevâsı âşinâsı Yūsufuñ

61

[Fâ‘ilâtün Fâ‘ilâtün Fâ‘ilâtün Fâ‘ilün]

Pertev-i nūr-ı tecellâdur cemâli Pîrînüñ

Gülşen-i firdevs-i a‘lâdur visâli Pîrînüñ

Leşger-i mülk-i Habeş mi Rûm ilin kılmış haşâr

Ruĥları devrinde yâ Rab ĥaṭṭ u ĥâli Pîrînüñ

Şem‘-i ruĥsârına irişmez dilâ pervâne-vâr

Yaĥmayan ‘ışkı odına perr ü bâli Pîrînüñ

Gerçi dâl u lâme ‘ayn olmışsa olur ‘ayn-ı ‘adl

‘Ayn-ı zulm oldu dile ‘aynı vü dâli Pîrînüñ

Nüşha-i Yâķütı mensûĥ itdi münşî-i ezel

Yazalı ĥaddinde ĥaṭṭ-ı lâ-yezâlî Pîrînüñ

Ey Nizâmî görmedi aķşâ-yı maķşûddan eşer

Görmeyen ĥüsnode nūr-ı zü’l-celâli Pîrînüñ

62

[Fe‘ilâtün Fe‘ilâtün Fe‘ilâtün Fe‘ilün]

Ṭal‘atuñ kevkebi şır kevkebesin mihr ü mehüñ
Güneşe sâye şalar turre-i taraf-ı külehüñ

Saña bu revnağ-ı sîmâ neden ey şems-i felek
Meger ol Ka‘be-i hüsn işigidür secde-gehüñ

Tütyâ minnetini çekmezem ayruğ şanemâ
Gözüme kuhl cilâsıysa yeter gerd-i rehüñ

Şekerüñ ağzına siñekler üşürdi dehenüñ
Müşki ayaklara şaldı ser-i zülf-i siyehüñ

Yüzüñ üstinde kaşuñ luṭfına irişmez eger
Gelse kavş-ı kuzah üstine meh-i çâr-dehüñ

Ger güneş şanur iseñ būs u kenârı şanemâ
İde gör kim biri biñ hayra geçer bu günehüñ

Ey Nizâmî diler iseñ k’olasın ‘âleme şâh
Bendesi olmağa sa‘y idegör ol pâdişehün

63

[Mef'ülü fâ'ilâtü mefâ'ilü fâ'ilün]

Dilden karar u şabrı alup kara perçemüñ
 Aşüfte itdi cānı siyeh-kāre perçemüñ

Devr-i kamerde derd ile dīvāne gönümi
 Zülfüñ misāli eyledi āvāre perçemüñ

Cānā revā mıdur ki gözüñ cāne kaçd idüp
 Her dem çanımı kara yire kara perçemüñ

Gülzār içinde sünbül ü reyḥān hacil olur
 Şalsañ bu ḥüsn ü luḫf ile ruḥsāre perçemüñ

Bī-қыmet itdi 'anber-i sārāyı sünbülüñ
 Rağbet komadı nāfe-i Tātāre perçemüñ

Şol resme aldı şabrı gönülden ki qorqaram
 Sırrımı fāş eyleye aḡyāre perçemüñ

Cevr ü cefā vü qahr ile gönlin Nizāmīnüñ
 Bī-çāre itdi eylemedi çāre perçemüñ

64

[Fâ'îlâtün Fâ'îlâtün Fâ'îlâtün Fâ'îlün]

Ey gözüm ben ölmeden ağlamağa mı başladuñ
Cüş idüp taşduñ yine çağlamagğa mı başladuñ

Başladuñ ferdāya şalmağa beni sen ey şanem
Çamusın kılduñ tamām aldamağa mı başladuñ

Sen ki vuşlat yağlığıyla silmedüñ kanlu yaşum
Hecr odıyla cigerüm dağlamağa mı başladuñ

Her gice itüñ gibi yār ışigüñ yaşdanuram
Elüne taş aluban taşlamağa mı başladuñ

Ey Nizāmi hüsniñi yāruñ temāşā kılmağa
Şehre girdüñ girmedüñ ağlamağa mı başladuñ

65

[Fā'îlâtün Fā'îlâtün Fā'îlâtün Fā'îlün]

Mihrini mühr itmişem cānumda ol cānānenüñ
Şol saçı sünbül yüzi gül gözleri mestānenüñ

Şüreti şem'ine yandıysa dil-i şeydā n'ola
Şem'a yanmağdur işi her ẓande'se pervānenüñ

Ṭolaşalı zülfüñüñ bendine bu miskīn göñül
Bildi kim bağrı nedendür pāre pāre şānenüñ

Ferruḡ u ferḡuñde vü 'ālemde ağ olsuñ yüzi
Göz ẓara ẓılup senüñ 'ışḡuñ odına yānenüñ

Yanmadın 'ışḡ odına bilmez Nizāmî anı kim
İḡtiyār ile degüldür cünbişi pervānenüñ

66

[Mef'ülü fâ'ilâtü mefâ'ilü fâ'ilün]

Gül şafhasında çünkü belürdi nişân-ı müşk
İtme nihân ki sa'y ile olmaz nişân-ı müşk

Zülfinden ey şabâ bize bir bûy-ı mû getir
Çinden gelenlerüñ çün olur armağanı müşk

Hâlüñ gibi emîr-i Habeş kim görüp durur
Kim taht-gâhı 'ac ola vü sâyebanı müşk

Hatıñ ki yüzüne taraf-ı zülfdan gelür
Şân Rûm iline Çinden irer kârbân-ı müşk

Boynuñda beñlerüñle saçuñ riştesi midür
Yâ tavk-ı 'anberin ki ola rîsmânı müşk

Çamdan benüm gibi cigeri tıldı kan ile
Tâ kim işitdi ol hâf-ı 'anber-feşânı müşk

Şey'u'llâh eyleyem irişem zülfüne diyü
Bir post-püş olup tılanur bu cihânı müşk

Şîrün Nizâmî kadrle şu'arâya ire kim
Ol âstâne 'arz ola bu dâstân-ı müşk

67

[Mef'ülü fā'ilātün mef'ülü fā'ilātün]

Vaşfinda ol cemālūñ zikr itdigini bu dil

Her kim işitse aydur لله در قائل

Didüm niḥāl ḳaddün 'uṣṣāḳa meyl itmez

Aydur ki serv olur lā-büd hevāya mā'il

در پیش زلف مشکت آن خال می نماید

چون پاسبان هندو در قلعهء سلاسل

Ol zülf ü ol bināgūṣ su'bān u dest-i Mūsī

Ol ḥāl u ol zeneḥdān Hārūt u çāh-ı Bābil

خواهان میانرا اول پاره پاره باید

آری بعو رسیدن در شاه نیست مشکل

Yüzüñe ḳarṣu gözüm yaşını kim görürse

Oldı şanur Süreyyā Ḥūrşid ile muḳābil

کر وصل یار خواهی بگذر ز خود نظامی

زیرا بوصل جانان عیر از تو نیست حائل

68

[Fâ'îlâtün Fâ'îlâtün Fâ'îlâtün Fâ'îlün]

Her ne cān kim gözlerüñ sihriyle ser-gerdān degül
Ehl-i diller mezhebinde cāndur ammā cān degül

Nūr-ı Yezdāndur didüm hüsniñ delil ister hasūd
Burka'ı ref' it yüzüñden hācet-i burhān degül

Çeşme-i Hayvān lebüñdür dir rākībüñ ben didüm
Çeşme-i Hayvāndur ammā çeşm-i hayvān degül

Şüretüñ cennetdür ey hūrī vü rıdvāndur tapuñ
Yüzüñe kimdür diyen kim cennet ü rıdvān degül

Dem mi vardur baña bu derd ü gam u hecr ile kim
Sine sūzān u ciger büryān u dil giryān degül

Zahmuma kim baksa aydur buña merhem neylesün
Derdümi kim görse dir kim kâbil-i dermān degül

Her kemālī cihān içinde vardur haq bu kim
Cümlesin dirmiş velī mihr ü vefā çendān degül

Ey Nizāmī çünki yok hūblarda āyīn-i vefā
Hamdüli'llāh kim bularuñ hüsni bī-pāyān degül

69

[Fâ'îlâtün Fâ'îlâtün Fâ'îlâtün Fâ'îlün]

Ey sebîli 'ıŝkuñuñ أنا هديناه السبيل

La'l-i nābuñ çeşmesi عينا تسمى سلسبيل

Ɔaddüñe irmek diler luřf iler serv-i büstān
 Ɖođrı dirler bî-naşib olmaz ħamāķađden şavîl

Ey řudađuñ şerbetinden bir eğer Hızruñ şuyı
 Vey yañađuñ pertevinden bir şerer nār-ı Ĥalîl

Fikr ü zikri göñlümuñ ol ķadd ü 'ārızdur müdām
 Fikri ne fikr-i laşîf ü zikri ne zikr-i cemîl

Leblerüñden řermsār olalı Mıřrūn řekkeri
 Gözlerümüñ çeşme-sāruñdan ħacîldür cüy-ı Nîl

Selsebil-i vaşl iĉün olmaz sebîl ey teşne-dil
 Cān sebîl it ger bisāř-ı ķurba isterseñ sebîl

Ger metā'ı çoğ olan irerse vaşla vā beni
 'Ařıķuñ cāndur metā'ı انه شئ قليل

Vaşl-ı yār isterseñ ey dil ğayrıdan i'rāz ķıl
 حاء في القران فراق صفح الجميل

Ey Niřāmî 'ārîf iseñ her büti bir secde bil
 قبلة العشاق في الافاق من هذا القبيل

70

[Mef'ülü fâ'ilâtü mefâ'ilü fâ'ilün]

Cânâ bu nâz u ğonce 'aceb n'olusar me'al
Dil ğod senüñ durur dileğüñ cân ise me al

Aldadı aldı göñlümi ğamzeñ kim âl ile
Ağsente siĥr içinde gözüñe zihî kemâl

Şan beyt-i 'ankebüte tolaşmış meges durur
Bu sine-i müşebbek içinde ol ğayâl-i ğâl

Ehl-i şafâya hün-ı şurâhî mubâĥdur
Kim şer' içinde hün-ı ğarâmî olur helâl

Alnuñda kaşlaruñı görenler dir ey şanem
Bir ay ğurresinde 'acebdür iki hilâl

Ey ğür-çerde başı neden oldu aşığa
Ger irmediyse Tübâya ğaddünden infi'al

Ola ki ğâĥıruña ğüzer eylerem diyü
Za'f ile itmişem şanemâ kendümi ğayâl

Peyveste rüz-ı 'id-i sa'âdet midür yüzüñ
Kim rüşen oldu bir ğün içinde iki hilâl

Mümkin degül Niżâmîye sensüz ğayât kim
Cânsız cihân içinde dirilük olur muĥâl

71

[Fe‘ilâtün Fe‘ilâtün Fe‘ilâtün Fe‘ilün]

Yüzüñ ey reşk-i kamer nūr-ı tecellā mı degül

Boyuñ ey nūr-ı başar gayret-i Tübā mı degül

Ķāmetüñ Sidre ıapuñ ħūr u ıudaġuñ Kevser

Kūyuñuñ her ıarafı cennet-i a‘lā mı degül

Didi ‘ömr-i ebedī var saña ‘ıřkuñda didüm

Zülfüñüñ silsilesi nā-mütenāhī mi degül

řākirem ħaylī ħayālī baña yār itdüġine

Bu ıadar yārlıġ itdi baña ħaylī mi degül

N’ola ger sīm-i ħaġikī ola ıapuñda gözüm

İřġüñ ıopraġı iksīr-i ledünnī mi degül

N’ola ta‘zīm idüp ol yār Nizāmī ıulına

Ger maġallem iti dir ise maġallī mi degül

72

[Müfte'îlün müfte'îlün fâ'îlün]

Ḥüsnüñe öykünmesün iñende gül
Ḥāline kılsun nazār iñen degül

Ger göre bu luṭf ile gül ḥaddüñi
Oda yaña reşk ile külḥande gül

Bende gül ü lāle vü sünbül saña
Ḥüsnüñe āşüfte hemān ben degül

Ḥüsnüñi görüp gül añan dillerüñ
Gözlerine ḥār ola dikende gül

Gelmedi ḳaddüñ gibi büstāna serv
Gelmedi ḥaddüñ gibi gülstāne gül

Ḡonce-şıfat ḡonc ile gelseñ söze
Lāle gibi la'ı ola her ḳande gül

Ruḥlarıña nisbet iderdüm eger
Gün gibi olurmısa tābende gül

Her ki beni görđi ḡam-ı 'ışk ile
Ḥālüme raḥm itđi veli sen degül

Vireli nazmına Nizāmī nizām
Vaşfuñ ile oldı perākende gül

73

[Fâ'îlâtün Fâ'îlâtün Fâ'îlâtün Fâ'îlün]

Ey cemâlün âyeti 'unvân-ı dîvân-ı qadîm

Qaşlaruñ tuğrâsı بسم الله الرحمن الرحيم

Seni bu luğ ile görürken hevâdan şeyh-i şehîr

Tevbe 'arz eyler baña استغفر الله العظيم

Lâm zülf-i ser-nigün naqşına ol dürr-dânenüñ

Ey raqîb el şuñma kim لا تقربوا مال اليتيم

Nâfe-i Çînî şaçuñdan kışşadur lakin hağâ

Nergis-i şehlä gözüñden nüşhadur ammâ saqîm

Görseñ ey dilber ki sensüz nicesi 'ayş iderem

Ey sâkî âh muğrib nâle hemdem ğam nedîm

Hâlün ol Hindü ki Rûm ilinde tutmuşdur vağan

Zülfüñ ol tāvüs kim gülşende olmuşdur muqîm

Miğnet ü derd ile pür-nemdür Niğâmîñ gözi

Tutalı gözde maqâm ol qaşları nün ağız mîm

74

[Fâ'îlâtün Fâ'îlâtün Fâ'îlâtün Fâ'îlün]

Ey şaçı sünbül yüzi gül zülfi reyhānum benüm
Yoluña olsuñ fedā 'aql u dil ü cānum benüm

Ɛanmadın bu teşne-ħātır leblerüñüñ Ɛandine
Hasret ile ölür isem boynuña Ɛanum benüm

Zār u giryān geçdi 'ömrüm raħm idüp bir gün baña
Dimedüñ kim nicesin ey zār u giryānum benüm

Zāhidā imān eger terk-i mey ü maħbüb ise
Ɛāfirem ger var ise sevdā-yı imānum benüm

Ɛolmadın peymāne ben peymāneyi terk etmezem
Böyledür peymāne ile 'ahd u peymānum benüm

Ben faƐirüñ māħazar cān ü dil eyleyem nişār
Ger ħayālüñ bir gice olursa miħmānum benüm

Ɛullaruñı bī-güneh öldürmek ise 'ādetüñ
Bu Nizāmī Ɛuluñuñ şuçı ne sulţānum benüm

Sa'dī-i devrān benem devrümde nazm u nesr ile
Bāğ-ı ħüsünüñdür Gülistān ile Būstānum benüm

75

[Fe‘ilâtün Fe‘ilâtün Fe‘ilâtün Fe‘ilün]

Hemdemî hemdemi olmayana hemdem dimeyem
Demi kim hemdem ile geçmeye hemdem dimeyem

Baş koyup yoluña andan adum atam dime kim
Ben daği ‘âlem içinde adum âdem dimeyem

Elif ü mîmdür ağızuñ ile kıaddüñ çü senüñ
Derdüme ol ikisin ben ne için em dimeyem

Dir imişsin dir ise sırrımı cevrumden ölür
Didügüñ būs u kenâr ise ölürsem dimeyem

Çünkü şayd itmedi sen gözleri âhūyı baña
Ben rakībūñe daği kelb-i mu‘allem dimeyem

Çün yüzüñ Kā‘be vü hālün Hacerü’l-esved imiş
Leb ü zülfüñe niçün Halka vü Zemzem dimeyem

Urunup tāk-ı belā geçmez ise taht-ı gama
Mülk-i ‘ışık oldu Nizāmīye müselleme dimeyem

76

[Fe‘ilâtün Fe‘ilâtün Fe‘ilâtün Fe‘ilün]

Faşl-ı güldür taleb-i bâde-i gül-reng idelüm
Nağme-i çeng ile ‘ayş itmege âheng idelüm

İçelüm cām-ı muşaffā virelüm cāna şafā
Nice bir cehl ile ‘aql āyinesin jeng idelüm

Muṭrıba tut ney ü kânün ile ‘işret sürelüm
Hāsüdün yüzini deff kâmetini çeng idelüm

Hâṭıruñ bülbül ü gül şöhetin eylerse heves
Şubḥ-dem gülşene gel bir sen ü bir ben idelüm

Ağzuña nisbet iderse özini teng-i şeker
‘Alemler başına teng-i şekerün teng idelüm

Çün ḥadengine anuñ māni‘ olan cevşen imiş
Bārī çün ceng iderüz cevşen ile ceng idelüm

Ḳadem-i ḥusrev-i āfākda cām-ı Cem ile
Taḥt-ı Kāvusa geçüp ‘işret-i Hüşeng idelüm

Nağş-ı ḥāl u ḥaṭ ile maṭla‘-ı dīvānımızı
Reşk-i dībāçe-i mecmū‘a-i Erjeng idelüm

Bezm-i ‘ışkuñda Nizāmī ger ura lāf-ı ḥıred
Alalum ‘aqlını bir cür‘a ile deng idelüm

77

[Fā'îlâtün Fā'îlâtün Fā'îlâtün Fā'îlün]

Buldı çün defter-i ħüsnüñ yazmağa fermān alem
 aşlaruñ tuğrāsı vaşfin eyledi unvān alem

Yazmadı ħüsnüñ gibi bir nüsha-i dil-keş daħi
 Gerçi çok taħrîr idüpdür defter ü dîvān alem

Ĥüsnüñün vaşfını yazmağa irişmez ħusrevā
 Baħr ħibr olup olursa müddet-i devrān alem

Nasuñuñ sevdāsı ile tutmış idi ins ü cān
 Yazmadan levħ-i vücūda na-ı ins ü cān alem

Ĥatuñuñ vaşfin göñül levħine taħrîr itmege
 Mule-i çeşmüm devāt idinmişem müjgān alem

Ĥa ne vech ile getürdüñ beni öldürmege kim
 Bulmadı dîvāneye ħükm itmege fermān alem

Ĥüsnüñüñ vaşfin Nizāmî yazmağa ılsa şürü'
 Cān u dilden dil diler kim defter ola cān alem

78

[Fe‘ilâtün Fe‘ilâtün Fe‘ilâtün Fe‘ilün]

Dir isem hüsni dil-efrûzuña ‘âşık degülem

Sözüm işitme ki bu da‘vîde şâdık degülem

Ûo işigüñde beni hıdmete yüz süriyeyin

Meclis-i hâşda çün şöhbete lâyıq degülem

Zâhidâ fâsıkam u rind-i nazâr-bâz velî

Bu kadar var ki senüñ gibi münâfık degülem

İtme zülfüñ gibi ayağıña düşdügümi ‘ayb

N’itdügüm n’eyledügüm bilmezem ayık degülem

Ûutağıñ şerbetidür derd-i Nizâmîye devâ

Ûıbbı yahşi bilürem şanma ki hâzık degülem

79

[Mef'ülü fâ'ilâtü mefâ'ilü fâ'ilün]

Hurrem bu dem ki ölmüş iken cāna irmişem

Kim hecr içinde vuşlat-ı cānāna irmişem

Eflāke irse kıadr ile başum 'aceb mi kim

Burc-ı şerefde sen meh-i tābāna irmişem

Dirler ki vuşlatuña iren cāna irişür

Ben vuşlatuñdan ayrılalı cāna irmişem

Bir zerreyem ki cehd ile hūrşide yetmişem

Bir çatreyem ki sa'y ile 'ummāna irmişem

Ben ol Nizāmīyem ki kemālinde vaşfuñuñ

Hüsn-i nizām-ı nazm ile Selmāna irmişem

80

[Fâ'îlâtün Fâ'îlâtün Fâ'îlâtün Fâ'îlün]

Zülfüne müşk-i Haṭā demek ḥaṭādur dostum
Sidreden ḳaddün nihāli müntehādur dostum

Saçlarıñ والليل اذا يعشى dişlerün والنجم dür
Tal'atuñ والشمس alnuñ والضحي dur dostum

Ġamzeñüñ her nāvegi tîr-i Ḳazādur 'āşıḳa
Zülfüñüñ her tāresi dām-ı belādur dostum

Zahm ile ġamzeñ urur 'ayn-ı devādur 'āşıḳa
Cevr kim la'lün ḳılır maḥz-ı vefādur dostum

Leblerüñ ḳüt-ı revān mı yoḥsa yāḳūt-ı revān
Bilmedügin her şeyi şormak revādur dostum

Ṭañ mıdur ger meyl iderse cān leb-i cān-bahşuña
Çünkü bu bīmāra ol dārü'ş-şifādur dostum

Cān u dilden yād olupdur şöyle kim yād eylemez
Tā Nizāmī 'ışkuñ ile āşınādur dostum

81

[Fe‘ilâtün Fe‘ilâtün Fe‘ilâtün Fe‘ilün]

Her pelîde egilen adde Şanavber dimeyem
 alinen ‘arîz u ruhsâre gl-i ter dimeyem

Bâĝ-ı husninde maabbet ousu olmayana
 Lâle-ruhsâr u gl-endâm u semen-ber dimeyem

Çn degrdi lebne aĝzını murdâr raib
 b-ı Hayvân ise de pâk ü muahhar dimeyem

Çnki sâyeñde senn hoş geer aĝyâr-ı la‘in
 Râstî âmetni Tbâya beñzer dimeyem

Ol Şeb ü rz gezp haneleri seyr idene
 ‘Ahd ıldum ki bugn mâh-ı mnevver dimeyem

Dai vallahî v billahî v tallahî dai
 Ehl-i dilden açanuñ adına dilber dimeyem

Kuru Őeftâlisine aldanıp orospunuñ
er dimeyem

82

[Fâ'îlâtün Fâ'îlâtün Fâ'îlâtün Fâ'îlün]

Gönlümi sevdâ-yı zülfüñle perîşân isterem

Cânumı ebrûlaruñ yāsına kırbân isterem

Nergis-i şehläaruñdan raḥm umaram ey şanem

Gör nice dîvāneyem kâfirden îmân isterem

Gönlümüñ derdine bildüm kim 'îlâc itmez ṭabîb

Leblerüñden dostum geldüm ki dermân isterem

Gözlerüm yaşın işigüñe revân itmek için

Ḳaddüñe mânend bir serv-i ḥırāmân isterem

Luṭfi çokdur 'âlem içre bilürem sulṭānumuñ

Ey Nizâmî ben daḥi luṭf ile iḥsân isterem

83

[Fā'îlâtün Fā'îlâtün Fā'îlâtün Fā'îlün]

Âhır ey dilber cefâ kılmakdan uşanmaz mısın
Müddet-i hüsnüñ nihâyet bula sen şanmaz mısın

Ṭatalum öldüresin bugün kamu 'âşıkları
Ey cefâ-ḥū yâr yarın n'idesin şanmaz mısın

Şubḥ-dem yaturken ol meh üstüme geldi didi
Üstüne gelmiş güneş sen daḥi uyanmaz mısın

La'l-i nābuñdan murādum istedüm sögdüñ baña
Aldadum aldum murādum ya'ni aldanmaz mısın

Zülfüñüñ zencîrini bend it baña didüm didi
Şaḡaluñ ağardı miskîn daḥi uslanmaz mısın

Ey güneş da'vâ-yı istiḡnâ urursın ḥüsn ile
Ṭās alup küyn gedâlar gibi ṭolanmaz mısın

İdemez dirsın raḡîb ile Nizâmî beni şayd
Çünkü âhūsın ya sen it ile avlanmaz mısın

84

[Fâ‘ilâtün Fâ‘ilâtün Fâ‘ilâtün Fâ‘ilün]

Ey cemâlüñ cilvegâhı ravza-i huld-ı berîn
 ‘İşkuñuñ meşşâtası min ‘indehu ‘ilme’l-yaqîn

Olalı ‘ışkuñ halîli gözlerüm kılmaz nazar
 Āfitâb u māha انى لا اجب الافلين

Münhezim olur ‘aşaşdan leşger-i mülk-i hayât
 Ger mu‘în irmezse la‘lünden baña من مان معين

Ṭal‘atuñ metn-i Kelāmullāh u haṭṭuñ şerhdür
 Şerha-i şerh-i şaḥiḥ u metne-i metn-i metin

Kaşlaruñ vaşfında geldi يا له مكر صريح
 Gözlerüñ şânında indi انه سحر مبين

Cennet-i gülzâr-ı hüsnuñ حسرة للناظرين
 Şerbet-i şîrîn-dehānuñ لذة للشاربين

Ey Niẓāmî saña bu mu‘ciz kelāmuñ nazmını
 Hâtif-i ğaybî mi ta‘lîm itdi yâ Rūḥü’l-emîn

85

[Mefâ'îlün mefâ'îlün fe'ülün]

Yüzi tā gündür anuñ saçları dün
Yüzi vü saçıdur derdüm dün ü gün

Şaçuñda göñlümün āvāzı çıkmaz
Egerçi gicede kaṭı çıkar ün

Yüzinden yaña varsa zülfi tañ mı
Güzellerden yaña varur çü tütün

Nigāra gün varur öglen zevāle
'Adūnuñ 'ömri günü öyle olsuñ

Ciger kanıyla yüzün yuya 'āşık
Ki bî-kıymet olur ağ olsa altuñ

Yārum düşmen yeter 'ışkımda baña
Raķibi di ki ğamzeñ iki biçsün

Be-ġāyet olduĝı-çün himmeti dūn
Döner her dūnuñ üstine bu gerdūn

Nizāmî gözleriçün öl ki dirler
Öl anuñçün k'ola şayru senüñ-çün

86

[Fâ'îlâtün Fâ'îlâtün Fâ'îlâtün Fâ'îlün]

Gözlerüm yaşını gözler ol büt-i sîmîn-beden
Nitekim gökde şüreyyâ gözler âhû-yı Huten

Hâr-ı hecrüñ bağrumı deldi baña raḥm itmedüñ
Sen 'aceb ḥurmâ mısın sengîn dil ü şîrîn-beden

Şimdiden ey dil diler ḥâlin müşevveş 'âşîkuñ
Hâzır ol vaqtine didüm saña ḥâli şimdiden

Hâtim-i ḥüsn olduğına her kim isterse delîl
Burka'ı açup yüzüñden gösterür vech-i ḥasen

Dirsem ey cân gözlerüñ altında n'eyler beñlerüñ
Dir olur müşk-i Haṭâya nâfe-i âhû vaṭan

Ḳaddüñe kim baksa cânâ serv ü yâ 'ar'ar şanur
Ḳaddüñi kim görse eydür yâsemîndür yâ semen

Ol yüzi cennet nazâr itse Nizâmî ḥâkine
Açılır ḳabrine revzen cennet-i Firdevsden

87

[Fâ'îlâtün Fâ'îlâtün Fâ'îlâtün Fâ'îlün]

Ğuşşanı 'âlemde şādî bilmeyen şād olmasun
Olmayan 'ıŝkuñ esîri ğamdan āzād olmasun

Bu ŝifatda gördügi yoğ kim nesl-i ādemi
Key görüñ ol mäh-ı ħürîveŝ perî-zād olmasun

Göñlümüñ vîrānesin dirsın ki ma'cūr eyleyem
Va'de-i vaŝluñ gibi bî-aşl bünyād olmasun

Serv kıaddüñ 'āŝıķa naĥl-i cihān-ārā yeter
Hiç ar'ar bitmesün 'âlemde ŝimŝād olmasun

Ađzuñı yād itdügümce baña cevr eyler raķîb
Yoğ yire 'ahdüñde ŝāhā kimse bî-dād olmasun

Zülfüñe ğamzeñ çeker çāh-ı zeneĥdāndan beni
Ĥabs içinden çıkaran kimseyi cellād olmasun

Ey Nizāmî çünki yāruñ gencdür vîrān diler
Ķo vücüduñ mülki vîrān olsuñ ābād olmasun

88

[Fâ'îlâtün Fâ'îlâtün Fâ'îlâtün Fâ'îlün]

Ger idersem ¼add ü ruhsâruñ yolında cãn revãn
Bitiser sinümde sînem üzre serv ü ergavãn

Şöyle hayrãn itdi ¼addüñ servi ey Leyli-¼ırãm
Kim başında yaptı Mecnün gibi ¼uşlar âşiyãn

Cîm zülf ü mîm fem bālā elifsin ¼urre lām
Sende olmuşdur cemāl-i Hālîk-i Bîçün 'ıyãn

Ėāyet uzuñ geldügi-çün merdüm-i bîmāre şeb
Gözlerine zülfi ¼uş oldukça ¼at'eyler revãn

Na¼d-ı dil gîsûlarında ¼arc olur didüm didi
Gicelerde ¼arc iderler na¼d-ı ¼albi bî-gümãn

Meclisüñden hālî olmazsa ra¼îb olmaz 'aceb
Çün meşeldür kim eşek başısuz olmaz büstãn

Ey Nîzāmî hüsñ içinde ol cefā-¼ū dilberüñ
Eksügi 'āşıklara mihr ü ma¼abbetdür hemãn

89

[Fe‘ilâtün Fe‘ilâtün Fe‘ilâtün Fe‘ilün]

Ey gönül feryād idüp dād umma ol bî-dāddan
Hükmi kim sulţān ider aşşı nedür feryāddan

Ol ki yıllar geçdi vü bir dem beni yād itmedi
Kendü yıllardur ki bir dem gitmemişdür yāddan

Dil ider çāh-ı zenaḥdānuñda ğamzeñden ḥazer
Ḥabs içinde nitelim tutsağ olan cellāddan

Her ḥam-ı zülfüñ benüm-çün kızdırur āteşde na‘l
Çün gül üzre sünbülüñ olur müşevveş bāddan

Ḥuṭbe-i ḥüsni bülend āvāze ile rāstda
Ḳaddüñ adına oğur murğ-ı çemen şimşāddan

Dil ser-i kūyuñ koyup itmez heves dārü’s-selām
Her kişiye kendü şehri yeg gelür Bağdāddan

Ey Nizāmî itleri talar raḳîbi ḥod n’olur
Āşinādan ḥayr gelmez ne umarsın yāddan

90

[Müstef'îlün Müstef'îlün Müstef'îlün Müstef'îlün]

Dîvâne dil kim hastedür ol çeşm-i şūh u şeng için
Dâm-ı belâya bestedür bu zülf-i 'anber-reng içüm

Çün seyr-i gülşendür açan hüzn ehlinüñ göñlin n'ola
'Arz itse dilber 'arızuñ bir lahza ben dil-teng için

Hâr-ı firâkı nişini nüş eyleyüp cân bülbüli
Her dem hezârân gam çeker ol 'arız-ı gül-reng için

Muṭrib çü zülfi kavlini 'uşşâka ider çenginüñ
Cân riştesinden eylesün evtârını âheng için

Yâruñ yüzün jengâr-ı gam tutdukça sürsün yüzüme
Zîrâ kile sürmek gerek mir'âtı def'-i jeng için

Geh 'arızı 'aşıklara luṭf-ı şafâsın 'arz ider
Gâhî zırhı cevşen giyer müşkîn saçından ceng için

Zülfi ki haṭṭına delil olur saçından hâline
San şâh-ı Çîn leşger çeker mülk-i Hâbeşden ceng için

Dâ'im işigi taşını başına urur 'aşıkuñ
Biz başumuz şaķınmazuz illâ ki hayf ola seng için

Dimiş Nizâmî 'ar ider bulmadı terk-i 'ardan
Bin 'arı terk itmek gerek 'arı olan bir neng için

91

[Mefâ'îlün mefâ'îlün fe'ülün]

Dil ü cān itdi cā ol çeşm ü ebrū
Anuñ-çün didiler anlara cādū

Delürmişdür gözüñ sevdālarından
Anuñ-çün tağlara düşmişdür āhū

Uyutmaz beñlerüñ fikri beni kim
Meges çoğ olsa gelmez göze uyhu

Didüm hüsñ iline kimdür Süleymān
Çağırdı hüdhüd-i cān didi bu bu

Yā ben tıram kapuñda yā rākībün
Ki bir yerde şığışmaz iki ulu

Yüzüñ nūrın ezelde vezn iderken
Meh ü hürşid imiş keff-i terāzū

Hayāli bilinüñ göñlümde n'eyler
Çü yanmaz oda yanmış yirde hod mū

Niçün deryā dökem gözden anuñ-çün
Ki tırmaz ölürsem ağızuma şu

Rākīb ile çıkar seyrāne dā'im
Ki cān anuñla çıkar kim tutar hū

Şu deñlü yaş döker sensüz Nizāmī
Ki gören dir bu gözden var elün yu

92

[Mefâ'îlün Mefâ'îlün Mefâ'îlün Mefâ'îlün]

Nigārā aldı haṭṭuñdan benefşe reng ü sünbül bũ
Ki bāğı ħurrem eyler ol dimāğı ħurrem eyler bu

Hilāl ebrũña beñzerdi eger olsa güneş yüzli
Güneş yüzüne beñzerdi eger olsa hilāl-ebrũ

‘Aceb bu kâmet-i ra‘nā niĥâl-i bāğ-ı cennet mi
Veyā bu ṭal‘at-ı zīyā gül-i ĥod-rũ mı yāhũd rũ

Ol ince bilũñũñ vaşfin nice taĥrîr idem çũn haṭṭ
Muĥakkakdur ki nesh olur kalem diline gelse mũ

Ĥayālũñ uyĥuda görmek müyesser olmadı ammā
Ėam-ı hecrũñle uyĥuda görünür gözũme uyĥu

Degül ben ĥaddũñi her kim görür bu ĥadd ü kadd ile
Olup bencileyin ĥayrān ṭutupdur kaddüne kârşu

Leb ü dendānuñũñ vaşfin Niżāmî nazm itdükce
Nice ĥoş neşr ider görseñ cihāna la‘l ile lũ'lũ

93

[Mef'ülü mefâ'ilü mefâ'ilü fe'ülün]

Ey mäh-ı dil-efrūze melek-hūy u perī-rū
Vey husrev-i şīrīn-leb ü nesrīn-ruḡ u gül-bū

Her dem görelı eşkümi kapuñda hūn-ālūd
Hūn-ı cigere ġarḡa varur lāle-i ḡod-rū

Āşūb-ı fiten tıldı cihān ġamzeñ idelden
‘Uşşāḡuñ ile ‘arbede ey gözleri āhū

Bir zerre şebih bulalı dendānuña Pervīn
Oldur ki ḡasedden delinūr sīne-i lū'lū

Aḡsente zihī ḡad ki ḡıyām itdüġi demde
Taḡḡıḡ-i ḡıyāmet ḡılır ol ḡāmet-i dil-cū

Ruḡsāruña ḡāfız ḡodı zūlfüñi ḡālün
Tā mālīk-i gencīne-i ḡüsn ola bu hindū

Yatursa n'ola ravza-i ḡüsnünde gözüñ mest
Kim bāġ-ı ḡuten ġüşesidür mesken-i āhū

Dürr gibi Nizāmī sözüñüñ görse nizāmın
Tevsīmine taḡsīn ide Selmān ile ḡ'ācū

94

[Fe‘ilâtün Fe‘ilâtün Fe‘ilâtün Fe‘ilün]

Görinür ğurre-i ğarrāsı niķāb üstinde
Şemse-i şems-i felek gibi seĥāb üstinde

Kendü luţfidur eger yüzüme başsa ķademin
Kendü luţfı yürüdür ābı türāb üstinde

Lebüñ üzre n’ola ķan iste gözüñ aĝzuñ için
Yoķ yire şimdi mi ķan oldu şarāb üstinde

Ĥaţtuñ üstinde gören zülfüñi ey bülbül-i cān
Dum-ı tāvūs şanur perr-i ğurāb üstinde

Göñlüme çeşm-i siyeh-kāruñı ĥākim itme
Zulm ider şaĥne ķoma şehr-i ĥarāb üstinde

Lebüñ üstinde nedür beñlerüñ ey mışr-ı cemāl
Noķtalar kim ķodılar şekker-i nāb üstinde

Yār ‘ışķında Nizāmī oda şal ĥırķañı kim
Şofī seccādeyi şaldı ise āb üstinde

95

[Fe‘ilâtün Fe‘ilâtün Fe‘ilâtün Fe‘ilün]

Yiridür olsa laķab cām-ı mürevvaķ lebüñe
Yaraşur āb-ı mu‘allaķ bir isem ğabğabuña

Ṭıfl-ı nādān gibi eyler elif ü bāya şürü‘
PİR-i dānā-yı ħired gelse bugün mektebüñe

İttihāduñ var idi yār ile ey ķalb ezeli
Cevher-i rūḫ ḫulül eylemeden ķālebüñe

Şanma yoluñda ḫicāb ola baña mezheb ü kīş
Girerem her nice mezhebde isen mezhebüñe

Sen benüm ķanımı içersün ü ben ķan yudaram
N’ola meyl eyler iseñ luṭf ile hem-meşrebüñe

Yā ğamuñ ‘aķrebi nişine lebüñ eyle devā
Yā kerem eyle ağulatma beni ‘aķrebüne

Uralıdan yüzüñ ey müze o serv ayāğına
Kevkeb-i ķarḫ-ı felek reşķ iledür kevkebüñe

Ey Nizāmī lebi ķün cāndur o şırīn-dehenüñ
Lebüñe ol dem irer kim irişe cān lebüñe

96

[Mef'ülü mefâ'ilü mefâ'ilü fe'ülün]

Çün itdi nihân gül yüzine sünbülü perde
Şan ebr-i siyeh oldu güneş yüzine perde

Dögmedi ise gögsini taş ile gamuñdan
Pes bu gögerenler ne ola cirm-i kâmerde

Eksük degül ey dost raķībüñ işigüñden
Dil nice taħammül ide bu derde bu derde

Kaşuñ yayınuñ tiri göz üstindedür ey dost
Ėamzeñ oķınuñ niteki cān ile cigerde

A'rāzı için Ėam yime anuñ bu Niżāmī
Aġyār ile yār olduġına līk kemerde

97

[Fā'îlâtün Fā'îlâtün Fā'îlâtün Fā'îlün]

Haṭṭ-ı müşkîn kim yazılmış levḥ-i sîmîn üstine
Sünbül-i terdür dökülmüş berg-i nesrîn üstine

‘Arîzuñda ḥaṭṭuñı gören şanur kim mūrçe
Pây-ı müşk-âlûde başmış berg-i nesrîn üstine

Da‘vî-i İslâm idersün zülfüñi yüzden götür
Mü’min olan küfri tercîḥ eylemez dîn üstine

Ne kadar ölmüş isem ṭuram ayaḡuñ öpmege
Seyr iderken dilberâ başsan ḫadem sin üstine

Çeşm-i pür-eşküme ey dilber ḫayâli ḫaddüñüñ
Şanki ḫürşîd-i felekdür geldi Pervîn üstine

Her yañadan ol leb-i şîrîne diller cem‘ olur
Nitekim üşer meges ḫelvâ-yı rengîn üstine

Reşk ider ṭāvûs-ı ḫudsîler megesler ḫâline
Kim tekellüfsüz ḫonarlar la‘l-i şîrîn üstine

Yıllar oldı kim firâḫuñda Nizâmî ḫastedür
Şem‘ uyarup gelmedüñ bir gice bālîn üstine

98

[Mefâ'îlün mefâ'îlün fe'ülün]

Lebüñdür ta'n iden yâķüt-ı nâbe
Dişüñdür daķķ tutañ dürr-i hoşâbe

Leb ü la'lüñle ruhsâruñdan ayru
Göñül meyl eylemez şem' ü şarâbe

Gözüñ göñlüme meyl itse 'aceb mi
Ki mestün göñli meyl eyler kebâbe

Hayâlüñ gencine mesken olalı
Dil ü cân mülki olmışdur harâbe

Nizâmi dişlerüñ vaşfın yazarken
Kelâmı ta'n ider dürr-i hoşâbe

99

[Fâ'îlâtün Fâ'îlâtün Fâ'îlâtün Fâ'îlün]

Berg-i reyḥāndur şaçuñ gelmiş gül-i ter üstine
Māh-ı tábāndur yüzüñ çıkmış şanavber üstine

Ḳurs-ı māh üstinde eyler ḥūşe-i Pervîne ta'n
Şām-ı zülfüñ kim düşüpdür şem'-i ḥāver üstine

Leblerüñ üstinde ey mışr-ı melāḥat beñlerüñ
Şan megeslerdür ki ḳonmuş teng-i şekker üstine

Büse virüp cān u dil almağa ol şîrîn-dehen
Ser-be-ser rāzı degül ser daḥi ister üstine

Biñ du'ā virüp alurlar çünki bir düşnāmuñı
Ḳufl-ı mercān urma cānā dürc-i gevher üstine

Ḥübluḳ resmi tarîḳ-i dil-rubālıḳ şivesi
Bir ḳabādur kim biçilmiş ḳadd-i dilber üstine

Ol leb-i mey-gün zeneḥdān üzre ey ḥür-ı bihişt
Cām-ı la'lîndür ḳomışlar ḥavz-ı Kevser üstine

Dā'im artar çeşmümüñ yaş dökdügince zaḥmeti
Gerçi dirler ḥastaluk şıḥhat bulur dürr üstine

Ey Nizāmî ḥālüñi yāḳüt çeşmüñ muḳlesi
Dem-be-dem la'lîn midād ile yazar zer üstine

100

[Fe'îlâtün Fe'îlâtün Fe'îlâtün Fe'îlün]

Kim görürse seni şanur ki güneş indi yire
Yire geçsün seni bu hüsni ile her kim ki yire

‘Arızuñdan şanemā öyle hayā eyledi şu
Ki eger yir delik olsaydı geçerdi yire

Neye girdüñ varup ey dost raķībüñ evine
Çün bilürsin ki melek girmez it olduğı yire

Şanı şalı‘ ki gelesin dizümi yaşdanasın
Ben öpem seni vü sen kendüñ urasın o yire

Beni senden şanemā kimse cudā eyleyemez
Meger ölüm gele kim cānı bedenden ayıra

Gözlerüm incine şanmañ yolu şumından anuñ
Toprağ ol göze ki bunuñ gibi şumdan şayıra

Ol sarāyında vü şehr içi şolu āh u figān
Vāy eger çıķa sarāyından u bāzāra gire

Sevinürse n’ola sen māha irem kim sevinür
Gökde istedügi kimüñ k’eline yirde gire

Sevinür cān ser-i kūyına Niřāmī giricek
Şol müsāfir gibi kim mesken-i me’lūfa ire

101

[Fâ‘ilâtün Fâ‘ilâtün Fâ‘ilâtün Fâ‘ilün]

Tâ ki hüsünüñden haber virdi şabâ gülzârda
 Kaldı derd ü guşşadan bülbül gibi gül zârda

‘Alemlî tâ tār-ı zülfüñden mu‘aţţar eyledüñ
 Kalmadı bir kılcı kıymet nāfe-i Tatarda

‘Aşık-ı hayrân gibi bir yerde kalur deng olur
 Görse kıddüñ şivesin serv-i sehî reftârda

‘Uğdesinde zülfüñüñ ol hāle kılsuñlar nazār
 Görmeyenler mühre-i mārı dehān-ı mārda

‘Arızuñdan cān su’āl itdi haţuñdan dil didi
 Sünbül-i terdür semende yāsemīndür nārda

Ol dehānuñ vaşlı sevdāsında cān terk eyle kim
 Hiçe almazlar cihān mülkini bu bāzârda

Mār-ı zülfüñsüz hāzer kılmaz gözüñden cān senüñ
 Kudret olmaz çün bilür kıan dökmege bīmārda

Ey Nizāmî umma raḥm ol ğamze-i ğammāzdan
 Çün vefā olmaz bilürsin merdüm-i mekkārda

102

[Fe‘ilâtün Fe‘ilâtün Fe‘ilâtün Fe‘ilün]

Yüzidür nükte atan hüsni ile şems ü kamere
Sözidür ta‘ne iden ta‘m ile şehd ü şekere

Ola kim başdı ola itlerüñ ayağı diyü
Sürerem yüzümi yüz zevk ile her reh-güzere

Bakma hâr-ı müjeye gözlerüme baş kademüñ
Ki ziyân itmeye hâr-ı müje nür-ı başara

Åhenin hâbse esir eyledi tütüyi felek
Koyuban la‘lüni meyl itdügi için şekere

Toprak anuñ başına ki zer ü simi kazanup
Koya toprakda vü harc itmeye sen sim-bere

Bunca yüz biñ göz ile nice ki seyr itdi felek
Getüremedi bu hüsni ile nazirüñ nazara

Yıllar oldı ki esir olduĝ u esirgemedüñ
Raħm iderseñ n’ola bu bende düşen bendelere

Ey Nizāmī nazār it ol şeh-i ferruħ-ruħa kim
Gelmedi gelmeyiser mişl ü naziri nazara

103

[Fâ‘ilâtün Fâ‘ilâtün Fâ‘ilâtün Fâ‘ilün]

Sünbül-i terden gül üzre ‘anber efşân eyleme
Göñlümüñ zülfüñ gibi hâlin perîşân eyleme

Yüzine yüz dürlü gül gibi gülüp her bir hasuñ
Bizi bülbül gibi ey gül zâr u giryân eyleme

İt bize dermân ki derdüñ bilmişüz dermânını
Her devâdan bî-haber bî-derde dermân eyleme

Hasret-i zülf ü zenehdânuñla ey sîmîn-beden
‘Âlemün ‘ayşın baña bend ile zindân eyleme

Mühr-i mihrüñ hâtemini şağla her nâ-ehlden
Dîv-i bed-rüyuñ yirin taht-ı Süleymân eyleme

Dilberâ mülkün Nizâmî olmasa olur harâb
Hüsünüñ mülkin yüri berk eyle vîrân eyleme

104

[Fe‘ilâtün Fe‘ilâtün Fe‘ilâtün Fe‘ilün]

Ka‘be-i hüsn ü melâhat dimeyen sen şaneme
Maḥrem olmadı ḥarīm-i ḥarem-i muḥtereme

Ḳanı ki derd ile dil hem-nefes oldu ṭapuña
Ey ḥaṭâyī nice çok şükr o demden bu deme

Ser-i zülfüni dehānuñda görüp ḥaste göñül
Didi ḥayfā ki irer āḫiri ‘ömrün ‘ademe

Görelî ḳāmet ü zülf ü dehenüñ ḥarflerüñ
Uḡradum fāriḡ ü āzāde yürürken eleme

Meger ol dem irişe ayaḡuñ öpmege elüm
Ki ecel beni berāber ide ḥāk-i ḳademe

Sevinür cān göricek itlerüñ izin nitelim
Yolda bir aç u gedā uğraya bir ḳaç direme

Lezzetinden iki yarıldı zebānı ḳalemüñ
Leb-i la‘lüñ şıfatın tā ki getürdüm ḳaleme

İrem-i vaşla Nizāmī didüm āsān ire mi
Didi cān virmeden irmez kişi bāḡ-ı İreme

105

[Mef'ülü Fā'ilätü Mefā'ilü Fā'ilün]

Seyr itdüginden ol şanemüñ her levend ile
Mağşüdü adı gelmek imiş lâ vü len dile

Arı çanağda şuñlara k'aş virmeli degül
Besler dehân u ğamzesi bādām u kıand ile

Biz kıurı tahta bulmazuz ağıyār hoş geçer
Arkañda 'aç ayaklı gümüş tahta bend ile

Ağaç mile hayf gümüş sürmedân veli
Kör olsa çeşm-i dil ne devā kuhl bend ile

Bir aqçeye şatınca iki tahta gümüşi
Var müfte bārī ecrini Allahdan dile

Ko zāğa şüm hayāli maḥaldür sen ey nigār
Öykünme çam ağacına serv-i bülend ile

Kıapdırmaz idi ḫalka gümüş ḫalka rumḫ ile
Şehlük nişānı olmasa ol ercümend ile

Ziy pehlevān şu göz ki o hengām-ı 'ışkıda
Biñ gürzi kıalkana ala bir lu'b-bend ile

Şimdi toñuz taşığına ya Rab ne hoş düşer
Ol şire şayd olmayan āhū kemend ile

Her bir pelîd öñinde dîñ ol gül-‘izāra kim
Pest olmasun iñen daħi serv-i bülend ile

.....
Ol dost nice baş oşa ben müstemend ile

Ṭālî‘ gerek ki adriñ o bedrũñ hilāl ide
Kim yār olur sitāresi yo derdmend ile

106

[Mef'ülü Fā'ilātü Mefā'ilü Fā'ilün]

İtme nihān cemālüñi ey meh niķāb ile

Dā'im ervā degül k'ola ebr āfitāb ile

Sen serv-ķad yolında sürüñdi Şol deñlü kim

Ŧutdı ĥabābdan tenini ābuñ āb ile

Ey dil Őaçında ĥadd u lebin gör ne ĥüb olur

Őoĥbet ķaranu gicede Şem' ü Őarāb ile

Sūsen ķemende medĥini Őöylerdi ĥoncenüñ

Ŧoldurđı Şebnem aĥzını dürr-i ĥoŐāb ile

Zülf ü 'izārı zikrine lāyık degül henüz

Yüz yıl yur isem aĥzumı müşk ü gülāb ile

Cānā 'aceb mi ĥöñlüme meyl itse ĥözlerüñ

Mestüñ hemiŐe başı ĥoŐ olur kebāb ile

Geldi Nizāmī derdine la'lüñden em Şorar

Őāfi cevāb vir ķoma anı Őarāb ile

107

[Mefâ'îlün mefâ'îlün fe'ülün]

Nigārīnüñ hayāl-i zülf ü hālī
 Hayālümden degül bir laḫza hālī

Vişālün balını nüş itmeden bāl
 Öürsem boynuña baluñ vebālī

ز عشق ماه تاب با کمالی
 ز شوک آفتاب بی زوالی

ز مویه کشت جانم همچو موی
 عم از ناله شد مانند نالی

هر آن کس زان پری رو وصل جوید
 اضاع العمر فی طلب المحالی

بزیر طاق نیلی چشم شوخش
 کأن الشمس فی حرف الهلالی

Ḳomayalı meh ü hürşide ol yār
 Cemāl ü ḫüsn ile ḫüsn ü cemālī

Nizāmī bī-nizām itdi kelāmuñ
 Kemāl-i nazm ile nazm-ı Kemālī

108

[Mef'ülü Fā'ilātü Mefā'ilü Fā'ilün]

Ol serv-i gül-'izār ki çağındadır daḥi
Cān cilve-gāhı ʔal'atı bāğındadır daḥi

Gerçi ki ḥāl dānelerin dirdi mūr-ı ḥaṭṭ
Dil murğı ʔara zülfüñüñ ağındadır daḥi

Ol çok yaşayası beni gördükçe ḥışm ider
Pend-i peder meger ki ʔulağındadır daḥi

Zülfüñ çemende beñlerüne beñzemez degül
Tıfl-i Ḥabeş ki dāye ʔucağındadır daḥi

Haṭṭuñ ğamile ʔaddi büküldi benefşenüñ
Görmez misin ki başı ayağındadır daḥi

Zülfüñ ucında la'lüni gördükçe şanuram
Bir tāze ğoncadur ki budağındadır daḥi

Zulm ile ʔanum içdüğine ol perī-şıfat
Şāhid yeter ki rengi ʔudagındadır daḥi

Ḥüsñüñ ʔapanca urdı meh-i bedre kim yine
Ol pençenüñ nişānı yañağındadır daḥi

Ğamdan hilāle döndi vücūdı Nizāmīñ
Lü'lü' dişün hevāsı dimāğındadır daḥi

109

[Mef'ülü Fā'ilātü Mefā'ilü Fā'ilün]

Dilber ki dil yolına revāndur revān daḡi
Yolına terk olalı cihāndur cihān daḡi

Çün zülfi cīm ü ḡaddi elif ḡaşı nūn imiş
Dirsem n'ola o serv-i gül-endāma cān daḡi

Mihr-i ruḡuñ fūdādesi ancak zemīn degül
Ser-gerde ol hevāda yeler āsümān daḡi

Mihrüñde dil melāmet oḡına nişānedür
İşḡa nişān dilerler ise uş nişān daḡi

Ger dūzaḡ içre vaşluñ ele girse 'ayş idem
K'ol 'ayşa ḡasret olalar ehl-i cinān daḡi

La'lin şarābın içmege zülfüñ ne men' ider
Kim şu içerken ādemi urmaz yılan daḡi

Cānā cefā bu ise ki ḡamzeñ baña ḡılır
Çoḡ geçmeye ki aydalar ölmüş filān daḡi

İtme Nizāmī yüzi güneşdür diyü beyān
Ol ḡod 'ıyāndur aña ne ḡācet beyān daḡi

110

[Fâ'îlâtün Fâ'îlâtün Fâ'îlâtün Fâ'îlün]

‘İşkuñı cānumda cānā şaqlaram cānum gibi
Mihrüñi mühr itmişem sīnemde īmānum gibi

Fırkatuñ derdinden ey hūrşīd-i eyvān-ı cemāl
Göklere irdi duḡānum āh u efḡānum gibi

Düşeli ‘işkuñ odı cānā hevā-yı göñlüme
Yüz şuyın topraḡa şaldum adum u şanum gibi

Ruḡlaruñ şevkıyle ey dilber çemende her seḡer
Ėnce çāk eyler ḡabāsını girībānum gibi

Zülf ü ruḡsāruñ ḡamından dilberā her şubḡ u şām
Ḳan döker ‘ayn-ı şafaḡ bu çeşm-i giryānum gibi

Bādeye ‘ahd itmiş idüm gözlerüñ ‘ahdinde līk
Nice peymānlar şıdı peymāne peymānum gibi

Bozalı ‘aḡlı nizāmını Nizāmīnūñ ḡamuñ
Key perīşān ḡāldür ḡāl-i perīşānum gibi

111

[Mef'ülü Fā'ilātü Mefā'ilü Fā'ilün]

İşkuñ olalı cānuma hemdem didükleri
Derd oldı dil Һarimine maҺrem didükleri

Bezm-i 'ınāķ-ı 'ışķda cān mey-perest iken
Ögrenmiş idi cām adını Cem didükleri

Bu naķ-ı Һadd u zülf ü dehān ile ey perī
Sensin cihānda var ise ādem didükleri

Görmez olalı eşm ü Һad ü zülf ü aģzuñı
Görünmez oldı gözüme 'ālem didükleri

Қārūn gibi yire gee luṭfuñdan uṭañup
Gökden inerse 'İsī-i Meryem didükleri

Hecrūñde şöyle üns Һutupdur benümle kim
Bir laḫza bensüz olamaz ol ğam didükleri

Demler gelür Nizāmī başa 'ışķ içinde kim
Biñ yılca görünür göze bir dem didükleri

112

[Mef'ülü Fā'ilätü Mefā'ilü Fā'ilün]

Ey dil görürseñ ol boyı serv-i revānuñı
Şu gibi ayağına revān it revānuñı

Bu tūrfadur ki noқта-i mevhum dir iken
Қismet ola diyü ben umaram dehānuñı

Pīr-i hūred ki bir қılı dikқatde biñ yarar
Һayrān olur işitse şifāt-ı miyānuñı

Ey sāğar ağızın öpdüğine şöyle oldu halk
Kim her kişi diler ki senüñ içe қanuñı

Ey şem' lāf-ı hūsn idüp ol meh-liķā ile
Ortaya gelme yoksa keserler zebānuñı

Kimüñ ki sīmi var yaraşur sā'idüñ gibi
Yanuñca şalınup vaţan eylerse yanuñı

Cān bülbüline gülşen-i cennet қafes gelür
Tā āşiyān idindi senüñ āsitānuñı

Gördükçe serv-қāmetüñi Sidre şanuram
Tāvūs-ı Sidre turre-i 'anber-feşānuñı

İtmez Nizāmī ol yüzi gül-güne çün eşer
Tut kim 'inān-ı çarھا irürdün figānuñı

113

[Fe‘ilâtün Fe‘ilâtün Fe‘ilâtün Fe‘ilün]

Gitdi nūr-ı başar ey mūnis-i cān sen gideli
Terk idüp cismi revān oldı revān sen gideli

Sen idüñ şemse-i şems-i felek-ārāy baña
Gözlerüme ƙarañu oldı cihān sen gideli

Lāle vü serv-i hırāmāne naẓar eylemezem
Ey yüzi lāle boyı serv-i revān sen gideli

Niçün irmez saña ey māh-ı cihān-tāb-ı felek
K’irişür göklere feryād u fiğān sen gideli

Zülf ü ruhsāruñı yād eyleyüp ey hüsrev-i hüsn
Oğuram sūre-i Nūr ile Duğān sen gideli

İderem derd ile feryād u fiğān bülbül-vār
Ey yüzi gül şanem-i gonce-dehān sen gideli

Dil gümān eyler k’ola Niẓāmī sensüz
Gel gel ey cān ki yaqın oldı gümān sen gideli

114

[Mef'ülü mefâ'ilü mefâ'ilü fe'ülün]

Tā şafha-i ruhsāre haṭıñ yazdı raqamni
Ser-nāme-i hüsniğa mehing çekdi qalemni

Ol naḥs sitārem bile ceng eylemek ister
Āhum ki tiker kūşe-i eflāke 'alemni

Köp cevr ü cefā itgüci yār ola sening dik
Çingıs dağı itmes idi bu zılm ü sitemni

كفتم كه بمن رحم كن اى يار جفاكيش

Türk oğlanı men anglamanam didi 'acemni

Cānsız büte ṭapğınca sanga ṭapsa ne rāhib
Ma'būd idinip bārī sining kibi şanemni

Çün qadding elifdir dehening mīmdir ey dost
Ol qadd ü dehendin umaram derdime emni

İtlerin izin yolda görüben sevinirmin
Müflis kişi ṭapmış kibi bir niçe diremni

Qapıngda raqıbinge ṭalatma bizi ḥānım
Zirā ki ḥarām itdi Ḥudā şayd-ı Ḥaremni

Ṭūfān kibi berkidi cihān ḥalqını ğarqa
Ṭurguzmasa sindeki ot közdeki nemni

Naqqâş disem közlerime n'ola ki sinsiz
Altun varak üstige yazar reng-i baqamni

Baş üzre yürüpdür ser-i kuyığa Nizâmî
‘İşkıng yolığa şıdık ile baştıng çü qademni

115

[Fe‘ilâtün Fe‘ilâtün Fe‘ilâtün Fe‘ilün]

Şermsâr itdi yüzüñ luḫfı gül-i nevrûzı
 Țal‘atuñ kıldı ḫacil şem‘-i cihân-efrûzı

Ne şudur ‘arızuñ ey bâde viren ḫākī mi kim
 Oddan artuḫ irişür cānuma anuñ sūzı

Baḫmadan yaşuma cān virmedi derd ile raḫīb
 Görmeden ölmedügi gerçek imiş yılduzı

Keşf ola sırr-ı semāvāt ile ḡayb-ı arzeyn
 Ger ola gözlerüme sürme ayaḡuñ tozı

Şehriyār olalı sen şehr-i maḫabetde şehā
 Buldı ḡam leşgeri cān kişverine pīrūzı

Gül-i nevrūza naḡar itmeyem ey dost eger
 Bāḡ-ı ḫüsnüñde ola baña gül-i nevrūzı

Vaşl-ı devlet günidür cānuñı vir şükrāne
 Ger Nizāmī saña Ḥaḡ rūzı kıla ol rūzı

116

[Fe‘ilâtün Fe‘ilâtün Fe‘ilâtün Fe‘ilün]

Sâkıyâ sâğar-ı billûra dök ol yâķūtı
Ki tenüñ kuvvetidür rûḥ-ı revānuñ ķūtı

Zekānuñ çāhı ne sâḥir durur ey Zühre-cebîn
Ki şuya iltür ü şusuz getürür Hārūtı

Ķayd-ı tenden dili ķurtar ki dirîğ ola k’ola
Murğ-ı lâhūtî esîr-i ķafes-i nāsūtî

Şîvesinden ḥaṭuñuñ oldı muḥaķķaķ bil kim
Süls-i ḥüsnüñce degül ḥüsn-i ḥaṭ-ı Yâķūtî

Ķaşlaruñ yayı firāķında Nizāmî ger öle
Ķasret oķlarına şandūķa ola tâbūtı

117

[Fe‘ilâtün Fe‘ilâtün Fe‘ilâtün Fe‘ilün]

‘İşret ü ‘ayş idenüñ yār ile kārı bārı
N’ider ol dünyede nāmūs ile ‘ārı bārı

Göz ki vuşlat günini görmeyiser yumsa tek
Görmez ola idi ağyār ile yāri bārı

‘İşka şabr itmeyene çāre seferdür dirler
Terk idelüm yine bu dār u diyārı bārı

Bağ ile dār tapuñsuz çün olur bağ ile dar
Ben tapuñsuz n’iderem bāğ ile dārı bārı

İrdi çün şahn-ı felek evcine feryād u figān
Kaçan irişdire ol yāre bu zārı Bārı

N’eylesün işidüp efgānını bu haste-dilüñ
Bir gül-i ter ki hezār oldı hezārı bārı

Şanma cehd ile Nizāmî bulasın yāre vuşul
Aya kim gördi ki irişdi gubārı bārı

118

[Mef'ülü Fā'ilātü Mefā'ilü Fā'ilün]

Dilber götürdi çünkü yüzinden niķābını
Çarķuñ getürdi çarķa meh ü āfitābını

Yüzine ķapu ķapar iseñ bacadan düşer
Görelü āfitāb yüzüñün mäh-ı tābını

Cur'an raķibe şunma ki kāfir maķal degül
Hürü elinden içmege cennet şarābını

Dirler perüleriñ yiri vırāneler olur
Mesken yiridür eylese gönüm ģarābını

Her ģasteyi ki eylese ģünü gözün helāk
Sürme iderler ehl-i başiret türābını

Kāfirleriñ cehennem içinde yana içi
Hecrüñde görseler cigerüm iltihābını

Küyuñda geçdi hecr ile 'ömri Nizāmınüñ
Cennet içinde çekdi cehennem 'azābını

119

[Fe‘ilâtün Fe‘ilâtün Fe‘ilâtün Fe‘ilün]

Olalı hulk ile sen hüsñ ilinüñ pādişehi
Virdi yağmaya göñül mülkini ‘ışkuñ sipehi

Nisbet itdüğüm için la‘lüñe ey gonce-dehen
Sevinüp göge atar lāle-i nu‘māñ külehi

Şöyle gonc eyle ki dem-beste ola gonce görüp
Yüri nāz ile ki hayretde kıala serv-i sehī

Gözleri cevri ile cāñ hırmenini yakduğına
Uşda yüzinde nişāñ dāne-i hāl-i siyehi

Yā Rab ol turre ne tāvūs-ı mükerremdür kim
Ravza-i gülşen-i Cennetdür anuñ cilde-gehi

Oķ gibi kışüne çün girmişem ey kaşı kemāñ
Küşe-i çeşmüñ ile hālüme baķ gāh gehī

Sihr eger bilsem işigüñde olurum cārüb
Ayağüñ tozına yüz sürmek için gāh gehī

Bülbüle guşşa vü gam tütüye derd ile elem
Şeker ü gül meges ü hāre zihī hayf zihī

Yandı zulm ile Nizāmī kuluñ ey hüsrev-i hüsñ
Bir şor āhir ne durur işbu ğarībün günehi

120

[Fe‘ilâtün Fe‘ilâtün Fe‘ilâtün Fe‘ilün]

Şermsâr itdi şaçuß nāfe-i müşk-i Hūteni
Nitekim gözlerümüñ rengi ‘aķıķ-i Yemeni

Nāvek-i tır-i Qazādur gözüñün her müjesi
Halka-i dām-ı belādur şaçußuñ her şikeni

Sen ‘azizüñ haberüñ ilteli gülzāre şabā
Çāk ider hasret ile Yūsuf-ı gül pīreheni

Seyr iderken boyußuñ şivesini gördi meger
K’utanup geçdi hayādan yire serv-i çemeni

Ṭālī‘i kevkebi olmazdı muķārin şerefe
Saña ism ile qarīn olmasa Veysel-Ḳarānī

Didiler baña ki hercā’idür ol yār didüm
Şem‘dür rüşen iderse n’ola her encümeni

Luṭf uğurladı dişüñden dīv-i şarrāf-ı zamān
Gezdirür ipe dizüp küçede dürr-i ‘Adeni

Gerçi hūsn ile Süleymānsın u Cemşid-i zamān
Hātem-i mülke emīn eyleme her Ehrimeni

Hār-ı hecr ile ölen bülbül-i şūrīde-dilüñ
Yaraşur ger ola gülberg-i ṭarīden kefeni

Nazm dāmına şeker şaçdı Nizāmī dāne
Ki meger şayd ide sen ṭūṭī-i şeker-şikeni

121

[Mef'ülü Fā'ilātü Mefā'ilü Fā'ilün]

Ġamzeñ ħadengi zaħm uralı cāne Muştafā
Derd ü ğam ile döndi ciger kıane Muştafā

Ĥālũñ ħadũñ yüzinde ne zālimdür āh kim
İslām içinde kıaşd ider imāne Muştafā

Olşañ revān bu kıāmet ile ħaclet irişür
Şaħn-ı çemende serv-i ħırāmāne Muştafā

Bülbül ğam ile lāl u ħayādan gül āb olur
Gelseñ bu tal'at ile gülistāne Muştafā

Pervāne gibi şem'ci ruħuñ şevkı yādına
Hicrān odiyla dil nice bir yane Muştafā

Bu derd-i telĥ-i hecr Nizāmīyi öldürür
Şirīn lebüñden irmese dermāne Muştafā

122

[Mefâ'îlün mefâ'îlün fe'ülün]

Gel ey derd ehlinüñ dermānı Luṭfî

Göñüller tahtınuñ sultānı Luṭfî

Serîr-i şehr-i hüsnuñ şehriyârı

Melâmet mülketinüñ hānı Luṭfî

Ṭarâvet gülşeninüñ gülsitānı

Leṭâfet gevherinüñ kāmı Luṭfî

Bizi luṭf eyle ḳahr odıyla yaḳma

Raḳîbe gösterüp ihsānı Luṭfî

Göñül yandı firāḳuñ miḥnetinden

Bu derdüñ yoḳ mıdur dermānı Luṭfî

Niḳāmînüñ cemālüñ ḥasretinden

İrişdi göklere efgānı Luṭfî

123

[Mefâ'îlün Mefâ'îlün Mefâ'îlün Mefâ'îlün]

Şabâ zülfün çoğusından mu'aṭṭar kıldı āfâkı
Cemâlün nuşhasın gördi yile virdi gül evrâkı

Nazîrün şürete gelmek muḥâl-i 'aḳldur zîrâ
Ki Ḥallâk-ı cihân ḥatm itdi sende ḥüsn ü aḳlâkı

Ḳadîm-i lem-yezel ḥüsnün muḳîm-i lâ-yezel ismün
Huve'l-Evvel huve'l-Âḫir huve'd-Dâ'im huve'l-Bâkı

Dimişsin vaşlum isterse cihân u cānı terk itsün
Nedür cān u cihân tek sen bütün ḳıl 'ahd u misâkı

Nizâmî lebleri şevḳiyile dir zâhid ü râhib
Leb-â-leb cāmdan mey şun elâ yâ eyyuhe's-sâkı

124

[Mefâ'îlün Fe'îlâtün Mefâ'îlün Fe'îlâtün]

Gözüñ ğamıyla ne cānuñ ki ĥaste oldu mizācı
Lebüñden özge 'acebdür eger olursa 'ilācı

Fezā-yı 'ālem-i ma'nī münevver olsa 'aceb mi
Göñül serāçesinüñ çün cemālüñ oldu sirācı

Göñülde istemez oldu ĥayāl-i zühd ile dīni
Ne şāh olur ki ilinden götürdi bāc u ĥarācı

Götürüp elini tutar yüzini göklere nergis
Yüzüñi görelî meger ki oldu saña du'acı

Raķıbe tatlu sözüñ beni bir gün öldüriserdür
Kişiyi şimdi mi başdan çıkardı dünyede acı

Maĥabbet iline sulţānlıĝ itmek isteyenüñ
Gerek ki toz ile toprakdan ola taĥtı vü tācı

Nizāmī kūyuña vardı çü görmedi yüzüñ ayın
Didi ki Ka'beye vardı vü nūr görmedi hācı

DİĞER ŐİRLER

I

[Fe‘ilâtün Fe‘ilâtün Fe‘ilâtün Fe‘ilün]

Her perî yüzini kim tutdı ğam-efzây şaḡal
 Gizlü ‘aybını ‘ıyân itdi ser-â-pây şaḡal
 Yüzini ḡaralayup eyledi rüsvây şaḡal
 Şaḡal ey vây şaḡal vây şaḡal ey vây şaḡal

Ol ki sözi iki olmaz neye ḡükm eyler ise
 Şaḡalı ḡavuşucaḡ her ne ḡadar dilber ise
 Şaḡalından sözi geçmez kime kim söyler ise
 Şaḡal ey vây şaḡal vây şaḡal ey vây şaḡal

Bir perî-ḡehre ki bulunmaz idi mişli cemîl
 Kimse luḡfindan anuñ itmez idi ḡâl ile ḡıl
 İki dirhem şaḡalıyla ne ‘aceb oldu şaḡıl
 Şaḡal ey vây şaḡal vây şaḡal ey vây şaḡal

Ol ki derdinden oda yakmış idi lâle ciger
 Yüzini görse ḡayâdan ḡızarırdı gül-i ter
 Şaḡalı biteli olmuşdur adı şimdi saḡar
 Şaḡal ey vây şaḡal vây şaḡal ey vây şaḡal

Her ki ḡüsne ḡayanup ‘aşıkınuñ göñlini şır
 Şaḡalı bitse peşimānlık odı cānını yir
 Şaḡalın yoldurup uğraşduḡına derd ile dir
 Şaḡal ey vây şaḡal vây şaḡal ey vây şaḡal

Bir perî-zād u gül-endām u şanavber-ķad iken
Lāle-ruḥsār u semen-ķehre vü gülgün-ḥad iken
Şaķalı bitse olur gül yüzi gözlerde diken
Şaķal ey vāy şaķal vāy şaķal ey vāy şaķal

Her kime kim şaķal ucından ire renc ü ğına
Yoldurup yolmağ ile bulmaya derdine devā
Öldürüp eñegini bağlamayınca ķomıya
Şaķal ey vāy şaķal vāy şaķal ey vāy şaķal

Ey Nizāmî nice cevr itdi ise saña nigār
Yüzine bin ıvaz eyledi şaķal āhir-i kār
Kime uğrar ise öldi diyüben sağu şığar
Şaķal ey vāy şaķal vāy şaķal ey vāy şaķal

II

[Fe‘ilâtün Fe‘ilâtün Fe‘ilâtün Fe‘ilün]

Düşeli ıřkuña ey ruħları bedr-ay göñül
 Oldı zülfüñ gibi āşüfte bu bed-rāy göñül
 Nice kim hā didüm islemeyüp hāy göñül
 Eyledi cümle cihāne beni rüsvāy göñül
 Göñül ey vāy göñül vāy göñül ey vāy göñül

Geh deler ĥasretüñe yüregümi şāne gibi gibi
 Geh yanar şem‘-i ruħuñ şevķine pervāne gibi
 Geh virür ‘ārı yile ‘āşık-ı dīvāne gibi
 Geh döker gözlerümüñ yaşını dürr dāne gibi
 Göñül ey vāy göñül vāy göñül ey vāy göñül

Hem-nefes olmağa sen ĥüsrev-i şirīn-leb ile
 Virmişem ‘ārı yile nām u nişānyıla bile
 Dile düşmiş yaluñuz ben degülüm ilden ile
 Dil elinden niceler düşdi benüm gibi dile
 Göñül ey vāy göñül vāy göñül ey vāy göñül

Tir-i ķaddümi kemān ideli ol ĥür-nijād
 Şast-ı ģamdan dil-i sevdā-zede bula idi şād
 Dir idüm k’eyleyeyüm ben daħi dilberleri yād
 Dil elinden kime feryād ideyin kim kıla dād
 Göñül ey vāy göñül vāy göñül ey vāy göñül

III

[Mef'ülü mefâ'ilü mefâ'ilü fe'ülün]

Sevdüm yine bir mâhı ki devrân güzelidür
 Sevdâ-yı gam-ı ışkı gönülde ezelidür
 Büstân-ı cinân gülşeninüñ tâze gülidür
 Sulţānum efendüm ki anuñ ismi 'Alidür

Sihr ile nażar kılalı ol gözleri fettân
 Dīvâne olupdur şaçı bendinde dil ü cān
 Raħm itmedi gözüm yaşına serv-i hırāmān
 Sulţānum efendüm ki anuñ ismi 'Alidür

Ben bendesine raħm ile bir gez nażar itmez
 Beñzer ki aña nāle vü āhum eşer itmez
 Şanur bizi yolında meger terk-i ser itmez
 Sulţānum efendüm ki anuñ ismi 'Alidür

Cān n'iderem ben baña cānān ele girse
 Dil-ħastesine ya'ni ki dermān ele girse
 Cān virür idüm bir gice 'uryān ele girse
 Sulţānum efendüm ki anuñ ismi 'Alidür

Ağyārına her dem işi luţf ile keremdür
 Ben ħulna niçün 'acabā cevr ü sitemdür
 Bir buse Nizāmīye 'aţā eyle keremdür
 Sulţānum efendüm ki anuñ ismi 'Alidür

IV

[Mefâ'îlün Mefâ'îlün Fe'ülün]

Yüzüñ gibi kıamer rengin degüldür
Sözüñ gibi şeker şîrin degüldür

Vefâ gösterme firkat 'ahdine kim
Vefâ hüsn ehline âyîn degüldür

Görür her dem rakîbün küyuñ itin
Kim eydür aña ki hûbîn degüldür

VI

[Fâ'îlâtün Fâ'îlâtün Fâ'îlâtün Fâ'îlün]

Ger cihânuñ bir yire cem' itseler naqqâşını
Ne gözün resm ideler bu şivede ne kıaşını

Yol taşına başar ayağını başmaz yüzüme
Yoldaşından âh kim yigrek görür yol taşını

VI

[Mef'ülü Mefâ'ilü Mefâ'ilü Fe'ülün]

Cānā nice bir eyleyesin bādeye perhīz
Kim fark iderem diyü harāmı vü helāli

İç iki ayak bāde ki ol iki ayağūñ
Boynuma eger tağca olursa vebāli

VII

[Fe'ilātün Fe'ilātün Fe'ilātün Fe'ilün]

Ger ölüm irmedin ol güne vaşiyet iderem
Sinümüñ üstine bir kubbe-i sīmīn yapalar

VIII

[Mef'ülü Fā'ilātü Mefâ'ilü Fā'ilün]

Hūrşīd çünki hūsn ile saña irer degül
Kimdür diyen ki yüzüne beñzer nazarda gül

IX

[Fe‘ilâtün Fe‘ilâtün Fe‘ilâtün Fe‘ilün]

Leb-i la‘lûni baña şun ki ruḥ u kâmetünüñ
Naḫşını resm ideli câne göñül teşne geçer

X

[Fâ‘ilâtün Fâ‘ilâtün Fâ‘ilâtün Fâ‘ilün]

Ḳanımı dök itme nâlân hecr ile ḳânün gibi
Çün meşeldür didiler ḳan eyle ḳânün eyleme

XI

[Fâ‘ilâtün Fâ‘ilâtün Fâ‘ilâtün Fâ‘ilün]

Hem-nişînüñden şikâyet itme ey şîrîn-dehen
Dost düşmen işin itmez gayr ider rüsvâ seni

XII

[Fā'īlātün Fā'īlātün Fā'īlātün Fā'īlün]

İrmişem mi'rāc-ı vaşla didügi sözün raķib
Vāķı'ın bilmek dilerseñ uş eşek uş nerdübān

XIII

[Fe'īlātün Fe'īlātün Fe'īlātün Fe'īlün]

Didi gice düşde Nizāmî seni gördi dīdem
Didi düinde görür ol vü bu nemnāke bulur

XIV

[Mef'ülü Mefā'ilü Mefā'ilü Fe'ülün]

Ĥüsnuñ ĥayāli eyledi nāgeh dile nigāh
Mihrüñden özge zerrece ķalmadı mā-sivāh

Her dilde 'ışk pertevi ķünkim cemāl ola
Birdür anuñ ķatında ĥarābāt u ĥānķāh

FARŒA ŒİRLER

1

- ۱- تارسنبیل برکل رویت تقاب افتاده است
سایه ابرسیه بر آفتاب افتاده است
- ۲- حال جان از دیدن رخسار او چون دیدگفت
موی ز آتش دیدن اندر پیچ و تاب افتاده است
- ۳- کفتمش زلفت ز عارض از چه رو دامن کشد
گفت ای مسکین نمی بینی در آب افتاده است
- ۴- حال آن لب نقطه مشکست بر یا قوت ناب
یامکس باشد که بر جام شراب افتاده است
- ۵- تا خطت سجاده بر آب روان افکنده است
حال هر عابد که می بینی خراب افتاده است
- ۶- کفتمش زلف سیاهت نافه مشک خطاست
باز دیدم این سخن هم ناصواب افتاده است
- ۷- مردم چشم نظامی در میان سیل خون
بر سر جام شرابی چون حباب افتاده است

فاعلاتن فاعلاتن فاعلاتن فاعلن

H1 k3b, A 111a

(3a) 1 زلفت [(b) نمی بینی در آب] باشد در جام (5-6) H1

2

- ۱ - عارضت صفحه کبرک و خطت ریجانشت
 دهند حقه پردر ولبت مرجانشست
 ۲ - تاباین وقت کس از دور رخل خط نوشت
 همچو خط تو که در دور مه تابانشست
 ۳ - تاشد از دیده من زلف و زخندان تو دور
 بردلم رشته جان بند و جهان زندانشست
 ۴ - ای پری چه رخ خود بملائک بنما
 تابدانند که خوبی صفت انشاست
 ۵ - چون سر زلف دلاویز تو در دور قمر
 دل سودازده اشفته و سرگردانشست
 ۶ - از غم خال لب و لاله رخساره تست
 این همه داغ بلایی که مرا بر جانست
 ۷ - گفته نظم نظامی ز چه شیرین باشد
 دایما وصف لب لعل تو گوید زانست
 فعلا تَن فعلا تَن فعلا تَن فعلا تَن

H1 14a, E 34b, A 111a, H2 3b ken.,

(2²) باین [در این ۱۴ وقت] دور H₂ (6b) داغ [داغ و H₂

- ۱- دلبر بگشت و رقیب از پی و میست
 چون شادی که محنت و اندوهش از پیست
- ۲- گویم نهند داغ منت گفتی وقت داغ
 دل سوخت ز انتظار بگو وقت آن کیست
- ۳- در راه جان کسی بمقامی دسد که او
 دایم کشاده چشم و میان بسته چون نیست
- ۴- زانست زنده دل که تو اش هم قبیله
 مجنون بان میست که لیلی بان میست
- ۵- روی مراد دیده در خسارت آینه است
 با کام جان رسیده ز لعل لب میست
- ۶- از شب نمست شب نم رخسار کل چنین
 یا خود ز شرم دنگ رخت غرقه در خو بست
- ۷- تن چیست بهر دوست نظامی ز جان گذر
 کین لاشه پیش اهل حقیقت چولا شیست
- مفعول فاعلات مفاعیل فاعلین

HI 13a, E 36a, A 111a

(5³) زرخسارت [زرخسارت H₁ (b) با کام] بام H₁ (6b) دنگ [انکه
 A₁ (70) زجان] زسر H₁.

- ۱- تاخرد در سرود ل در بر و جان در بد نشست
 کادمن باغم تو سوختن و ساختنت
- ۲- دانه خال سیه بر لب تو دایمی چیست
 حب مشکست که در خاتم جزع یمنست
- ۳- در میان خط سبزان رخ گلگون توهست
 چون گل سرح نصیبت که میان چمنست
- ۴- بفدای رخ وقد و بر سمین تو باد
 هر چه در باغ جهان لاله و سرو سمنست
- ۵- چو جوم داد که شد خرمن هستی بر باد
 دانه خال تو کاندرته جاه ذقنست
- ۶- دال و لامی که نظامی زد و زلفش پیداست
 می نماید که رخس در دال مسکین منست
- فعلاتن فعلاتن فعلاتن فعلن

H1 13b, E 36a, A 111b

(۱b) سوختن و ساختنت [ساختن و سوختنت] (3) A
 'da yok' (a) کلگون تو [(b) نصیبت] نصیبی E (4b) جهان
 چمن E (6a) زد و زدور زلفش AH1

- ۱- تا بر کلت ز سنبل مشکین فقاب شد
 خورشید رو گرفت و قمر در حجاب شد
 ۲- عکس رخ و جبین تو بر آسمان فتار
 نامش میان خلق مه و آفتاب شد
 ۳- این عیش عذب بود چو بآن قد الف
 برخاست از میان می رفتن عذاب شد
 ۴- هر زاهدی که آن رخ و لب دید هر زمان
 اشفته گشت و دری شمع و شراب شد
 ۵- دی وصف عارض تو مرا بر زبان گذشت
 از ذوق آن حدیث دهان پر آب شد
 ۶- حشمت که شاه ملک حبش بود بر سرش
 ابروت چتر آمد و مژگان طناب شد
 ۷- ای کنج جن و خلق کجایی که از غمت
 حال دل نظامی مسکین خراب شد
 مفعول فاعلات مفاعیل فاعل

HI 14b, E 36b, A 112a

(1a) کلش A (b) حجاب [جهان A (3a) قد] قامت A
 (4a) هر زمان [در زمان EH, (5) de yok E]

6

- ۱- سالها سرو سهی قامت بالا بکشت
ترسد او بتو هر چند که بالا بکشت
- ۲- دلت از میل کند جانب کاکل چه عجب
دل کافر همه جاسوی چلیپا بکشت
- ۳- خالق در دور رخت طالب دیدار تواند
وقت کل خاطر هر کس بتمایشا بکشت
- ۴- ای بسا سر که بر افتد مها از دوش
باد اگر دطرء آن زلف مطر ا بکشت
- ۵- قدرت زلف شناسد که بهر جا که دوی
زیر خاک قدمت اطلس و دیبا بکشت
- ۶- دل من کو طلبد بوسه از آن لب چه عجب
دل هر حسته که بینی بمدا و ا بکشت
- ۷- کدمکش خالک دهن ز اهل افسرده بچشم
سرمه حیضت که در دیده اعی بکشت
- ۸- دود دل که رسد از صهره باشکم چه عجب
آه عاشق ز ترا تا بر بکشت
- ۹- مور هر جا که رود دانه کشد دین عجب
دانه خالک تو مور دل ما را بکشت

- ۱- جان ندارد در جهان هر کس که بی جانان بود
آن که هر جانش بجان دارد مرا جان آن بود
- ۲- من ملک می خوانم او را زانکه از نسل بشر
نام این سان هر که انسان خواند او حیوان بود
- ۳- این دل سرگشته شیدا از شکیخ زلفاوست
حال کوی آشفته دائم از خم چو کانت بود
- ۴- هر کرا با مهر رویش در میان آید حجاب
خورشید روی نه بیند کرمه تا بان بود
- ۵- آنکه آن کویند مردم این زمان اندر جهان
غیراد آنکس نمی بینم که او را آن بود
- ۶- هر که از جوکان زلفش زنده بیهوده کوست
کر نه در راه غمش چون گو سر غلطان بود
- ۷- هر که جان و دل بزلف و عارض پیوست کشت
چون نظامی روز و شست خیران و سرگردان بود
فاعلاتن فاعلاتن فاعلاتن فاعلاتن

HI 14b, A 112b,

(5b) بینم [داند h_1 (6a) زنده] دم h_1 H_2 de iki defa (b)
yazılmış (7a) کشت [دست A

8

- ۱- رخت منصور و گفت بر سردار
لیس فی الدار غیرنا دیار
- ۲- هر که شد از خودی خود فانی
از زبان دی او کند گفتار
- ۳- چون تو از خویشتن شد فانی
از زبان تو او کند تکرار
- ۴- نرود چون ملک بمنزل سک
تو برون آی تا در آید بیار
- ۵- یار را در کناد کی گری
تا نگیری تو از میانه کناد
- ۶- ای نظامی حجابی راه تویی
سعی کن پرده از میان بردار
- فعلاتن مفاعیلن فعلن

H1 20b, A 112b.

A' da yok (3) H₁ (1a) و گفت بر سردار [بر سردار گفت H₁ (3)(4b) آی [شوکه h₁ (5b) تا [یا a

9

- ۱- ای بیازار غمت هر دل — سودای دگر
وی ز سودای تو هر کس را قنای دگر
- ۲- دلبرادر دور چشمانت که عین فتنه اند
نیست جز سودای ابرویت مرا رای دگر
- ۳- زاهدان مادر سر زلفش تو و دل — سیاه
هر کس را در ازل دادند سودای دگر
- ۴- زهد ورزیدن مرا زبید که دارم بهرمی
خرقه در جای دگر سجاده در جای دگر
- ۵- صوت صمصامت صدای قر باذی می دهد
زانکه هر زخمی او و باشد مسیحای دگر
- ۶- کر مثال خویش می خواهی نکرد آینه
زانکه حسنت را نمی یابیم همتای دگر
- ۷- ای نظامی کشور جازان نظام از نظم نست
نیست دارالملک دل — را چون تو دارای دگر
- فاعلاتن فاعلاتن فاعلاتن فاعلاتن

HI 20b, E 34b, A 113a

(1a) بیازار [سودای EH₁ | هر دل] هر کس E (4b) جای دگر [جای کرد eh₁ (6a) خواهی] | خواهم H₁ (b) حسنت eh₁.

- ۱- چشم و زلف و غمزه و ابرو چو خوبان دگر
این همه داری و داری کاکل مشکین بسر
- ۲- هم نماند باقد و رخسارت اندر لطف حسن
ماه اگر پوشد قبا و سرو اگر بندد کمر
- ۳- هر که چون کاکل بخورد شید جینت سهرهند
هیچو زلفت می شود آشفته در دور قمر
- ۴- آب دار و در لطافت بالیانت نسبتی
زان چو بیند آب را از شرم بکدازد شکر
- ۵- رحم آور بر نظامی ای بت بیمان شکن
چون بدارد در جهان غیر از تو غمخوار دگر

فاعلاتن فاعلاتن فاعلاتن فاعلن

H1 21a, E 35b, A 113a

(2a) [رخسارت] رخسار E (b) فیا و قباى h_1

(b) بندو [بند] AH_1 (5b) عموار دگر [رحمان دگر] eh_1

- ۱- انرا که چون تو شوخ جفاخوست دلبرش
گر خون شود ز غصه عجب نیست دلبرش
 - ۲- هندوی دیده آیینه دار جمال تست
زانست شانده در کف و آیینه در برش
 - ۳- کفتم بتا که این همه آزار چیست گفت
بنما بمن بتی که نبودست آذرش
 - ۴- عکس لبش بدید و من دیده شد ملول
چون خواجه بآب در افتاده شکرش
 - ۵- چون بنده کان بخاک درش روی می نهد
سلطان جان یالش اقلیم داورش
 - ۶- شرم بوصف آن لب و دندان عرسکیت
کز لعل ناب و در خوشابست ذورش
 - ۷- چون اشک در ده تو نظامی ز سر گذشت
با کست نکفت آنچه کدشتست آن سرش
 - ۸- دفتر شود ز کفته مطرب بخون دل
شعری اکر بنغمه بخواند زد دفترش
- مفعول فاعلات مقاعیل فاعلین

E 35a, A 113a,

(3) E'de yok (5a) درش [دهش] (b) جان [چار] e

(6) A'da yok (7) E'de yok

- ۱- شد عمر در کساده معمای آن دهان
 آری بروز گار شود مرد خرده دان
- ۲- پایت بدیده سودن سودی رساندت
 دارد مر از زیان و زارد ترا زیان
- ۳- بی زلف و قد و ابروی او دورم از حیات
 بودن چو زنده بی سبب جان نمی توان
- ۴- چشم و دهان و ابروی آن شوخ آرزوست
 وان کیست کو طلب نکند عمر بی کران
- ۵- زلف کج تو لام صفت در درون قلب
 سرو قد تو همچو الف در میان جان
- ۶- جانان از جسم خسته روانم روان شد
 گاهی که بگذری ز بر من روان روان
- ۷- آنست در جمال جمیلش نظامیا
 کادراک عقل بے نبرد در بیان آن
 مفعول فاعلات مفاعیل فاعلت

H1 28b, E 36b, A 113b

(1b) خرده دان [نکته دان] E_H (2a) سودن [سودی] H₁ (4a) شوخ [شوخم] E_H (5a) کج [کثر] E_H (6a) رجم [زچشم] E (b) گاهی [آن دم] E
 (7b) بیان [میان آن] h.o

- ۱- که که بسرکوچه رندان کزدی کن
بر حال دل سوختکاز انظرعی کن
- ۲- در لیلۀ قمر انجا چه و از شدم
در پرده نهان ماه فلک او پری کن
- ۳- در ظلمت غم مانده ام ای شمع هدایت
از پرده بردن آی و بمن راهبری کن
- ۴- دل وصل تو می جوید و جان می کند آمین
ای شوخ پری چه بر آمین نظری کن
- ۵- کربنی کنی می طلبی از بی کشتن
بر ذمعه ارباب بلا هم خبری کن
- ۶- هر چند که در برج شرف کوکب مستی
از آه سما سای غریبان خدری کن
- ۷- خواهی که دسی بر فلک وصل نظامی
چون ناله بآه سحره هم سفره کن
مفعول مفاعیل فَعُولن

H1 29a, E 35a, A 113b

(1a) سرکوچه [سرکوی H₁ | (b) سوختکازا] سوختکانت ه₁

(4a) می کند: می کوید ه₁ (6a) شرن [فلک ه₁

- ۱- ای نقش بند چین جمل از روی رنگ آمیز تو
وی غرقه جان در خون دل از صلج جگه آمیز تو
- ۲- کفتم که نام خویش را خواهم سگ کویت کنم
کفتاکه بیزاریم ما از نام ننگ آمیز تو
- ۳- دشنام مایوسته بادشنام دشمن می دهی
تاکی بسوز جان ازین شهد شکر آمیز تو
- ۴- آواره بلبیل در چمن از ناله شبهای من
صدپاره کل را پیرهن از روی رنگ آمیز تو
- ۵- عمر نظامی ای صنم در انتظار و وصل تو
آخر شد و آخر نشد عهد و رنگ آمیز تو
- مستفعلن مستفعلن مستفعلن مستفعلن

H1 31a, A 114a

(1b) غرقه [غرق h_1 (5a) عمر نظامی] غم نظامی H_1

[وصل تو] هجر تو H_1

- ۱- در دور چشمت ای صتم آفتاب دو
چندان گریست دیده که شیسیم دست از تو
- ۲- دیوانه از چه کشت و بدشت ختن فتاد
کرمشک بو نبرد از آن زلف مشک بو
- ۳- ای باد آرزوی من از زلف او می پرس
پیش من آرزو که همینست آرزو
- ۴- ای دل غمش بخور که بنوشی شراب و ضل
زیرا خدای گفت کتلا و وانش رو
- ۵- در جشت و جوی سرو قد دل غریب تو
کو کو زنان چو فاخته گریه کو بکو
- ۶- رویت ندید و گفت نظامی زمه به است
رویت ندید بود از آنست ندید دو
- مفعول فاعلات مفاعیل فاعلن

H1 31a, E 35b, A 114a

(1a) در دور [دور از تو H₁ دور از در E

(5b) زنان [زمان h₁ چو فاخته e

- ۱- ای ماه دخت پرتو انوار الهی
وی زلف سیاه تو سرا پرده شاه
- ۲- آنها که بدین روی ترا وصف توای دوست
گویند که ماهی و ندیدند کماهی
- ۳- آن روز بمن بود و مهر از رخ و زلفش
آندم که کجا بود سپیدی و سیاهی
- ۴- گویند شب قدر بسالی بود اما
زلفین سیاه تو دو قدر است بهماهی
- ۵- در دور جمالت بنظامی شب هجران
چون سلسله زلف تو شد نامتناهی

مفعول مفاعیل مفاعیل فعولن

HI 34a, A 114b

(1a) پرتو [مطلع \underline{H}_1 (2b) ندیدند] تداوند \underline{h}_1

(5b) زلف تو [زلف \underline{h}_1

- ۱- چونکه دهقان ازال کشت دوانهارا کشت
 - ۲- چرخ کردن قضا رسته جانهارا رشت
 - ۳- خال من دست ارادت بمی ناب سرشت
 - ۴- عیب دندان مکن ای زاهد یا کزه سرشت
 - ۵- که گاه دکران بر تو نخواهند نوشت
 - ۶- رقم دزد و دریا از ورق دل بتراش
 - ۷- پیش حق جرم نهان به بود از طاعت فاش
 - ۸- خاطر هیچ کس را بسلامت مخراش
 - ۹- من اگر نیکنم و کرد تو برد خود را باش
 - ۱۰- هر کس آن درود عاقبت کار که کشت
 - ۱۱- گرچه در کار کنه نیست مرا هیچ بدل
 - ۱۲- همچو من نیست بالطف خدا نیز محل
 - ۱۳- دارم امید بداری جهان عز وجل
- فعلاتن فعلاتن فعلاتن فعلاتن

H1 12b, E 33b, A 110b

(2) چرخ [چرخ و A (5) دکران] دکری EA

E Hz de rübâi olarak yazılmış (6-9) (12) خدا [خدا]

- ۱۴- تا امیدم مکن از سابقهٔ روز اجل —
 ۱۵- توجه دانی که پس پرده که خوبست و که زلفت
 ۱۶- در همه دیرمغان نیست چو من باده پرست
 ۱۷- زانکه من مست و خراب آدمم از عهد الست
 ۱۸- چون جز او نیست در افاق جهان هر چه که هست
 ۱۹- همه کس طالب یادند چه هشیار چه مست
 ۲۰- همه جا خانهٔ عشقت چه مسجد چه کنشت
 ۲۱- من ازین پس زوم در پی هر چه سرویا
 ۲۲- بس بود گوشهٔ میخانه مرا راه نما
 ۲۳- تا بود پیرمغان معتکف دیر فنا
 ۲۴- سر تسلیم من وحشت در میکده ها
 ۲۵- مدعی گر نکند فهم سخن کوسر وحشت
 ۲۶- از ریچند زنی طعنه باین مستی حسن
 ۲۷- شرم از خلق جهان دار و بچود دار نفس
 ۲۸- کین حکایت چو تو دانند بعالم همه کس

(۱۶) [مغان] جهان H_1 باده پرست [شیدای H_1] (23)

پیرمغان [دیرمغان E اخشت] خاك H_1

- ۲۹- نه من از پردهٔ تقوی بدرافت دم و بس
- ۳۰- پدرم نیز بهشت ابد دست بهشت
- ۳۱- زان می تاب کز و پنخته شود هر خامی
- ۳۲- دم آخر بنظامی بنما انعامی
- ۳۳- کین بگفت کھی صافی درواشامی
- ۳۴- حافظا روز اجل کربکف آری جامی
- ۳۵- یکسر از کوی خرابات بر نندت به بهشت

(29) . پردهٔ تقوی [خلقه دعوی E، خلوتِ تقوی H₁

(30) ابد [ازل E (31) . روز اجل کربکت آری جامی [

کربکف روز اجل H₁ (35) بر نندت به بهشت [

ردوی تا بهشت E

18

- ۱- چون خیال ف از دو چشم آید درون دال — رود
یوسف مصری بود کز جاه آب آید برون
- ۲- چون کشاری رخ بشد نقش دهانت بناید
کی نماید ذره هر جا که آفتاب آید برون
- ۳- کی شود جان از شکیخ زلف شیر نکت خلاص
کس ندیده تشبه کز جنک عقاب آید برون
- فَاعْلَاتِن فَاعْلَاتِن فَاعْلَاتِن فَاعْلَاتِن

A 125a

19

- ۱- خواهم ازهاون کردون که شود نرم تنم
بامیدی که بچشم تو در آیم روزی
- ۲- طالب لعل توام بارخ چون زر شب و روز
بو که باید ذره کردوم و هدم پیروزی
- مَفْعُول مَفَاعِلِن مَفَاعِلِن فَا

H1 40b, A 125b

(۱) H₁ de ۹۰۷

۱. کل گفت بلا له کافی غم اندوخته دل
 خوش باش چرا نباشی افروخته دل
 ۲. کفنا که تو اندرین سخن معذوری
 تو سوخته دامن من سوخته دل
 مفعول مفاعیلن مفاعیلن فا

H1 38b, A 115b

۱۵) کافی [کای H₁]

۱. آنی که هنوز می کنندت از پس
 روزان و شبان دعای دولت همه کس
 ۲. در حسرت آن که شبی بر نهمت
 کردست دهد بوسه بر پای تو پس
 مفعول مفاعیلن مفاعیلن فا

H1 38b, A 125b

۱۵) پس [پس H₁] (26) پس [پس H₁]

22

- ۱- که در سر زلف دلرایت نگرم
 که در لب لعل جانغزایت نگرم
 ۲- چندان که من اندر سرو باید نگرم
 حیران شده ام که در بجایت نگرم

مفعول مفاعله مفاعیلن فا

HI 39a, A 125b

(2a) چندان که [چنان که ۱۰ باید] پایت ۰H.

23

- ۱- ای بابل دل وانه گلزار رخت
 پرکار فلک شکسته در کار رخت
 ۲- در رشته غم بدست دلانه عشق
 جانها همه می برد بیزار رخت

مفعول مفاعله مفاعیلن فا

HI 39a, A 125b

- ۱- قَدتْ كَه چومَن هزار دلدادَه اوست
 یاسروسهی غلام ازادَه اوست
 ۲- بردوی زمین نیافت هم بالایی
 جز سایه او نیز هم افتاده اوست
 مفعول مفاعیل مفاعیل فاعل

HI 39b, A 126a

(1b) یا [با H_1 de yok H_2] (2)

- ۱- تامهر تو در میان جان بنشانم
 بنشینم و شمعی بمیان بنشانم
 ۲- چون آرزوی قد تو آمد بر خیزد
 سروی بمیان بوستان بنشانم
 مفعول مفاعیل مفاعیل فاعل

HI 39a, A 126a

(1a) در میان [از میان H_1]

26

۱. خطی که ز خدیار برخاسته شد
تاظن نبری که حسن او کاسته شد
۲. در باغ رخسار بهر تماشا گه جان
کل بوده بسبزه نیز ادا شده شد
مفعول مفاعیل مفاعیل فعول

H1 39a, A 125b

27

۱. تا عارض یارم از خط آثار گرفت
در سنبل ترنسترنش یار گرفت
۲. بر برك كل لعل تو كفتی خط او
طوطی شکر اندر سر منقاد گرفت
مفعول مفاعیل مفاعیل فعول

H1 39a, A 126a

(1a) از خط [زخط H₁ (2a) لعل] H₁

28

- ۱- من در تو کتم بتا اگر بگذارى
 در گوش تو لولو و در و مروارى
 ۲- بیرون کشمش بصد هتار خواری
 جان از تن خودا کردوامى داری
- مفعول — مفاعلتن مفاعیان فا

 H1 39a, A 126a

29

- ۱- اندر برم و بریزم ای طرفه دی
 در خانه ترا و در قدح پیش تو مى
 ۲- بیرون کشم و بال کتم اندرچی
 از پای تو موزه در بنا گوش تو خوی
- مفعول — مفاعلتن مفاعیان فا

 H1 39a, A 126a

30

۱- ای شمع تو صوفی صفتی پنداری
 کین شش صفت از اهل صفای داری
 ۲- شب خیزی و نورچهره دزدی دوی
 سوزدال و اشک دیده و بیماری
 مقول مفاعیلن مفاعیلن فا

H1 39b, A 126b

(1a) صوفی [صوفی H1 'de yok H1 (2)

31

۱- ای شمع تویی که دامن تر داری
 پیوسته عدوی خویش برداری
 ۲- درسرداری که بر سرافسرداری
 هم درسران شوی که درسرداری
 مقول مفاعیلن مفاعیلن فا

A 126b

(1) H1'de yok. I. beyt CLXIX rubâf'nin 8. mısra'ı olarak yazılmış

- ۱- کل گفت چه گفت گفت من روی تو ام
 عنبر خوش تر گفت من موی تو ام
 ۲- سروی سرازین باغ بر آورد و چه گفت
 خوش بوی نیم ولی دعا کوی تو ام
 مفعول مفاعل مفاعل مفعول

H1 39b, A 126b

۱- گفت گفت [گفت H₁]

- ۱- وقتت که بلبل بگل آشوب کند
 فراش چمن بیاد جاد ب کند
 ۲- کل پیرهن دریده خون آلود
 از دست رخ تو بر سر حوب کند
 مفعول مفاعل مفاعل مفعول

H1 39b, A 126b

H₁ (1a) آشوب [آشوب H₁]

34

- ۱- ای کرده بکودکی ترا صد کس پیش
 خدمت پدرِ سرای بیگانه و خویش
 ۲- ای داده بکودکی هزار دود نزار
 دنیا و درم به بخت تو او در دیش
 مفعول مفاعیلن مفاعیلن فا

H1 39b, A 126b

35

- ۱- صد را در بسته کشودی یا نه
 بر کوه صفا سعی نمودی یا نه
 ۲- بر مرکب قدرت تو بنوک نیزه
 زان ترک خطا حلقه ربودی یا نه
 مفعول مفاعیلن مفاعیلن فا

H1 39b, A 126b

36

- ۱- دی آن بت سیم ساق بنواخت مرا
 بریست و وصل جا بگه ساخت مرا
 ۲- چون چادر شب مرا کشید اندر بر
 وانکه چونخیف بر خود انداخت مرا
 مفعول مفاعیل مفاعیل فاعول

 H1 40a, A 127a

 (2b) بر خود [انرا] h

37

- ۱- ای سگ کوی ترا ماه فلک خلقه بکوش
 زمزم دل بر جاه ذقت باده فروش
 ۲- قصه غصه حال من مسکین امشب
 چون سر زلف پریشان تو بگذوت از دوش
 فعلاتن فعلاتن فعلاتن فعلاتن

 H1 38b, A 127a

 (2b) پریشان [سیاه] h

38

- ۱- ای روی تو از لطایف آینه دل
دی شمع چکل ز حسن روی تو خجل
۲- هر کس که تو دیده بگوید بیقین
سجانه ما خلقت هذا باطل
مفعول مفاعله مفاعیل مفعول

HI 38b, A 127a

(1a) لطایف [لطافت (2a) دید (b) هذا] .

39

- ۱- ای از رخ تو خجل مه جرخ نشین
در پیش تو درو بخالک دار دبت چین
۲- بی زلف و رخ تو روز و شب می کردم
چون کافر درویش نه دفاونه دین
مفعول مفاعله مفاعیل مفعول

HI 38b, A 127a

(2a) زلف و [زلف A

40

- ۱- بکوش تا بکف آری کلید کنج وجود
 که می طلب نه توان یافت کوه مقصود
 ۲- تو چاکر در سلطان عشق شوای دل
 که هست عاقبت کار عاشقا محمود
 مفعول مفاعله مفاعیل فاعول

H1 38b, A 127a

(2a) ای دل [ایامی H₁]

41

- ۱- تو خفته بدی که من همی کردم بر
 از آب دو دیده آستان در تو

H1 40b, A 127b

42

- ۱- شد ضعیف از درد ابرویت مه نوا اینچنان
 می نماید استخوان بهلویش از لاغری

H1 40a, A 127b

(1a) اینچنان [اینچن تک H₁]